

**T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA ANA
BİLİM DALI**

**Platform Kapitalizminde Pornografik Üretimin
Ekonomi Politikası: OnlyFans Örneği**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nisanur ATICI

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ceren SÖZERİ ÖZDAL

NİSAN 2025

**T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA ANA
BİLİM DALI**

**Platform Kapitalizminde Pornografik Üretimin
Ekonomi Politikası: OnlyFans Örneği**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nisanur ATICI

**Tez savunma jürisi: Prof. Dr. Ceren SÖZERİ ÖZDAL (Tez
Danışmanı)**

Prof. Dr. Serpil ÇAKIR

Doç. Dr. Özlem DANACI YÜCE

NİSAN 2025

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasında platform kapitalizmi içerisinde büyüyen ve dijitalleşme sayesinde yayılma gösteren porno endüstrisinin bir parçası olarak Onlyfans'ın ekonomi politik ve feminist bir okuması yapılmak istenmiştir. Böyle bir çalışmanın ortaya çıkmasında başta danışman hocam Prof. Dr. Ceren Sözeri Özdal olmak üzere programdaki tüm hocalarıma, jüri üyeleri Doç. Dr. Özlem Danacı Yüce ve Prof. Dr. Serpil Çakır'a katkıları ve yönlendirmeleri için minnettarım.

Her zaman yanımda olup benim için bu süreci kolaylaştıran aileme, dostlarıma ve tez yoldaşım Uğur Demirbilek'e teşekkür ederim. Çalışmanın bir parçası olmayı kabul eden Onlyfans içerik üreticilerine tek tek içten teşekkürlerimi sunarım, onlar olmasaydı bu çalışmanın tamamlanması mümkün olmazdı.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	iii
KISALTMALAR.....	vi
TABLO LİSTESİ.....	vii
RESUME.....	viii
ABSTRACT	x
ÖZET.....	xii
GİRİŞ	1
1. Dijitalleşme ve Toplumsal Düzenin Yeniden Örgütlenişi	5
1.1. Dijitalleşmenin Kavramsal ve Tarihsel Süreci	7
1.2. Dijitalleşmenin Boyutları, Etkileri ve Kuramlar	10
1.2.1. Tekno-Determinist Yaklaşım.....	11
1.2.2. Ekonomi-Politik Yaklaşım.....	18
1.3. Platform Kapitalizmi.....	20
1.4.1. Platform Tanımları ve Sınıflandırması	21
1.4.2. Platform Çalışma Modeli Özellikleri.....	25
2. Pornografinin Tarihsel Gelişimi	35
2.1. Pornografinin Tarihi	36
2.1.1. Modern Pornografinin Kökenleri	36
2.1.2. Pornografinin Ticarileşmesi ve Müstehcenleşmesi	39
2.1.3. Görsel İletişim Araçlarının Gelişimiyle Pornografinin Yaygınlaşması	43
2.2. Dijital Pornografi: Webcam Pornografiden <i>Tube</i> 'lara	47
2.2.1. Amatör Pornografinin İlk Örnekleri: <i>Webcam Girl Porn</i>	49
2.3. Pornografiye Yönelik Eleştiriler ve Kısıtlamalar	53
2.3.1. Feminist Seks Savaşları	56
3. Araştırmanın Yöntemi	62
3.1. Araştırmanın Bağlamı, Amacı ve Yöntemi.....	62
3.2. Araştırmanın Zorlukları ve Sınırlılıkları.....	65
4. Bulgular ve Değerlendirme	66
4.1. OnlyFans'te İçerik Üreticiliği Pratikleri: Neden ve Nasıl Başladılar?	69
4.2. Onlyfans'te Emek Sömürüsü: 7/24'lük Mesai	72
4.2.1. OnlyFans İçerik Üreticilerinin Sosyal Medya Kullanım Pratikleri.....	73
4.2.2. Patronsuz-Esnek Çalışma Modeli: Gelir Adaletsizliği ve Güvencesizlik.....	75
4.2.3. OnlyFans'te Yabancılaşma	78
4.3. Pornografinin Alternatifsizliği: Cinsel Sömürünün Devamlılığı.....	82
4.3.1. Sadece Hayranlar, Yine Erkekler	83
4.3.2. Onlyfans İçerikleriyle de Devrim Yaratıyor mu?	85

4.3.3. Kamera Arkasında Onlyfans	87
Sonuç	90
Kaynaklar.....	94

KISALTMALAR

ILO: International Labour Office

SST: Sanayi Sonrası Toplumlar

WAP: Women Against Pornography

WWW: World Wide Web

TABLO LİSTESİ

Tablo 3.1. Çalışma kapsamında yapılan görüşmecilerin bilgileri.....	63
--	----

RESUME

Cette thèse entreprend une analyse approfondie de l'histoire de la pornographie, de l'évolution de la numérisation et des dynamiques du capitalisme des plateformes, telles qu'elles sont façonnées par l'intersection des technologies numériques et des systèmes capitalistes à l'ère contemporaine. En utilisant OnlyFans comme étude de cas, elle examine de manière critique les conditions mutuellement renforçantes et l'interaction de la numérisation, du capitalisme et du patriarcat. Elle explore la transformation du contenu pornographique et sa relation avec les structures politiques et économiques plus larges.

À partir des années 1990, les technologies de l'internet ont progressivement pénétré les foyers, portant la promesse d'un espace égalitaire et libre en permettant un accès illimité et gratuit à l'information. Cependant, dans les conditions néolibérales dans lesquelles la numérisation s'est développée, l'internet a été progressivement reconfiguré en un outil facilitant l'accumulation de capital. Aujourd'hui, les entreprises qui médiatisent l'accès aux contenus et services en ligne s'enrichissent grâce à diverses formes de monétisation basée sur des commissions.

La structure politique et économique formée par les progrès des technologies de l'information et de la communication nécessite une analyse critique de la manière dont l'ordre numérique actuel est organisé. La thèse explore le modèle de travail sur les plateformes, caractérisé par des conditions de travail flexibles et précaires issues des années 1980, à travers une étude de cas d'OnlyFans—une plateforme couramment associée au contenu pornographique dont la notoriété a explosé pendant la pandémie de COVID-19. OnlyFans fonctionne comme un facilitateur permettant aux créateurs individuels de partager du contenu exclusif avec leurs abonnés en échange de commissions provenant des abonnements et d'autres transactions.

Bien qu'OnlyFans se présente comme un forum indépendant, sécurisé et hautement rentable pour le travail sexuel numérique, l'entreprise derrière la plateforme accroît son capital grâce à ces frais et à l'accumulation de données personnelles, contribuant ainsi à la marchandisation des corps et de la sexualité. Bien que les femmes constituent la majorité des créateurs de contenu, les représentations pornographiques sur la plateforme continuent largement de refléter le regard masculin—contrairement aux affirmations selon lesquelles la pornographie en ligne s'est diversifiée vers des

représentations plus alternatives. La thèse soutient que l'entreprise dissimule la tension structurelle entre employeur et créateur de contenu en promouvant le récit du « être son propre patron », tout en renforçant simultanément les inégalités fondées sur le genre dans la représentation pornographique.

Cette recherche cherche également à examiner la position économique et sociale que l'industrie de la pornographie occupe à l'ère numérique, en s'appuyant sur les expériences réelles des créateurs pour comprendre comment cette forme de travail numérique renforce les structures sociales existantes. À cette fin, elle présente une trajectoire historique de la pornographie et de la numérisation avant d'évaluer l'état actuel du contenu pornographique—largement destiné aux hommes—dans l'économie numérique. L'étude inclut également les résultats d'entretiens semi-structurés menés avec sept individus qui génèrent des revenus en partageant leurs corps et actes sexuels sur la plateforme OnlyFans. Elle soutient que l'interdiction d'accès imposée à OnlyFans 9 en Turquie en juin 2023—justifiée par le prétexte de « contenu incompatible avec la morale publique et la structure familiale turque »—a aggravé les conditions de travail précaires des créateurs de contenu. En analysant à la fois le contexte politico-économique actuel et les dynamiques de travail propres au capitalisme des plateformes, la thèse vise à apporter une contribution originale au domaine.

ABSTRACT

This thesis undertakes a comprehensive analysis of the history of pornography, the evolution of digitalisation, and the dynamics of platform capitalism as shaped by the intersection of digital technologies and capitalist systems in the contemporary era. Using OnlyFans as a case study, it critically examines the mutually reinforcing conditions and interplay of digitalisation, capitalism, and patriarchy. It explores the transformation of pornographic content and its relationship to broader political and economic structures. Beginning in the 1990s, internet technologies gradually entered households, carrying the promise of an egalitarian and free space by enabling unlimited and cost-free access to information. However, under the neoliberal conditions in which digitalisation developed, the internet was gradually reshaped into a tool for facilitating capital accumulation. Today, companies that mediate access to online content and services enrich themselves through various forms of commission-based monetisation.

The thesis explores the platform labour model, characterized by flexible and precarious working conditions rooted in the 1980s, through a case study of OnlyFans—a platform commonly associated with pornographic content whose prominence surged during the COVID-19 pandemic. OnlyFans operates as a facilitator that helps individual creators communicate exclusive content to their subscribers in exchange for commissions from subscriptions and additional transactions. Although OnlyFans introduces itself as an independent, secure and highly profitable digital sex work forum, the enterprise behind the medium extends its assets via these charges and the pile of confidential data, subsequently, contributing to the commodification of body and sexuality. Although women comprise the majority of content creators, the pornographic models on the platform essentially persist in mirroring the male gaze, contrary to assertions that internet pornography has diversified toward a more alternative representation, in which the thesis also primarily claims that the enterprise obscures the structural tension between employer and content creator by encouraging the narrative of 'being your boss,' while upholding gender-based inequalities in pornographic representation.

This research also seeks to discuss the financial and social status that pornographic production conveys in the digital age in evidence of the real-life

experiences of creators to delve into how this digital method reinforces existing social structures. To that end, it demonstrates a historical course of pornography and digitalisation which then evaluates the current content—largely claimed to cater to men—within the digital economy. The study also incorporates findings from semi-structured interviews conducted with seven people who make revenue by communicating their bodies and sexual actions on the OnlyFans platform. The study contends that the ban set on OnlyFans in Turkey in June 2023—justified on the grounds of "content incompatible with public morals and the Turkish family structure"—has additionally worsened the precarious working conditions of content creators. By jointly analysing today's political-economic context and the work dynamics distinctive to platform capitalism, the thesis strives to offer an original contribution to the field.

ÖZET

Bu tez pornografinin tarihi, dijitalleşmenin evrimi ve günümüzde dijitalleşme ile kapitalizmin kesişiminde şekillenen platform kapitalizminin dinamiklerini derinlemesine analiz etme çabası olarak görülmelidir. OnlyFans örneği üzerinden dijitalleşme, kapitalizm ve patriyarkanın birbirini besleyen koşulları ve etkileri incelenmekte; pornografik üretimin dönüşümü ve bu dönüşümün ekonomi-politik yapı ile ilişkisi ele alınmaktadır. 1990’lar itibarıyla her eve girmeye başlayan internet teknolojisi, herkes tarafından sınırsız ve ücretsiz bilgiye ulaşmanın bir aracı olduğu ölçüde eşit ve özgür bir alan olarak kurgulanma potansiyeli barındırıyordu. Ancak dijitalleşmenin içinde geliştiği neoliberal koşullarda internet, sermaye birikimine katkı sağlayacak biçimde yeniden düzenlendi. Bugün internet sayesinde ulaşılan her içerik ve hizmete aracılık eden şirketler çeşitli biçimlerde komisyonu kendi payına alarak zenginleşmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan ilerlemelerle birlikte kurulan ekonomi-politik yapı, yeni düzenin örgütlenişine dair analizleri zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda kökleri 1980’lere uzanan esnek ve güvencesiz çalışma koşullarının somutlaştığı platform çalışma modeli, COVID-19 pandemisiyle birlikte ivmelenen Onlyfans üzerinden değerlendirilecektir. Pornografik içerik üretimiyle özdeşleşen Onlyfans, bireysel içerik üreticilerine abonelere özel paylaşımlarda bulunması için aracılık eden bir platformdur. Abonelik ve diğer ücretlendirmeler üzerinden komisyon keserek payına düşeni alan Onlyfans; pezevenksiz, güvenli, çok kazanabilmeyi mümkün kılan bir dijital seks işçiliği vadederek görünmektedir. Oysa platformun sahibi şirket, içerik üreticilerinden kestiği komisyon ve topladığı kişisel veriler ile sermayesini büyütmede ve öte taraftan bedenlerin ve cinselliğin metalaşmasına katkıda bulunmaktadır. Yarısından fazlasını kadınların oluşturduğu platformdaki pornografik içerikler ise, internet pornografisiyle alternatif temsillerin yaygınlaştığı iddiasının aksine erkek bakışa hitap eden temsillerin devamlılığı olarak görünmektedir. Bu tez, Onlyfans sahibi şirketin patron-içerik üreticisi çelişkisini gizlemek adına “kendi işinin patronu olma” söylemini benimsediği ve pornografik temsillerdeki cinsiyet temelli eşitsizliği sürdürdüğü iddiasını taşımaktadır.

Çalışma, dijital çağda pornografik üretimin ekonomik ve toplumsal olarak durduğu yeri platformun yapısı ve içerik üreticilerinin deneyimleri üzerinden

tartışarak, bu üretim biçiminin toplumsal yapıları nasıl yeniden ürettiğini anlamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda pornografi ve dijitalleşmeye dair tarihsel bir izlek sunduktan sonra çoğunlukla erkeklere hitap ettiği iddia edilen pornografik içeriklerin bugün dijital ekonomideki biçimini; Onlyfans örneği üzerinden değerlendirmektedir. Bu değerlendirmeye Onlyfans platformu üzerinden bedenleri ve cinsel eylemlerinin paylaşımıyla gelir elde eden 7 kişiyle yapılan yarı-yapılandırılmış görüşmelerin bulguları da dâhil edilmektedir. Türkiye’de 2023 Haziran’ında ”kamu ahlakına ve Türk aile yapısına uygun olmayan içeriklerin paylaşılması” gerekçesiyle Onlyfans’e getirilen erişim engelinin, güvencesiz çalışma koşullarını derinleştirdiği düşünülmektedir. Bugünkü ekonomi-politik bağlam ve platform kapitalizmine özgü çalışma biçimlerinin birlikte yorumlanacağı tezin bu açıdan özgün bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

GİRİŞ

Medya ve kültürel çalışmalar literatürü, dijitalleşmenin sağladığı imkânlar ve cinsel özgürlüğün daha rahat konuşulmasını mümkün kılan koşullar sayesinde pornografik üretimdeki cinsel davranışlar ve cinsel temsillerin dönüşümüne dair birçok araştırmayı barındırmaktadır. Pornografi hakkında yapılan bu araştırmalar, bir kültürel içerik olarak porno ürünlerini incelemekten ekonomi-politik bağlamın çizildiği bir endüstri olarak pornografiyi analiz etmeye kadar çeşitli başlıklara sahiptir. İnternet üzerinden yayımlanan pornografiyi analiz eden araştırmalarda “bir zamanlar rezil” olan pornografinin güçlendirici bir araca dönüştüğünü söyleyen ya da tam aksine pornografinin tecavüzün teorisi olduğu yönündeki anlayışı sürdüren iki uç nokta bulunmaktadır (Weitzer, 2009). Bu iki uç nokta, bilgi ve iletişim teknolojilerine olan bakışta da görülmektedir. Üretim ilişkilerini yeniden düzenleyerek toplumu ileri taşıdığı ya da geri döndürülemez dijital distopya yarattığı biçimindeki tekno-determinist yaklaşımlarda da kendini göstermektedir. Bu türden çalışmalar, dijital koşullarda kurgulanan seks endüstrisindeki çalışma modellerinde ve içeriklerdeki temsillerde daha geniş bir tarihsel ve yapısal bağlama oturan sürekliliğin ıskalanmasına yol açmaktadır.

1990’ların sonu ve 2000’lerin başı itibarıyla medyayı yalnızca ‘uyarıcı’, ‘mesaj’ veya ‘içerik’ olarak gören ve bunların tüketimini ‘maruz kalma’, ‘tepki’ veya ‘etki’ şeklinde tanımlayan yerleşik anlayışın sorgulandığı bir dönem başlamıştır. Pornografinin de ne olduğu, tüketicileri tarafından nasıl deneyimlendiğine dair davranışsal bir bakış açısını benimseyen, medya bağlamını sınırlı çizen araştırmaların değişmeye başladığı görülmektedir (Hardy, 2007; Attwood, 2011). Pornografinin ele alınışındaki bu paradigma değişiminde, internet kullanımına bağlı olarak pornografik içeriklerin yeni formlara kavuşmasının payı bulunmaktadır. Pornografik içeriklerin her zamankinden daha geniş ve çeşitli bir kitleye ulaşma potansiyelinin ve kanıksanan bir forma dönüşmesinin sektörün yeniden değerlendirilmesine yol açtığı ileri sürülmüştür. (Patterson, 2004; McNair, 2009: 562). Yatak odalarından ana akımın sahte kurgularına “meydan okuyan” düşük çözünürlüklü porno çekebilme imkânı, dijital çağda pornografinin karşı-hegemonik potansiyel taşıyabileceği ve “ezen-ezilen” ikiliğini yeniden kurgulayabileceği yönünde iddiaların öne sürülmesine yol açmıştır. Ana akımda pornografik temsillerin erkek bakışa hitap ettiği kabulünden hareketle,

kadınların amatör içeriklerinde daha serbest olabileceği ve erkek bakışa müdahale edebileceği söylenmiştir (Mowlabocus, 2009: 96-97). Kültürel çalışmalar, kadın çalışmaları ve Queer teorisinin cinsellik hakkındaki yeni tartışmaları ve farklı bakış açılarını da içerecek şekilde çalışmalarda artış yaşanmıştır (Attwood, 2002: 93). Pornografiyi tarihsel bir izlekten sunan yazarlar (bkz. Kendrick, 1987; Lane, 2000; Palmer, 2000) bu içerikleri kültürel üretimin bir parçası olarak okumuştur (Attwood, 2002: 97). Değişen kültürel formlar çerçevesi dışında pornografi çalışmalarında yeni medya, yeni ekonomik modeller çerçevesindeki değerlendirmelerde artış 21. yüzyıldan itibaren gözlemlenmeye başlandıysa da endüstrinin eleştirel bir incelemesinin eksik kaldığı düşünülmektedir (Voss, 2012: 392; Ruberg, 2016). Bu araştırma internetin sahiplik yapısını ve sınıf çelişkisini odağına alarak kapitalizmi tarihsel sürekliliği içerisinde konumlandıran platform kapitalizmi bağlamında, seks endüstrisi içerisinde bugün büyük paya sahip olan OnlyFans'i değerlendirerek literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır.¹

2016 yılında kurulan Onlyfans hakkındaki araştırmalar özellikle platformun trafiğinin artışı pandemi ile birlikte artış göstermiştir (Easterbrook-Smith, 2022: 1). Onlyfans'te içerik üreticilerinin çoğunlukla kadın olmasından kaynaklı olarak kadın bedeni, cinselliği ve temsilleri etrafında çalışmaların geliştiği görülmektedir (Nagel, 2021; Cardoso, Scarcelli, 2021). Bunun yanı sıra gig çalışma modelinin ya da dijital emeğin bir örneği olarak da platform araştırmalara konu edilmekte, Onlyfans içerik üreticiliği şartları incelenerek yaratıcıların (*creators*) deneyimleri değerlendirilmektedir. (Easterbrook-Smith, 2022; Ruberg 2016; Coneybeare, 2024). Ayrıca pornografi çalışmalarında da sıklıkla karşımıza çıkan kullanımlar ve doyumlar kuramı kapsamında pornografi tüketicisinin cinsel davranışlar ve alışkanlıklarını ele alan araştırmalar bulunmaktadır (Litam, Speciale, Balkin, 2023). Öte taraftan pornografi üreticisinin de motivasyonlarını inceleyen, Onlyfans'e katılma nedenlerini daha yüzeysel bir yerden aktaran ya da Onlyfans içerik üreticilerinin "hayranları" ile olan iletişimini odağına alan daha dar çalışma konularına sahip araştırmalar da literatürde bulunmaktadır (Hamilton vd. 2022).

¹ Onlyfans'in 2021 yılında açıklanan piyasa değeri bir milyar dolar üzerindeyken, pornografi endüstrisinin popüler sitelerinden PornHub'ın aynı yıl bir buçuk milyar değerinde olduğuna dair iddialar bulunmaktadır. İki platformun kıyaslamasını yaparak Onlyfans'in bugünkü payına dair bir yorum yapılabilir. Bkz. <https://www.the-sun.com/tech/6255335/how-much-is-pornhub-worth/>; <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-06-16/onlyfans-is-said-to-look-for-funding-at-valuation-above-1-billion> (Son Erişim Tarihi: 20.04.2025).

Onlyfans üzerine çalışmalar yapan sınırlı sayıda Türkiyeli araştırmacı da bulunmaktadır. Literatürde iki uç nokta arasında gelişen bir yelpazenin sürdürüldüğü iddiası taşıyan Cılızoğlu'nun (2024) çalışmasında, kadın bedeninin artan metalaşmasına katkıda bulunan Onlyfans'e eleştirel yaklaşan çalışmalar ile Onlyfans'i kadınların cinselliğinin özgür bir dışavurumu olarak kabul eden ve kadınların seks işçiliği (*sex work*) ile güçlendiğini (*empowering*) ileri süren kaynaklar tartışılmaktadır. Onlyfans'i geleneksel pornografik üretimden farklı kılan özelliklerini; sansür, toplumsal cinsiyet ve gig ekonomisi perspektifine dayandırarak irdeleyen bir başka çalışmada, pornografi kültürel bir öge olarak araştırma konusu edilmiş ve Onlyfans alternatif bir mecra olarak ele alınmıştır (Han, 2024). Kadın ve kadın bedeninin kamusal alanda varlığını, dönüşen mahremiyet algısı üzerinden tartışmaya açan bir başka yüksek lisans tezinde ise Onlyfans'te içerik üreten kadınların emek ve cinsel sömürüsü kısmen tartışılmıştır (Çamurcu, 2023). Bu tezin çerçevesine daha yakın olduğu düşünülen bir diğer çalışmada Türkiye'deki Onlyfans içerik üreticilerinin deneyimleri, ekonomi-politik bir bağlamda değerlendirilmiştir (Kadıoğlu, Alparşlan, 2025) Araştırmaların odakları değişmekle beraber literatürde Onlyfans'in bir yönüyle geleneksel pornografiden kopuşu temsil eden dijital bir seks işçiliği olduğu kabul edilmekte ve ağırlıklı olarak erkek "hayranların" kadın içerik üreticilerine abone olduğu bir cinsiyet dağılımı üzerinden incelemelerin yapıldığı görülmektedir.

İki veya daha fazla kişinin etkileşime girebildiği dijital altyapılar olarak platformlar; kullanıcıların 'kendi ürünlerini, hizmetlerini ve pazar yerlerini oluşturmalarını sağlayan bir dizi araç' olarak tanımlanmakta; sahibi şirketlerin veriler üzerinden kar ve rant elde etmelerini sağlamaktadır (Srnicsek, 2016). OnlyFans örneğinde de platformun sahibi şirket, içerik üreticilerinden kestiği komisyon ve topladığı kişisel veriler ile sermayesini büyütmektedir (Kursion, 2023). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin mümkün kıldığı bir iş modelini benimseyen Onlyfans, "ne kadar çok çalışırsan o kadar kazanırsın" şeklinde neoliberal girişimcilik dalgasından da beslenmektedir. Tezin çıkış noktası; çoğunluğu erkek izleyici/müşteriden oluşan (Litam, Speciale, Balkin, 2022) OnlyFans'in söylemlerinin aksine "seks işçiliği" için maddi/manevi güvenli bir alan yaratmadığı ve geleneksel pornografik temsillerdeki *male gaze*'e (Mulvey, 1975) hitap eden temsillerle cinsel sömürüyü sürdürdüğü düşünceleridir. Bu açıdan dijital pornografi salt kültürel bir öge ya da gig ekonomisine

dahil klasik bir üretim biçimi olarak alınmayarak patriyarkal kapitalizm koşullarının değerlendirildiği bir perspektiften okunmaya çalışılacaktır.

Kökeni Antik Yunan’da üretilen heykel ve metinlere kadar dayanan pornografi, farklı kültür ve coğrafyalarda cinsellik ve cinselliğe ilişkin kavramlarla birlikte anılagelmiştir. Tarih boyunca siyasal ve toplumsal konjonktüre bağlı olarak bu kavramların karşılık geldiği anlamlar ve büründüğü farklı formlar olsa da asgari tanımlama olarak pornografi “cinsel eylemlerin ve cinsel organların apaçık temsil edilmesi” şeklinde adlandırılmıştır. Bu cinsel eylemlerin ve organların temsili endüstrileşme öncesi daha çok sanat ve tıp alanlarında kendine yer bulmuş; 19. yüzyıldan sonra cinselliğin ve bedenlerin teşhir edilmesi yoluyla cinsel dürtüleri uyaran metalar anlamındaki modern kullanımına kavuşmuştur. (Hyde, 1962/1986; Kendrick, 1987; Palmer, 2000/2011). Önce basım-yayın (fotoğraf, dergi, kitap), ardından film endüstrisinde git gide geniş bir paya sahip olmaya başlayan pornografi, televizyonlarda yayımlanan canlı seks görüntülerinden internette tek bir tık ile ulaşılabilen sonsuz çeşitlilikteki içeriklere evrilerek çok daha geniş kitlelere ulaşabilir bir forma gelmiştir. Cinselliği ve bedenleri piyasa mantığında dönüştüren seks endüstrisinin en karlı alanı olmaya başlamış, her şeyi alınır-satılır nesnelere çevirerek pazara sunan kapitalist ekonomik sistemde başlı başına dev bir küresel sektör haline gelmiştir (Cronin, Davenport, 2001; Coopersmith, 2006; Padva, 2016). Teknolojinin ivmelendirdiği platform kapitalizmi çağında ise pornografi sektörü, maliyetleri azalttığı ve daha fazla kar elde edebildiği medyumları yaratmaya başlamıştır (Martin, 2024). Uber, Etsy, Freelancer gibi bireysel üreticilerin/gig çalışanlarının mal ve hizmetlerini alıcılarla buluşturan şirketlerden tanıdık olduğumuz platform çalışma modelini benimsemiştir.

Pornografik içeriklerin üretilip satıldığı platformlar arasında tekelleşme eğilimi olan OnlyFans (Weil, 2022) platform kapitalizmindeki emek rejiminin getirdiği güvencesiz çalışma koşullarıyla tanımlanan bir sosyal bağlama oturmaktadır (Bosworth, 2022). Kolay para kazanabilmenin bir yolu olarak pazarlanan OnlyFans, kapitalizme özgü eşitsizlikleri sürdürmekte, patriyarkal kodlarla belirlenen “kadın imgesi” ve bir meta olarak cinselliği yeniden üretmektedir. Platform kapitalizmi genelinde ve OnlyFans özelinde kullanıcıların bireysel çabaları yoluyla artıracabilecekleri vad edilen kazancın şirketi büyüttüğü ve bu anlamda da kapitalist sömürü koşullarının devam ettirildiği temel hipotezi sınanacaktır.

Dört bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde dijitalleşme bağlamında toplumsal düzenin yeniden örgütlenişine dair tarihsel bir anlatı sunulacak, dijitalleşmeyi platform kapitalizm kavramıyla açıklamayı tercih eden çalışmanın kuramsal çerçevesi oluşturulmaya çalışılacaktır. Bu bölümde bilgi ve iletişim teknolojileri ve dijitalleşmeye ilişkin tekno-determinist ve ekonomi politik görüşler anlatılmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde pornografinin tarihine odaklanılmakta, kadın bedeni ve cinselliğin birer meta olarak endüstriye nasıl dahil edildiği tartışılmaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde araştırmanın yöntemi, örnekleme ve sınırlılıkları aktarılmaktadır. Çalışmada şirketlerin pazarlama stratejisinin bir parçası olarak üreticilerin kazançları ve çalışma koşulları “kusursuz” lanse edildiğinden (bkz. Kafka, 2024) doğrudan üreticilerin deneyimlerinin değerlendirilmesi tercih edilmiştir.

Sosyal medya uygulaması X (eskiden Twitter) ve tez yazarının kişisel çevresinden bulunan altı kadın, iki erkek ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden yalnızca yedisi araştırmaya dâhil edilmiş, bir araştırmacının sonradan engelli raporu olduğu öğrenildiğinden bu görüşme etik gerekçelerle çalışma dışında bırakılmıştır. Görüşmelerde Onlyfans’e ne zaman ve neden başladıkları, üretim süreçleri, maruz kaldıkları baskı ve şiddete dair sorular yöneltilmiştir. Elde edilen bulgular; pornografik üretime başlama nedenleri, emek ve cinsel sömürü başlıkları altında güvencesizlik, gelir adaletsizliği, türlü şiddet ve baskı ile karakterize içerik üretimi deneyimleri bakımından literatürdeki çalışmalar da değerlendirmeye katılarak yorumlanmıştır. Araştırma konusu pornografiye dair verilerin güvenilir olmama ihtimali, literatürün yoğunluklu olarak Batılı kaynaklardan oluşması, Türkiye’deki Onlyfans içerik üreticilerine yönelik gözetim ve tutuklamalardan dolayı sınırlı sayıda kişiyle görüşme yapılabilmesi bu araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Son olarak tezin dördüncü bölümünü oluşturan bulgular ve değerlendirme kısmında yedi kişi ile yapılan görüşmenin bulguları, emek sömürüsü ve cinsel sömürü olmak üzere iki ana başlık altında tasniflenerek tartışılmıştır.

1. Dijitalleşme ve Toplumsal Düzenin Yeniden Örgütlenişi

“İlk tarihsel eylem, ihtiyaçları karşılayacak araçların üretimidir. Maddi yaşamın kendisinin üretimidir ve bu binlerce yıl önce olduğu gibi bugün de

insanların hayatlarını sürdürebilmeleri için gün ve gün, saat saat yerine getirilmesi gereken tarihsel bir eylem, tam bir tarihin temel koşuludur.”

- Karl Marx ve Friedrich Engels, Alman İdeolojisi

Üretim biçimlerini dönüştürmenin birincil katalizörü olarak görülen bilgi ve iletişim teknolojileri referans alınarak toplumsal, ekonomik ve politik yapıyı farklı paradigmlar etrafında değerlendiren iletişim çalışmaları; içinde geliştikleri dönemin koşulları ve çalışmanın gerçekleştirildiği coğrafyanın özgünlükleri temelinde farklılaşmaktadır. (Başaran, 2019: 12; Valenduc, Vendramin, 2017). Makineler ve teknolojiler; insanın doğayla arasındaki ilişki tarzını ve hayatını sürdürdüğü üretim sürecini açığa çıkaran gelişmeler olarak toplumsal ilişkilerin değişimi ve ekonomi-politik düzenin yeniden örgütlenişine dair bir kavrayış sunmaktadır (Marx, 1867/2011: 358). Bu kavrayışlar, teknolojinin getirdiklerini distopya ya da ütopya gibi iki uçta değerlendiren indirgemeci yaklaşımlar ya da teknolojinin mevcut mülkiyet ilişkilerine ve üretim tarzına uygun olacak bir biçimde araçsallaştırıldığını daha geniş bir perspektiften değerlendiren ekonomi-politik yaklaşımlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fuchs, bilgi ve iletişim teknolojilerine dair 20. yüzyılın ikinci yarısında yapılan çalışmalarda enformasyon toplumu kuramcıları ile postmodernist kuramcıların toplumun tamamen değiştiğini savunduklarını iddia eder (Fuchs, 2019/2021: 12). 20. yüzyılda teknolojik gelişmelere bağlı üretim ve tüketim biçimlerindeki değişimleri odaklarına alarak yeni toplumsal düzeni teorize etmeye çalışan ilk araştırmacılar Marshall McLuhan (1964), Alain Touraine (1969), Daniel Bell (1973) olarak telaffuz edilebilir. (Valenduc, Vendramin, 2017: 122). Nick Dyer-Witheford'un enformasyonistler olarak adlandırdığı bu post-endüstriyelizm ve bilgi çağı teorisyenleri; bilgiye dayalı ekonomik büyüme ve toplumsal değişimleri kuramlarının merkezine alırken bu teknolojilerin işsizlik, yoksulluk gibi olumsuzluklarını ikinci plana atmaktadır (Neubauer, 2011: 195). Bu grup, ilk kez Thorstein Veblen'in kullandığı teknolojik determinizm yaklaşımının takipçileri olarak literatürde bilinmektedir. Teknolojik determinizm, teknolojik gelişmelerin toplumsal değişimi büyük ölçüde belirleyen otonom süreçler olarak değerlendirilmesi anlamına gelmektedir (Degele, 2002: 24, akt. Musik, Bogner, 2019: 2).

Öte taraftan bilgi ve iletişim teknolojilerine tek kurucu rol atfetmeyen ekonomi-politik kuramcılar; sermayenin bu teknolojileri kapitalizmin girdiği krizlerden çıkması için bir araç olarak işe koşması, dijitalleşmeyle emek süreçlerinin yalnızca biçimsel anlamda değişmesi gibi analiz birimlerine “tarihsel süreklilik ve bütüncüllük” içerisinden çözümlemeler getirmiştir. İletişimin eleştirel ekonomi-politiği her ne kadar bir dizi farklı yaklaşımı içerse de tarihsel bir bütünlük içindeki yeri ve bağlamında makine ve teknolojileri kavramaktadır. Burada ilk olarak makine ile makinenin toplumsal sömürü aracı olarak kullanılması arasında ayrıma giderek teknolojinin belirli koşullar altında biçimlendiğini ileri süren Karl Marx’a referans verilmelidir (Marx, 1867/2011: 409). Bu anlayışı takip eden Hardt ve Negri (2000: 406) kapitalist koşullar altında teknolojik araçların yansız ve bağımsız birimler olmadığı fikriyle onların piyasaları nasıl şekillendirdiği, iktidar ilişkilerinde nasıl rol oynadığı, sermaye birikimine ne ölçüde katkıda bulunduğu, emek formlarını dönüştürüp dönüştürmediği gibi sorulara yanıt aramaktadır (Hall, Stahl: 2012: 152-155). Christian Fuchs ve Vincent Mosco da dijital kapitalizmi Marx’a başvurarak açıklayan ve bugün eleştirel dijital medya çalışmalarında telaffuz edilmeden geçilmeyecek iki isimdir. Bu bağlamda tezin ilk bölümünde biricik amacı kar etmek olan sermayenin bilgi ve iletişim teknolojilerini dijitalleşme koşullarına uygun kapitalist tarzda kullandığına dair eleştirel bir kavrayış sunulması amaçlanmaktadır. Bunun için öncelikle dijitalleşmenin kavramsal ve tarihsel sürecini farklı noktalardan değerlendiren kuramlar özetlenecek ve ardından tezin esas kuramsal çerçevesini oluşturan platform kapitalizmi çerçevesinde bilgi ve iletişim teknolojilerine dair bir anlatı sunulacaktır.

1.1. Dijitalleşmenin Kavramsal ve Tarihsel Süreci

İnsanlık tarihi, hâkim üretim ilişkileri temelinde ayrılan dört temel toplumsal düzen olarak okunmaktadır. Avcı toplayıcı dönem, tarım devrimi ile birlikte yerleşik döneme geçilmesi, başlangıç noktası olarak buharlı makinaların icadının kabul edildiği sanayi toplumu ve internet ile birlikte geçilen içinde bulunduğumuz sanayi sonrası toplum. Bu tarz bir okuma, toplumsal dönüşümleri insanlık tarihinin başından itibaren gelişmekte olan teknolojilerin bir sonucu olarak aktarma tehlikesi taşımaktadır. Nihayetinde süregiden üretim araçlarının sahipliği durumu, bu teknolojik gelişmelerin ne şekilde toplumsal dönüşümlere yol açacağına temel belirleyici role sahiptir. Teknolojik gelişmelerin mevcut üretim ilişkilerine eklemlenerek onu dönüştürmesi

kadar mevcut üretim ilişkileri de teknolojileri ve dolayısıyla dijitalleşme sürecinin gidişatını değiştirmiştir.

Dijitalleşme; bilginin analog iletimden elektronik ağlar üzerinden iletmeye başladığı dijitalleştirilen bilgiler anlamına gelmektedir (Başlar, 2013: 825; Bloomberg, 2018). Bu teknik bir tanımlamaya karşılık gelmektedir oysa dijitalleşme; ortaya çıktığı özgün koşullarda iktisadi ve toplumsal dönüşümlere içkin olan bir iletişim ve üretim aracı olarak bir tarihsel sürece tekabül etmektedir. Sosyo-ekonomik yapıdan ve tarihsel koşullardan soyutlanmış bir kavramsal analiz çabası, dijitalleşmeyi teknolojik gelişmeler kronolojisine indirgemek anlamına gelmektedir. Dijitalleşme ile sosyo-ekonomik yapı arasındaki etkileşime dair yapılan bütünlüklü bir değerlendirme ise mülkiyet ilişkilerinin geliştirildiği, meşrulaştırıldığı ve yeniden üretildiği bir “toplumsal mücadele alanı” (Feenberg, 1999: 83) olarak teknolojinin okunmasına olanak tanımaktadır. Onu “toplumsal mücadele alanı” olarak tanımlamamızı mümkün kılan teknolojinin çelişkili ve diyalektik karakterine dair Marx, “kendinde teknoloji” ve “kapitalizmde teknoloji” ayırımına giderek teknolojinin aslında zenginlik ve serbest zaman yaratabileceği ancak kapitalist koşullarda işçilerin sömürülmesi ve kontrolü için kullanılan bir araç haline geldiğini söylemektedir. Kapitalist tarzda kullanılması bakımından makinenin üreticilerin zenginliğini artırdığını yazan Marx, burjuva iktisatçıların söz konusu somut çelişkileri görmeyerek makinenin kapitalist tarzda kullanımına değil, makinenin kendisine karşı savaş açmaları gerekçesiyle eleştirmektedir (Marx, 1867/2011: 421).

1970’li yıllardaki sermaye birikim krizine bir çözüm bulma stratejisinin parçası olarak bilgi ve iletişim teknolojileri, sermaye tarafından konuşlandırılmış ve bu gelişmelerin sunduğu olanaklardan biri olarak da internet, askeri, eğitim ve ticari amaçlarla kullanılmaya başlanmıştır (Campbell-Kelly, Garcia-Swartz, 2013: 19). Olanakların sınırlılığı dolayısıyla internete erişim her ne kadar kısıtlıysa da internet ağına erişimi mümkün kılan ücretsiz yazılımlar da bu dönemde geliştirilmiştir (Swaine: 1982:26). 1970’lerin sonu itibarıyla neoliberal politikalara uyumlu olacak biçimde internet, karlılığı artıracak bir biçimde özelleştirilmeye başlanmıştır. 1990’lara gelindiğinde ise artık bilinen internetin bir anda öldüğü görülmekte ve bu yıllar Tarnoff’un deyişiyle, (2022) farklı bir internetin ortaya çıktığı yıllar olarak tanımlanmaktadır. Şirketlerin gelişen bu teknolojiyi para kazanma fırsatı olarak görmeye başlaması gecikmemiştir (akt. P. Marx, 2022). Her ne kadar NSFNET’in

kullanım politikaları ticari faaliyetleri yasaklıyorduyduysa da neoliberalizmin hüküm sürdüğü bir çağda internet tabanlı şirketlerin hızla ücretsiz kaynakları paraya dönüştüren iş modellerine yönelmeye başlaması engellenememiştir (akt. P. Marx, 2022; Srnicek, 2016: 27).

Küresel internet ağı olarak bilinen *World Wide Web* (WWW) internet kullanımının popülerleşmesini sağlayan bir “devrim” niteliğinde sayılmaktadır. O'Reilly'nin 2005 yılında yaptığı tanıma göre, Web 2.0, dotcom balonunun patlamasından sonra ortaya çıkan bir kavramdır ve internetin evriminde önemli bir değişikliği ifade etmektedir. Srnicek, 1990'lardaki patlamayı o zamana kadar ticari olmayan bir internetin “kaderini belirleyen ticarileşmesi” anlamına geldiğini söylemektedir. Bu yıllarda interneti ticarileştiren şirketlerin sayısının 50.000'i geçtiği, milyarlarca dolar yatırım çektiği bilinmektedir (Srnicek, 2017: 17-18) Diğer taraftan 1998 yılına gelindiğinde internet kullanıcılarının sayısı da 100 milyona ulaşmıştır (Güçdemir, 2012: 374). Web 2.0'ın bu “başarısı” hem teknolojik hem de finansal güçlere dayandırılmakta, özellikle yazılım teknolojilerindeki yeniden kullanılabilir nesne yönelimli tasarım kalıpları (*design patterns*) ve yeni iş modelleri ile ilişkilendirilmektedir (Mowlabocus, 2009: 92).

Fuchs, dijital dönüşüme dair okumalarda internetin ortaya çıkışıyla birlikte kapitalizmin yerine geçecek bir toplum düzenine girildiği fikrinin yaygın kabul gördüğünü söylemektedir (Fuchs, 2019/2021: 16). Bu tarihsel kopuş izahları, çeşitli biçimlerde kuramsallaştırılır (Crary, 2013/2015:44). Enformasyon toplumu, ağ toplumu, postmodern toplum vb. isimlendirmeler bir çağın kapanıp başka bir çağın açıldığı bir dönüşümün anlatısı gibidir ve bu anlatı, teknolojik gelişmelerin *kurtarıcı* ya da *yıkıcı* görüldüğü bir teknolojik belirlenimcilik ezberidir. Teknoloji fetişi, bilginin üstün olduğu bir kapitalizm evresine girildiği sürekliliğinin gözden kaçmasına neden olurken tam aksine teknolojinin bir bela olduğu distopik yaklaşımlar da teknolojinin halk yararına çözümler doğurabileceğini baştan reddetmektedir. Bu nedenle bilgi iletişim teknolojilerinin diyalektik yapısına dair Marx'ın makineler için vurgusu önemli görünmektedir: Sermaye ve kapitalist teknoloji kullanımının neden olduğu sefalet, güvencesizlik, krizler ve işsizlik, “işçi sınıfının sermayenin otokrasisine karşı dönemsel ayaklanmalarına” neden olur. Aynı zamanda makine “grevleri bastırmak için en güçlü silah” olarak kullanılabilir (Marx 1867: 562 akt. Fuchs, 2019/2021: 63). Bu eksende internetin özelleştirilmesi “azınlığın çoğunluğa egemen olması” anlamına

gelirken komüniteler ve kolektifler tarafından internet, “*deprivatization*” stratejisiyle halk yararına farklı ihtiyaçlara ve amaçlara hizmet etmek için kullanılabilir (akt. P. Marx, 2022).

1.2. Dijitalleşmenin Boyutları, Etkileri ve Kuramlar

Bilgi ve iletişim teknolojileri dünyayı küçültürken yeni bir dünyanın habercisi olarak işaret edilen yeni toplumsal düzeni “enformasyon toplumu”, “küresel köy”, “endüstri sonrası toplum”, ya da “ağ toplumu” gibi kavramlarla; hızlı, yeni teknolojilerin belirleyici olduğu ve bilgi üretiminin önem kazandığı yeni toplum yapısının örgütlenişine dair analizler sunulmuştur. Bu çalışmaların öncüsü olarak kabul edilen McLuhan’ın *Understanding Media: The Extensions of Man* (Medyayı Anlamak: İnsanın Uzantıları) başlıklı kitabında; kitle iletişim araçları toplumsal değişimin itici gücü olarak analiz edilmektedir. McLuhan’ın iletişimin kolaylığının ve karşılıklı aşinalığın arttığı bir toplumsal düzeni ima etmek için kavramsallaştırdığı “küresel köy” kehanetiyle; zaman ve uzamın kalktığı ve enformasyonun hızlıca yayılabildiği interneti ve siber mekânı öngördüğü söylenmektedir. Bu bakımdan internet, siber kültür, WWW alanlarında yapılan çalışmalarda ilk olarak “küresel köy” değerlendirmelerine referans verildiği görülmektedir (Hui Kyong Chun, 2014; Dick, 2010: 114).

Türkçeye “Araç, mesajdır” olarak çevrilen “The medium is the message” ifadesiyle medya ve iletişim literatüründe tanınan McLuhan, çoğulu medyum olan medya kavramını literatüre tanıtmasıyla da isminden söz ettirmektedir. Modern medya gurusu, elektronik çağın kâhini ya da siber uzayın babası gibi sıfatlarla anılmasına ise iletişim araçları ve teknoloji üzerine dönemin hâkim görüşlerinin ötesinde kabul edilen analizleri neden olmuştur (Zhu, 2022: 88; de Kerckhove, 1989). İlk yıllardaki görüşleri akademide medya aracılı kitle kültürünü eleştiren Frankfurt Okulu’nun ağırlığının hissedildiği bir ortamda şekillenmesine rağmen o “yeni teknolojileri” farklı bir açıdan değerlendirmiştir. Toplumsal değişimlerde iletişim araçlarına merkezi bir rol biçen Harold A. Innis’in görüşlerinden oldukça etkilenen McLuhan, teknolojiyi insan bedeninin bir uzantısı olarak yorumlamıştır (Özçetin, 2020: 247). İletişim biçimlerinin ve toplum düzeninin teknolojik gelişmeler doğrultusunda şekillendiğini ileri süren McLuhan’a göre medyanın içeriğinden ziyade medya araçlarının kendisi insanları

nasıl düşüneceklerine sevk etmektedir (McLuhan, 1995: 55, 18, akt. Zhu, 2022: 86-87).

Enformasyon toplumu ideolojisini anımsatan bu argüman teknolojik gelişmelerin etkisini tek taraflı olarak işlemektedir (Ibekwe-SanJuan, 2017). Bu haliyle McLuhan'ın kitle iletişim araçlarının içinde geliştiği sosyo-ekonomik koşulları denkleme pek dahil etmediği söylenebilir. Dijitalleşmenin sosyal kuramlar bakımından tartışılmasında önemli yeri olan Manuel Castells (1996) *The Rise of the Network Society* (Ağ Toplumunun Yükselişi) ve Daniel Bell (1976) *(The Coming of Post Industrial Society)* Sanayi Sonrası Toplumun Gelişi kitapları da literatürde bu çizgiyi devam ettiren iki önemli eserdir. İletişime teknolojik bir perspektiften yaklaşan Daniel Bell, A. Toffler, M. Castells, M. McLuhan gibilerinin çalışmalarıyla “teknolojik gelişmelerin” kendisinin araştırma nesnesi haline gelmeye başladığı görülmektedir (Kirillova, 2022: 297). Bilgi ve iletişim araçlarına, toplumsal ilişkilerin biçimlenmesinde kurucu rol atfeden bu kuramcılarının değerlendirmelerinden teknoloji; distopik ya da ütöpik sonuçlara yol açan bir paradigma olarak algılanmaktadır.

Teknolojik ilerlemelere ve onun getirdiği sonuçlardan yola çıkarak toplumsal yapıda kesin bir kopuş yaşandığını dile getiren Daniel Bell, Manuel Castells ve Jean Baudrillard gibi kuramcılarının yanı sıra kapitalist koşulların devamlılığına dikkat çekmeleri bakımından verili koşulları ve teknolojiyi karşılıklı düşünen Garnham, Giddens, Srnicek, Zuboff gibi kuramcılar da bulunmaktadır. Her iki taraf da bilginin toplumsal dönüşümlerde belirleyici olduğunu kabul etme konusunda ortaklaşmaktadır ancak ikinci gruptaki kuramcılar ilk gruba göre daha diyalektik bir yaklaşım inşa etmektedir (Webster, 2000: 6) Bu bölümde bilgi ve iletişim teknolojilerinin “her tarafa yayılma” özelliğinden ötürü küresel bir toplumun örgütlendiği fikrine dayanan tekno-determinist kuramlar anlatılacak; ardından bu gelişmeleri gözetleme, denetleme, dijital verileri ticarileştirme boyutlarından dolayı eleştirel karşılayan iletişimin eleştirel ekonomi politikası çalışmaları özetlenecek ve platform kapitalizmi detaylandırılacak.

1.2.1. Tekno-Determinist Yaklaşım

Tekno-determinist yaklaşımlar, bilgiyi ve bilgi dağıtımını sağlayan iletişim teknolojilerini toplumun temel yapı taşı olarak görmektedir. Bu yaklaşım içerisinde geliştirilen enformasyon toplumu kavramının ilk kez Norbert Wiener (1948) tarafından *Cybernetics: or, Control and Communication in the Animal and the*

Machine (Sibernetik ya da Hayvan ve Makinede Denetim ve İletişim) isimli kitapta kullanıldığı bilinmektedir (Törenli, 2004: 25). Gelişmiş kapitalist ülkelerin üretimlerini artırmak ve ekonomilerini canlandırmak için diğer ülkeler ile rekabete başlamasıyla bilgi toplumu fikri 20. yüzyıl ortasında oluşmaya başlamıştır. Akademide devletlerin bu yönlü talebini karşılayarak “enformasyon toplumu ideolojisi”ni formüle etmeye başlayanlar olmuştur. Machlup (1962) ve Porat (1977) ekonomide enformasyonel faaliyetlerin büyümesini ve farklı üretim sektörlerindeki istihdamın payını inceleyerek endüstriyel toplumdan enformasyon toplumuna geçişe ilişkin tartışmaları başlatan kişiler olmuştur. Peter Drucker (1968) *The Age of Discontinuity*’de bilgisayarlar ve bilgi endüstrilerine dayalı bir ekonominin ortaya çıktığını iddia ederek bilginin merkezi ekonomik kaynak haline geldiğini ileri sürmüştür. Bu başlık altında enformasyon toplumu alanında önemli iki teorisyen olan Daniel Bell ve Manuel Castells’in çalışmaları detaylandırılacak ve teorilere getirilen eleştirilere yer verilecektir.

a. Daniel Bell: Sanayi Sonrası Toplum

Daniel Bell, 1976 yılında yayımlanan *The Coming of Post-Industrial Society* kitabında sanayi öncesi, sanayi ve sanayi sonrası şeklinde kavram setini, toplumsal dönüşümleri anlatmak için kullanmaktadır. Enformasyon toplumu yerine kullandığı “sanayi sonrası toplumu” kavramıyla; belirleyici birçok özelliği bulunan bu yeni toplumsal sistemin bilginin artan varlığı ve önemi ile karakterize edildiğini iddia etmektedir. Dünyanın her yerinde aynı anda dönüşümlerin yaşanmadığına dikkat çeken Bell; Asya, Afrika, Latin Amerika ülkelerini sanayi öncesi toplumlara örnek olarak göstererek burada madencilik, balıkçılık tarım gibi fizik yoğun işler yapıldığını belirtmektedir. (Bell, 1976: 576) Japonya ve SSCB gibi ülkeleri; daha az kas gücüne ihtiyaç duyulan ve enerji, doğal kaynaklar ve makine teknolojilerinin dönüştürücü araçlar olduğu sanayi sonrası toplumlar olarak tanımlamaktadır. Hizmet sektörü etrafında örgütlenen sanayi sonrası toplumlar (SST) yüksek eğitim seviyesine sahip beyaz yakalı işçiler ve yüksek teknolojiye sahip bir ekonomi ile karakterize edilmektedir (age. 578). SST’te kas gücü ya da fabrikaların önemini yitirdiğini iddia eden Bell, bilgiye hayati bir önem biçmekte ve iş gücünün çoğunluğunun bilgi etrafında örgütlendiğini söylemektedir.

Bell'in üç dönemde tanımladığı toplumsal yapılarda malların üretimi ortak bir özellik olarak görülmekte, yalnızca bu malların üretim biçiminin değiştiği öne sürülmektedir. (age. 578). Endüstri toplumundan endüstri sonrası topluma kesin bir kopuşun gerçekleştiği ve burada belirleyici olanın da çalışma türü olduğu ifade edilmektedir. Teknolojik ilerlemeler ışığında toplumların önce tarımdan elini ayağını çektiği, ardından fabrikalarda zenginlik elde edilmesi sonucunda hizmet sektörüne yönelindiği şeklinde bir anlatı sunulmaktadır. Hizmet sektörünün, tarım ve fabrikalardaki verimliliğin artması sonucu büyüyeceğini söyleyen Bell, bir adım daha ileri giderek proletaryanın da yok olacağını iddia etmektedir. Bu anlatı; teknolojik gelişmeleri toplumsal değişimlerin tek belirleyici faktörü olarak görmesi ve toplumsal olanın da teknoloji üzerinde etkili olabileceğini atlaması bakımından diyalektik bir bakıştan yoksundur. Öncelikle Bell'in çalışma türleri arasında örtük bir hiyerarşi kurduğu anlaşılmaktadır. “Yeni toplum düzeni” anlatısından; SST'nin daha üstün bir toplum biçimi olduğu, öncekilerden daha yüksek bir gelişme aşamasını ifade ettiği ve üretkenliği artırabilen tüm toplumların ona doğru ilerlemesinin tarihin kaçınılmaz sonucu olduğunu çıkarmak mümkün görünmektedir (Webster, 2002: 43-44).

Bell, sanayi toplumlarından sanayi sonrası toplumlara geçişte yaşanan kesin dönüşümün; sosyal yapı, politika ve kültür olarak üç katmana böldüğü toplumda teorik bilgi ve ekonomik büyümenin kaynağı olan ve “yönetimsel devrimin” gerçekleştiği sosyal yapı katmanında gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Bell'in bu iddialarına karşılık kapitalist üretim mantığında bir değişim olmadığı, “yönetimsel” yaklaşıma rağmen kapitalizmin hala canlı olduğu ileri sürülmektedir (Ross, 1974: 337). Yeni toplumun sanayi toplumundan kesin bir kopuş yaşadığını iddia ederek Bell, kapitalist üretim ilişkilerinin sürekliliğini gözden kaçırmaktadır. Bu haliyle sermayenin genişlemesi ve yeni kurulduğu iddia edilen topluma özgü yapısal eşitsizliklerden kaynaklanan bilgi asimetrisi değerlendirmeye katılmamaktadır (Yaylagül, 2018: 23). Bell, toplumsal dönüşümleri sürekli gelişen ve tek yönlü bir tarihsel süreç varsayımı üzerine şekillendirdiğinden dolayı “*evolutionary*” görüşünden olmakla da eleştirilmektedir (Webster, 2002. 41). Sonuç olarak teorisi ampirik, teorik ve metodolojik olarak kusurlu bulunsa da enformasyon toplumunu tartışabilmek için iyi bir kavram seti sunmaktadır (age. 32).

b. Manuel Castells: Ağ Toplumunun Yükselişi

Manuel Castells (1996) tarafından yazılan *The Information Age: Economy, Society* (Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum, Kültür) 1996-1998 yılları arasında yayımlanan ve enformasyon toplumunu etraflıca analiz eden üç ciltlik kitap serisidir. Aynı dönemde Jan van Dijk (1999) tarafından da yayımlanan *The Network Society* (Ağ Toplumu) kitabında yüz yüze iletişimin yerini internet tabanlı bir iletişime bırakacağı iddia edilen ağ toplumu kavramının Castell tarafından daha geniş ve detaylı bir zeminde tartışıldığı düşünülmektedir (Çalışkan, 2014). Üçlünün ilk cildi olan *The Rise of the Network Society* (Ağ Toplumu'nun Yükselişi), bilgi ve iletişim ağları ile enformasyon ekonomisi arasındaki ilişkiyi daha tarihsel ve yapısal çerçeveden ele alan bir makro analiz olarak da kabul edilmektedir (Anttiroiko, 2015: 2).

Akademik serüveninin ilk yıllarında kent sosyolojisi üzerine Marksist bir perspektiften çalışmalar üreten Castells, 1980'li yıllarda teknoloji-ekonomi-toplum arasındaki ilişki ve bu ilişkinin kent yapısı üzerindeki etkileri üzerine yoğunlaşmaya başlamıştır. Castells'in ağ tabanlı teorik yaklaşımının ilk örneği olarak 1989 yılında *The Informational City* (Enformasyonel Şehir) kitabı yayımlanmış; buradaki anlatımının daha detaylı bir versiyonu ise söz konusu üç ciltlik seri olmuştur. (Anttiroiko, 2015: 5). Castells'in kuramının temel argümanı 'bilgi çağı'nın, ağların gelişimiyle ortaya çıkan ve bilgi akışlarına öncelik veren 'yeni bir toplum' olmasıdır (Webster, 2000: 100). Toplumun örgütlenişinde temel belirleyici olarak kabul edilen ağın (*network*) sosyal yapı içerisinde yayılmasının maddi temelini, yeni bilgi teknolojileri oluşturmaktadır (Castells, 1996: 469; akt. Anttiroiko, 2015: 10). Castells, sanayi toplumunun temeline buharlı değirmeni koyan Marx gibi post-endüstri toplumunun itici gücünün internet olduğu ve gelişmelerin yeni bir “ağ toplumu” kurduğu görüşünde olsa da bir taraftan kapitalizmin de öncü bir rolü olduğunu kabul etmektedir (Musik, Bogner, 2019: 3). Bu bağlamda dijitalleşme ve teknolojik gelişmelerin toplumsal dönüşümlerdeki rolü üzerine Castell'in teorisinde, yeni topluma geçişteki tarihsel ve yapısal *süreklilik* ile kesin kopuş anlamına gelen *değişim* arasında bir gerilim bulunduğu söylenebilir (Webster, 2000: 100).

Castells, enformasyon toplumunun ağ toplumu kavramı ile yer değiştirdiğini söylerken kendini enformasyon toplumu teorisinden ve bilgi sosyolojisinden ayırmaya çalışmaktadır (Anttiroiko, 2015: 19). 'Enformasyon toplumu' kavramını mevcut dönemin ayırt ediciliği açısından analitik değere sahip olmadığı gerekçesiyle kullanmayı tercih etmez. Sanayi toplumunun yerini “bilgi üretimi, bilgi işleme ve

sembol iletişimi” merkeze alan yeni bir ekonomik paradigma olarak enformasyonalizmin aldığını söyleyen Castells (2011) (akt. Ampuja, Koivisto, 2014: 453-454) yeni düzene “enformasyonel kapitalizm” de demektedir. Uluslararası ilişkileri bir bütün haline getirdiği ve toplumsal ilişkilerin parçalandığı enformasyonel kapitalizm, *küresel araçsal değişim ağları* ile işlemektedir (Yaylagül, 2018: 24; Anttiroiko, 2015: 10). Castells her ne kadar kapitalist sistemin sürekliliğini vurgular görünse de ekonomik krizlerin kapitalizme içkin olduğunu reddederek faturasını kötü politikalarla sahip devletlere kesmektedir (Castells 2011: 209; akt. Ampuja, Koivisto, 2014: 453-454) Merkezi yapıları aşındırmak ve hiyerarşiyi dağıtmakla karakterize edilen yeni ağlar ise; ekonominin küreselleştirilmesi yoluyla müdahaleci devletlerin ve merkezileşmiş planlı ekonomilerin aşılmasını sağlayacaktır. Ağ işletmesi (*network enterprise*) olarak tanımladığı yeni ekonomik yapılanmada, standartlaştırılmış malların seri üretimi ve toplu tüketimi yerini iş projelerine, esnek üretim süreçlerine ve özelleştirilmiş tüketime bırakmaktadır (Castells, 2000: 469; akt. Ampuja, Koivisto, 2014: 454-456).

Enformasyon toplumu teorisyenlerinin en temel argümanı ekonomide bilgi üretimi ve beyin gücünün, endüstriyel üretim ve makine gücünün öneminin önüne geçtiği ve bu dönüşümün, bilgisayarlar ve yeni telekomünikasyon gibi “entelektüel teknolojiler” tarafından şekillendirildiğidir (Bell 1973, 27). Bu bakımdan enformasyon toplumu kuramcıları tarafından teknoloji; ekonomi-politik ve toplumsal yapılar üstü bir unsur olarak kavranmaktadır. Castells kendini “enformasyon toplumu kuramından” ayrı tutmaya çalışsa da bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yeni bir çağ getirdiğini ve kapitalizmin yeni bir dönemini işaret ettiğini ileri sürmesi itibarıyla Bell ile birçok noktada ortaklaşmaktadır. Bell’in bilgi ve teknik beceriye başat rol atfetmesi gibi Castells yeni toplumda nihai kontrolün ve gücün ağlarda olduğunu söylemektedir. Ona göre bilgi ve iletişim teknolojileri ağ temelli organizasyonları dönüştürmekte, iş gücünde bilgiye dayalı üretim yapan kişileri daha üst düzeylerde konumlandırmaktadır. (Webster, 2000: 100). Bell de enformasyon toplumunda kimin üretici kimin yönetici olduğuna dair sınırların bulanıklaştığını ileri sürmekte; toplumsal düzenin yeni öznelerinin önceki toplumlara göre daha gelişmiş ve üstün olduğunu iddia etmektedir (Bell, 1976: 578).

Bell ve Castells başta olmak üzere dijitalleşmeye iyimser bir perspektiften bakan kuramcılar, teknolojik gelişmelerdeki ilerici unsurların toplumsal, siyasal,

kültürel ve iktisadi olarak özgürleştirici olduğu bir vizyon sunmaktadır. Bu nedenle sosyal değişimin ana belirleyeni olarak yeni bilgi ve iletişim teknolojilerine ve toplumsal güç ilişkilerindeki değişime dair “tarafsız açıklamalar” geliştirmek yerine ideolojik iddialar geliştirdikleri düşünülmektedir. Kuramcılar tarafından enformasyon toplumunda artık sınıf çatışmasının bir yeri olmadığı kabul edilmekte, insanların bilgiye erişimlerinin toplumsal statülerine göre değil yeteneklerine göre belirleneceği öne sürülmektedir (Kirillova, 2022). Bu bağlamda enformasyon toplumu kuramı; hem küresel kapitalist hegemonyayı sürdüren bir araç olarak işlev gördüğü hem de iletişim teknolojilerinin getirebileceği riskleri göz ardı ettiği dolayısıyla eleştirilmektedir (Ampuja ve Koivisto, 2014: 447-449).

c. Dijital Ütopya Eleştirileri

İletişim teknolojilerindeki gelişmeleri, *dijital ütopyacılık* yaklaşımıyla karşılayanların yanı sıra teknolojinin kötüye kullanılması, güvenliğin tehdit edilmesi ve denetimin artması gibi boyutlarından dolayı şüpheyile karşılayan kuramcılar da bulunmaktadır. Bu yaklaşımların merkezinde kişisel gizliliğin ve dijital güvenliğin nasıl sağlanacağı sorusu yer almaktadır. Bilgiye anlık olarak ulaşabilmeyi mümkün kılan teknolojilerin geleneksel iletişim biçimlerini alt edeceğini dile getiren McLuhan; televizyondan sonra geliştirilecek iletişim araçlarının insan bilincinin bir uzantısı olacağını ve bu yayılmanın gözetim ve mahremiyet ihlallerini de beraberinde getirebileceğini ileri sürmüştü (akt. Atalay, 2018: 35). McLuhan’daki teknolojinin uzantısı haline gelen insan bedeni ve yeni toplumda gözetimin artışı fikirlerini, yeni topluma şüpheyile yaklaşan eleştiriler teorilerin temelinde bulmak mümkündür.

Ulrich Beck’in (1992) *Risk Society: Towards a New Modernity* (Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru) kitabında ele aldığı teorisi, sanayi dönemi sonrasında tehdit edici durum ve olayları ifade eden risk ile hemhal olmuş toplumları açıklamaktadır. (Beck, 2006: 332; akt. Özbey, 2022: 148). Almanya doğumlu sosyolog Ulrich Beck, sanayi toplumundan riski toplumuna geçişi bilim ve teknolojinin bilinçsiz kullanılışına bağlamakta ve risk toplumunun modernitenin getirdiği belirsizlikler ile karakterize olduğunu belirtmektedir (Sundberg, 2023). Geleceğe yönelik birer tehlike olarak görülen riskli gelişmeler, geri döndürülemez olarak tanımlanan modernleşme süreciyle özdeşleştirilmektedir. Modernleşme sürecinde aşırı bilginin ve bilinçsizliğin yaratacağı risklerin ve teknolojinin öngörülemeyen etkilerinin toplumun bilinç ve

eleştirel yaklaşımlar geliştirmesi ile aşılabileceğini savunarak modernleşmedeki yeniliklerin sorgusuz bir biçimde kabul edilmesinin yarattığı risk toplumundan çıkış biletini yine bilinçli bir modernleşmeye kesmektedir (Çuhacı, 2007: 138-157). 1960’lardan sonra gerçek dünyanın yok oluşunun haberini veren Fransız teorisyen Jean Baudrillard’ın; teknolojinin getirdiği yeniliklere ve enformasyonun artışına karşı yaklaşımı ise daha karamsar bir yerde durmaktadır.

Baudrillard, modernizm sonrası yeni toplumu gerçekliğin yok oluşu olarak değerlendirmektedir. Modern toplumlarda temel unsur üretim iken postmodern toplumlarda gerçeğin yerini alan simülakrlar toplumsal yapıya hâkim olmuştur. Postmodern toplumlara özgü olan bu hiper-gerçeklik evresinde gerçek olan ve gerçeğe göndermede bulunan simülasyonlar iç içe geçmektedir. Öyle ki simülasyon evreninde baskının bile bir göstergeye dönüştüğünü söyleyen Baudrillard, hırsızlığı önlemek amacıyla mağazalara konulan televizyon kemaralarını simülakrlardan oluşan dekorun birer parçası olarak ilan etmektedir (Baudrillard, 2011: 112-113). Buna göre reklam panolarından medyanın çeşitli formlarına, alışveriş merkezlerinden iletişim araçlarına kadar her tarafın “simülakrlar” ile kuşatılması bakımından toplum devamlı gözetim altındadır.

Baudrillard enformasyon toplumunu, tarihin gelişmiş evresi olarak kutlayan Bell ve Castels gibi olumlu karşılamayarak giderek artan bilginin giderek daha az anlama yol açtığını söylemektedir. Baudrillard; akıl almaz boyutlara ulaşan “bilgi, enformasyon ve iktidar” ağı aracılığıyla yeni toplumsaldaki “abartılı boyutlara varmış” denetim sonucunda ortaya yeni bir şiddet türünün çıktığını yazmaktadır. (Baudrillard, 2011: 108). Baudrillard’ın enformasyon artışına karşı duyduğu endişe her türlü medya biçiminde, toplumun her katmanında gittikçe artan “semboller ve işaretlerin” yayılmasıyla oluşan “hiper-gerçeklikten” gelmektedir. Hiper-gerçeklik; postmodern toplumda gitgide hakikatin yerine göstergelerin gerçekliği sembolleştirdiği bir gerçeklikten kopuş evresi anlamına gelmektedir. (Webster, 2002: 243). Her ne kadar Baudrillard 1970’lerden önce tüketim toplumu, nesneler sistemi gibi analizleriyle eleştirel ekonomi-politik değerlendirmelerde bulunmuşsa da 1970’lerin ortası itibarıyla çalışmalarında simülasyon toplumu üreten, postmodern bir kopuş, işaretlerin, göstergelerin ve simülakrların çoğaldığı bir hiper-gerçeklik analiziyle teknolojik determinizme sürüklenmiştir (Kellner, 2005).

1.2.2. Ekonomi-Politik Yaklaşım

Yirminci yüzyılın ortalarına kadar iletişim ve medya alanındaki akademik araştırmaların, yapısal bir bağlamdan uzak, üretim ilişkileri değerlendirmesinden yoksun geliştiği görülmektedir. Yeni iletişim teknolojilerinin hızlı gelişmesi ve yaygınlaşması, ticarileşme ve sermaye birikiminin konusu haline gelmesi; eleştirel bir yaklaşımın gelişmesini zorlaştırmıştır. Daha genel olarak neoliberal döneme ilişkin eleştirel-Marksist bir analizin yetersizliğine ve hegemonik söylemlerin hâkimiyetine işaret eden Ercan şöyle yazmaktadır:

“Düşünsel açıdan *eleştirel olmayan teorilerin* belirleyiciliğinin artmasının temel nedeni, bu teorilerin gerçekliği açıklama gücünden daha çok, gerçekliğe ilişkin dönüşümün bu teorilerin belirleyiciliğini arttırmasıdır. Daha açık bir ifade ile 1970’lerden sonra kapitalizmin uzun dönemli krizi, aynı zamanda kapitalizme özgü mekanizmalar (metalaşma, ticarileşme, sermayenin uluslararası düzeyde yoğunlaşma ve merkezileşmesi, vs.), toplumsal ilişkiler üzerinde daha fazla belirleyiciliğine yol açmıştır. Tüm bu mekanizmalar beraberinde toplumsal ilişkilere içkin olan güç ilişkilerinin daha fazla eşitsiz bir hal almasına yol açtığı ölçüde, sosyal gerçekliğin analizinde alternatif eleştirel açıklama biçimlerinin de güç kaybetmesine neden olmuştur. Hiç kuşkuşuz alternatif açıklama biçimleri içinde en büyük tahribatı, açıklama gücünden olmasa da, kendini ifade etme kanalları bulma açısından Marksizm yaşamıştır. Hegemonik söylemin ısrarla, her şeyin değiştiği bir dünyada Marksizmin arkaik kaldığına ilişkin vurguları oldukça belirleyici olmuştur.” (Ercan, 2005: 27)

Üretim ilişkileri ve toplumsal sınıfları odağına alan eleştirel medya ve iletişim çalışmalarının ilk örnekleri Frankfurt Okulu’nun son kuşak öğrencilerinden Herbert Marcuse, ABD’den iletişimin ekonomi politiği alanında çalışmalar yürüten Dallas Smythe ve Herbert Schiller tarafından verilmiştir. Medyanın ekonomi-politiğini çalışan kuramcılar medyanın ticarileşmesi, yatak ve dikey genişlemesi ve

yoğunlaşması olmak üzere üç boyuta odaklanmıştır. Graham Murdock, Peter Golding, Nicholas Garnham gibi isimler de kültürel tüketimin yapısal bağlamına ilişkin analizlerden yoksun medya içerikleri, izleyici tepkileri, kimlik konulu çalışmalara karşılık kültür ve ekonomi diyalektiğini kurmaya yardımcı olacak iletişim ve kültür çalışmaları alanını geliştirmiştir (Wasko, 2014: 262-265).

Smythe 1977 yılında Batı Marksizmine, kapitalizmde iletişimin rolünü dikkate almadığı gerekçesiyle eleştiriler getirmişse de sonraki yıllarda literatürde küreselleşme, post-modernizm, komünizmin çöküşüyle gelen tarihin sonu anlatıları moda olmaya devam etmiştir (Mosco, Fuchs, 2019: 23). Vincent Mosco ve Christian Fuchs, medya ve iletişim çalışmalarının Marksizme olan ilgisini tespit etmek amacıyla *Social Science Citation*'da indekslenen makaleleri incelemiştir. Marx, Marxist, Marxsizm anahtar kelimelerinin geçtiği basılı makaleleri 1968-1977, 1978-1987, 1988-1997, 1998-2007, 2008-2011 dönemlerine göre sınıflandırmışlardır. Buna göre söz konusu makalelerin yıllık ortalama sayısına göre en çok 1978-1987 ve 2008-2011 yılları arasında yayımlandığı tespit edilmiştir (Mosco, Fuchs, 2019: 24). Wasko (2014), iletişimin eleştirel ekonomi politiği çalışmalarındaki artışın, endüstride yaşanan gelişmeleri açıklamada “gerekli ve mantıklı” bir yol olarak görülmeye başlamasından kaynaklandığını söylemektedir (260-261). Bu sayısal veriler doğrultusunda da 1970'ler ve 2008 krizlerinin, kapitalizmin emek-sermaye çelişkisi ve üretim ilişkileri gibi unsurların akademik çalışmalarda analizlere dâhil edilmesini teşvik ettiği söylenebilir. Postmodern ve kimlik siyasetinin yükselişte olduğu 1990'larda Marx'ı odağından uzaklaştıran iletişim çalışmalarında eleştirel ekonomi politik yaklaşımın inşasının zorlaştığı iddiaları da bu çerçeveden anlamlı görünmektedir. Raşit Kaya'nın deyişiyle bu “efsunlanma” halinin, özellikle 2008 krizi sonrası Marx'ı odağına alan ve yeni bir eleştirel ekonomi politik geleneğin geliştirilmesi ile aşıldığı görülmektedir (Başaran, 2019: 16-17).

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler; 1970'li yıllarda dünya çapında yaşanan ekonomik krizler sonucu işçi ücretlerinin düşürülmesi, ticaretin küreselleşmesi, kamu kaynaklarını kontrol eden mekanizmaların özelleştirilmesi dışında sermaye birikim krizine karşı geliştirilen stratejilerin bir parçası olarak kavranmıştır (Srnicek, 2016: 27; Tellan, 2022: 29-30; Bakın, 2023). Bu gelişmelerin neoliberalizmi doğallaştırdığı ve küreselleşme ideolojisinin en önemli yapı taşlarını oluşturduğu fikriyle yeni iletişim pratikleri içerisinde yeni iktidar

yapılarının şekillendirildiği iddia edilmiştir. Enformasyon teknolojileri kapitalizmin birikim rejiminin bir parçası olarak okunmuş ve bu nedenle üretim ilişkileri ve sınıf meselesiyle kökten ilişkilendirilmiştir (Yaylagül, 2018:22; Wasko, 2014). Bundan sonraki bölümde ele alınacak platform kapitalizmi bölümünde, teknolojiyi merkeze koyan kuramlardan farklı olarak dijitalleşme ile birlikte kapitalizmin yapısının aşamadığı ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin bir kopuşu temsil etmediği ileri sürülmektedir.

1.3. Platform Kapitalizmi

Kapitalizm, düzenli aralıklarla krizlere giren ve bu krizleri yeni metalar ve birikim kanalları yaratarak aşan bir sistemdir. En son 2008 yılında yaşanan ekonomik kriz; düşük ücretler, güvencesiz çalışma koşulları, yarı zamanlı ve geçici işler gibi uygulamaları kalıcılaştırmıştır. Bu uygulamaların köşe taşı ise; kapitalist ekonominin 1970'lerden itibaren uğradığı neoliberal dönüşümdür. Neoliberalizm, iktidarı ekonomi seçkinlerine iade eden, böylelikle sermaye birikimi için gerekli koşulları yeniden oluşturmayı hedefleyen bir politik projedir (Harvey, 2015: 27). Bu ekseninde şirketler yüksek karlar elde etmek amacıyla taşeron işçileri çalıştırmaya ve maliyetlerini düşürmek amacıyla işgücünü gelişmemiş kapitalist ülkelerden sağlamaya (*offshore*) başlamıştır. Böylelikle şirketler arası küresel rekabetin en üst düzeye çıktığı ve çalışma koşullarının sermaye lehine şekillendiği neoliberal dönüşüm, işçilerin on yıllar süren mücadeleler sonucu elde ettiği asgari ücret ve temel haklar üzerinde baskı oluşturmuş ve emekçilerin tarihsel kazanımlarını baltalamıştır.

Çalışmanın kuramsal çerçevesi oluşturulurken bu paradigmaya başvurulacak; genelde iletişim ağları, özelde platformlar kapitalist ekonomiyi geliştiren ve yeni iktidar yapılarının üretilmesini sağlayan unsurlar olarak ele alınacaktır.

1970'li yıllardan sonra gittikçe artan güvencesiz çalışma koşulları; 1990'lı yıllardaki dot.com kriziyle internetin yükselişi ve çöküşü, 2008 krizi sonrası dijital platformlarda daha çok istihdamın yaratılması ve son olarak da COVID-19 salgınıyla birlikte derinleşmiş ve kalıcılaşmıştır. (Srnicsek, 2017; Langley, Leyshon, 2017; Urhan, 2022). Bu çalışma kapsamında günümüzdeki internet aracılı işlerin yaygın olarak yapıldığı platformlar, 1970'lerde başlayan ve sermayenin küreselleşmesine katkıda bulunan ağ teknolojilerinin ve finansallaştırılmış neoliberal kapitalizmin gelişiminin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Pazara giren her yeni teknolojiyle birlikte

kapitalizmin yeniliği üzerine genellemelerin yapıldığı buraya kadar da özetlenen kuramlarda görülmektedir. Oysa kapitalist sistemin tarihsel kırılmalarını platform kapitalizminin temel taşları olarak kabul etmenin ve bu bağlamda dijitalleşmeyi tarihsel süreklilik içinde değerlendirilmenin doğru bir analizi mümkün kılacağı düşünülmektedir. (Bilić, 2024: 14). Bu bağlamda yeni bir aşamadan ziyade sermaye ve emek arasındaki eşitsiz diyalektiğin derinleştiği ve gittikçe vahşileşen bir kapitalizmin inşa edildiği iddia edilmektedir.

1.4.1. Platform Tanımları ve Sınıflandırması

Zaman ve mekân sınırlamaları olmadan çalışmayı mümkün kılan çalışma modeli olarak tarif edilen platformların “geleneksel işgücü piyasasını” yeniden yapılandığı ve “işçi-işveren” rollerini yeniden düzenlediği düşünülmektedir. Gerçekten de esnek çalışma saatlerinin dayatılması, sabit gelir olmaması, platformu kullanan işçilerin iş kanunlarının dışında tutulması ve platform çalışanı olarak görülmemesi, iş yapılması için gerekli araç-gereçlerin platform çalışanları tarafından temin edilmek zorunda kalması gibi çalışma koşullarından kaynaklanan riskler işçiye yüklenmektedir. Bu bakımından iş niteliğinde ve örgütlenmesinde değişimler yarattığı görülmektedir (Standing, 2011; van Doorn, Ferrari, Graham, 2020:19). Bununla birlikte dijital platformlara içkin olduğu iddia edilen asimetrik güç ilişkileri ve eşitsizlik, bir hatadan ziyade bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır (Urhan, 2022). Dijitalleşme ve neoliberalizmin kesişiminde duran platformlar, kar maksimizasyonu amacıyla mal ve hizmetlerin ticarileştirilmesini kolaylaştırdığından kapitalizmin “güncellenmiş” dijital versiyonunun unsurlarını oluşturmaktadır (Papadimitropulos, 2021: 246).

Özellikle 1990’ların ortalarından itibaren dar kapsamlı ve kısa mesafeli ağ oluşturma sınırlarını aşan internet teknolojisine dair sorunların büyük ölçüde giderilmesi ile birlikte platformların temelini oluşturan “aracılık” mantığı oluşmaya başlamıştır (Tellan, 2022: 31). Bugün küresel düzeyde milyonlarca kişinin çalışmasına aracılık yaparak küresel bir işgücü piyasasını şekillendiren platformlar, en yalın haliyle iki ya da daha fazla grubun etkileşime geçmesine aracılık eden dijital altyapılar olarak tanımlanmaktadır. Platformlar kendilerini müşteriler, reklam verenler, hizmet sağlayıcılar, üreticiler, tedarikçiler ve hatta fiziksel nesneler gibi farklı grupları bir araya getiren araçlar olarak tarif etmektedir (Srnicsek, 2016: 30; Woodcock, Graham,

2019: 48; akt. Urhan, 2022: 2592). Bu bölümde işgücünü yeniden örgütleyen ve işin niteliğinde değişimler yaratan platformların yapısı anlatılarak piyasadaki işlevlerinin “aracılık” rolünden daha fazlası olduğu tartışılmaya çalışılacaktır.

2000’li yıllardan itibaren literatürde platform üzerine çok çeşitli betimlemeler ve sınıflandırmaların yapıldığı görülmektedir. Platform terimi; platform rekabeti (Rochet & Tirole, 2003), platform ekonomisi ve dijital platformlar (Cohen, 2017; Kenney & Zysman, 2016, 2020), platform kapitalizmi (Srnicek, 2017, 2018), platform emperyalizmi (Jin, 2015), platform toplumu (van Dijck vd., 2018), platformlaştırma (Nieborg & Poell, 2018; Poell vd., 2019) veya basitçe altyapı araçları olarak platformlar (Constantinides vd., 2018; Mansell, 2015), şeklinde çeşitli tanımlarla kullanılmıştır. Tekelci karakteri nedeniyle bazı yazarlar platform kapitalizminin bir tür tekno-feodalizm olarak da görülebileceğini ileri sürmüşlerdir. (akt. Bilic, 2024: 15). Cedric Durand, tekelci dijital şirketlerin köleleştirilmiş tüketicileri tarafından üretilen verileri, tıpkı Orta Çağ'da feodal lordların serfleri tarafından ekilen toprakların ürünlerinden faydalanması gibi kullandığını ileri sürmektedir (Bilic, 2024: 21-22).

Literatürde platformlar temel olarak “kar amacı güden” ve “kar amacı gütmeyen” şeklinde iki kategori altında tartışılmaktadır (Schmidt, 2017). Kar amacı gütmeyen platformlarda bilginin müşteriye dayalı eş üretim sonucu yaratıldığı ve açık erişimli bir şekilde dolaşıma sokulduğu bir model benimsenmektedir. Trebor Scholz tarafından “platform kooperativizmi” olarak tanımlanan bu modelin, ademi merkeziyetçilik, demokratik müşterek mülkiyet, eşit gelir dağılımı gibi ilkeleri benimseyen geleneksel kooperatifçiliğin dijital bir versiyonu olduğu belirtilmektedir. Scholz’un tanımladığı modelin kapitalist rekabet ortamında hayatta kalamayacağını ileri süren Bauwens ve Kostakis ise “açık erişimli müştereklere dayalı kooperativizm” modelini önermektedir. (Papadimitropoulos, 2021; Schmidt, 2017: 9). Yonkai Benkler (2006) “kaynaklara erişim, kullanım ve kontrol haklarını yapılandırmanın kurumsal biçimi” olarak “müşterek” kavramının açık paylaşım, öz yönetim ve işbirliği ile karakterize olduğunu söylemekte ve dolayısıyla mülkiyetin zıttı şeklinde konumlandırırmaktadır. Kar amacı gütmeyen, “herkesten yeteneğine, herkese gereksinimine göre” mantığıyla işletilen açık erişimli müştereklere dayalı eş üretimi benimseyen platformların tam karşısında kar amacı güden platformlar durmaktadır.

Kar amacı güden dijital emek platformları sahiplik yapıları, gelir modelleri, ürün veya hizmetlerinin niteliği gibi birçok bakımından çeşitli sınıflandırmalara konu edilir. Platformlar arasındaki ayrım basitçe konum tabanlı platformlar (*location-based platforms*) ve çevrimiçi tabanlı platformlar (*online-based platforms*) olarak yapılabilir. İşin uzaktan ve doğrudan dijital platform üzerinde gerçekleştirildiği Freelancer gibi çevrimiçi tabanlı platformlar ile işin hizmet alan müşteriyle aynı fiziksel lokasyonda gerçekleştirilmesi gereken Uber gibi konum tabanlı platformlar şeklinde hizmetlerin niteliği bakımından bir ayrışmaya gidilebilir (Schmidt, 2017). Bu ayrımın *International Labour Organization* (ILO) tarafından yayımlanan raporlarda da benimsendiği görülmektedir (Berg vd, 2018).

Smith (2016) “emek platformu” (*labour platform*) ve “sermaye platformu” (*capital platform*) olarak kullanıcıların ve platformda gelir elde edilen ürünlerin niteliğine referansla bir sınıflandırmaya gitmektedir. Daha emek-yoğun işlerin görüldüğü, örneğin Uber ve Getir tarzındaki çalışma modelleri ya da internet üzerinden tamamlanabilen çevrimiçi anket gibi işlerin emek platformlarında yapıldığını ifade etmektedir. Diğer taraftan sermaye platformlarını ev ve araba kiralama gibi kişisel sermayeleri üzerinden gelir edebilme ve el yapımı ürünler ya da ikinci el nesnelerin satışını yaparak para kazanabilme şeklinde tanımlamaktadır. Hizmetlerin biçimi yönünden yapılan bu ayrımlar yalnızca kullanıcıların doğrudan gelir elde edebildiği platformları kapsamı bakımından kullanıcıların verilerinin metalaştırıldığı Google, Twitter, Facebook gibi platformları dışarıda bırakmaktadır. Hizmet/ürün başına kullanıcılardan komisyon kesen platformlar da Facebook, Twitter gibi ücretsiz üyelik sağlayıp kullanıcıların verilerini hedefli reklamcılık için satarak gelir elde eden platformlar da “kar amacı güden platformlar” tanımına uymaktadır. Facebook gibi yeni medya ağları; televizyon döneminde reklamcılara satılan izleyici metasından (Smythe, 1980) yer bildirimi yapan, anlık görsel paylaşan dinamik kullanıcıların verileri etrafında örgütlenen sermayenin niteliksel yön değişimini ifade etmektedir. Bugün “kullanıcıların izlenmesine ve edinilen bilgilerin diğerlerine satılmasına bağlı” olarak söz konusu sosyal medya platformlarının zenginleştiği görülmektedir (Coté, Pybus, 2014).

Kenney ve Zysman platform aracılı iş ve platform aracılı içerik üreticiliği olarak ikiye ayırdığı kar amacı güden platformlarda, yeni iş yaratımı ya da var olan işleri dönüştürme ve platform ekosistemlerinde değer yaratma bakımından bir

sınıflandırma yapmaktadır. Bu bakımdan Uber, Airbnb, Spotify gibi geleneksel işlerin dijitalleştiği ya da dijitalle özgü parça başı işlerin yapıldığı platformlar; dijital emek platformları olarak değerlendirilir. Bu platformlar arasında gelir modelleri bakımından sınıflandırmaya gidilir. Bu kar mantığına sahip platformlar, parça başı işlere yönelik talep ile bu talebi karşılayan bağımsız çalışanların buluşturulduğu ve sahibi şirketlerin “gölge işveren” gibi hareket ettiği *gig* ekonomisi içerisinde de değerlendirilir (Gandini, 2018: 2). *Gig* kavramı, müzisyenlerin günlük canlı performanslarını ifade eden bir terim olarak müzik sektöründe kullanılmaktadır ve bu haliyle de sabit gelirin olmadığı güvencesiz bir iş modelini tarif etmektedir. Özellikle COVID-19 pandemisi koşullarında yükselişe geçen bu iş modelinde ilk akla gelen lojistik sektörüne bağlı “esnaf kurye” modellenli platformlar olsa da *gig* ekonomisine tasarım işlerinden bakım hizmetine kadar birçok ekonomik faaliyet dâhil edilmektedir. Bu parça başı işçilik kapitalizmin en eski formlarından biridir, yeni olan bunun artık dijital platformlar üzerinden yapılmasıdır. (Alemdar, 2022). Bu dijital platformlar arasında “ikonik” hale gelen ve terimin kendisiyle özdeşleşen Uber dolayısıyla işçilerin “kendi ekonomik kaderlerinden sorumlu olduğu” çalışma modellerinin “*Uberization*” olarak da tanımlandığı görülmektedir (Fleming, 2017: 12).

Platform aracılı içerik üreticiliği olarak isimlendirilen kategoride kullanıcılar tarafından üretilen çevrimiçi içerikler ve sanal ürünler üzerinden gelir elde eden Youtube, Amazon, Facebook, App Store gibi platformlar bulunmaktadır. Özellikle bu modelde en çok öne çıkan Facebook gibi kullanıcıların paylaştıkları içerikleri ya da kullanıcıların kişisel bilgilerini veri olarak depolayan ve hedefli reklamcılık amacıyla satan platformlar, platform kullanıcılarının ücretsiz emeklerini (Terranova, 2000) ya da maddi olmayan emeklerini değer yaratacak bir şeye dönüştürmektedir. Bu ikili sınıflandırmaya dahil edilen platformların ortaklığı ise platform sahibi şirketlerin gücüdür. Platform sahipleri platform algoritmaları ve politikaları bakımından tek yetkilidir ve bu da kullanıcılar/çalışanlar ile arasında asimetrik bir güce işaret etmektedir (Kenney & Zysman, 2019).

Van Gorp ve Batura (2015) kar amaçlı platformları üçe ayırmaktadır: i) Netflix gibi kullanıcıların hizmet karşılığı abone oldukları platformlar, ii) Facebook gibi reklam geliri elde etme amacıyla ücretsiz hizmetlerin sunulduğu platformlar, iii) kullanıcılar tarafından üretilen uygulama ve içeriklerin satışını mümkün kılan “çevrimiçi pazaryerleri” işlevi gören platformlar (Özyiğit, 2022: 28). Platform sahibi

şirketlerin sermaye birikim biçimini öne çıkaran bu sınıflandırmayı Srnicek (2016) daha da detaylandırarak beş tip platformdan söz eder.

- i) Reklam alanı satmak için verileri depolayan reklam platformları
- ii) Dijital olarak bağımlı işletmelerin donanım ve yazılımlarına sahip olup gerektiğinde bunları kiralayan bulut platformları
- iii) Üretim maliyetlerini düşürmek ve üretim süreçlerini internet bağlantılı süreçlere dönüştürmek için gerekli donanım ve yazılımı oluşturan endüstriyel platformlar
- iv) Geleneksel bir malı hizmete dönüştürmek için diğer platformları kullanarak ve bunlar üzerinden kira veya abonelik ücretleri toplayarak gelir elde eden ürün platformları
- v) Platform sahibi şirketin sahip olmadığı varlıkların kiralanması/satılmasına aracılık eden yalın platformlar

Srnicek tüm bu platformların ortak noktasının sermaye grubu sahipliği olduğunun altını çizmektedir.

1.4.2. Platform Çalışma Modeli Özellikleri

Bugün dijital kapitalizm analizlerinde başvuru kavramlar ya da sınıflandırmalar farklılaşsa da sermaye sahipliğindeki platform iş modeli ve verigüdümlü sermaye birikimi noktasında ortaklaştığı görülmektedir. Platformların dijital ekonominin üretici gücü haline gelmesi olarak tanımlanan platform kapitalizminde (Langley, Leyshon, 2017) Marksizm’de kapitalist üretim tarzının benzersiz karakteri olarak öne çıkan üç özelliğin de devam ettiği söylenebilir: üretim araçlarının sahipliği, sermaye birikim süreci, emek gücüne el konulması. 20. yüzyıl ortalarından itibaren ekonomi-politik yapıdaki değişimler ve değişimle birlikte ortaya çıkan yeni dinamikler, sermaye birikiminin ulaştığı yeni bir aşamayı imlemektedir. Bununla birlikte söz konusu özellikler platform çalışma modelinde de görülmektedir ve bu anlamda bir süreklilikten söz etmek mümkündür. Bu bağlamda platform kapitalizminde sermaye birikiminin nasıl gerçekleştiği, platformlardaki emeğin ne biçimlerde dönüşüp dönüşmediği, kapitalist üretim koşullarının nasıl farklılaştığı, metalaşmanın artıp artmadığı, çalışma koşullarının nasıl evirildiği sorularını yanıtlamak ve platform kapitalizmini Marksist bir bakış açısıyla değerlendirmek dijitalleşmenin ekonomi-politiğini anlamak açısından gerekli görünmektedir.

Marx makineyi, göreceli artı değer üretiminin bir aracı olarak sabit değişmez sermaye olarak tanımlamaktadır (akt. Fuchs, 2019/2021: 62). Marx'ta makineler “özgürleştirici potansiyel ve baskıcı bir gerçeklik” şeklinde diyalektik karaktere sahiptir. Makineler, her ne kadar kapitalist krizleri ilerleten bir faktör olarak tanımlansa da çalışma zamanını azalttığı ve işçi sınıfının özgürleşebildiği bir toplumu da olanaklı kıldığı ileri sürülmektedir (Fuchs, 2019/2021: 46-48). Ancak ikincisinin olabilmesi, emek-sermaye çatışmasının emek lehine sonuçlanması ile mümkündür. Oysa kapitalist koşullar altında makine, teknoloji ve dolayısıyla dijitalleşme; sömürüyü derinleştirme ve sermaye sınıfı için zenginlik yaratma aracı olarak işlemektedir. Dijitalleşme sürecinde de sermaye karı maksimize etme amacıyla teknolojilerden yararlanarak üretkenliği artırma yoluna gitmiştir. Böylece dijital platformlardaki üretim süreçlerinde artı emek zamanı (ödenmemiş emek zaman) artmış ve gerekli emek zamanı (ödenen emek zamanı) azalmıştır.

Sermaye birikiminin mutlak ön koşulunu, emek gücünün metalaştırılması oluşturmaktadır ve metalaşan emek gücü kapitalist üretimin zorunlu unsuru haline gelmektedir (Marçeta, 2021: 70-71). Wood vd. (2019), platform çalışmasının aşırı metalaştırılmış bir emek biçimi olduğunu ve çalışanları güvencesizliğe ve prekaryallaşmaya maruz bıraktığını savunmaktadır. Her ne kadar güvencesiz çalışma biçimi bugün bulunduğumuz dönemde ortaya çıkmamış, ücretli emeğin başlangıcından bu yana var olmuşsa da platform kapitalizmindeki güvencesiz çalışma koşulları birtakım yakınsama söylemleri üzerinden görünmez kılınmaktadır. İlk sınıflar-üstülük ve sermaye ile emeğin yakınsadığı söylemi, ikinci yakınsama alanı ise çalışanlar işlerini düzgün yaptığı sürece platformdaki işlerinin garanti olduğuna dair sürdürülebilirlik söylemidir (Tellan, 2021: 34). Platform sahibi şirketlerin kendilerini salt teknoloji aracı olarak tanımladığı ve buradaki kişileri “bağımsız yükleniciler” olarak tarif ettiği söylemler; onların asıl politika koyucu/tahakküm kurucu olduklarını gizlemeye yaramaktadır. Şirketler bu söylemlerini, “girişimcilik” ideolojisi ile sürdürmekte ve bu yolla kendilerini işveren yükümlülüklerinden sıyırmaktadır. (Berg vd., 2018: 59-61).

a. Kendi İşinin Patronu Ol Söylemiyle Bulanıklaşan Üretim Araçlarının Sahipliği

Web 2.0 teknolojisinin imkânları, bireylerin bilgi ve iletişim ağlarına katılım pratiklerini dönüştürmüştür (Langley, Leyshon, 2017: 11). Televizyon, radyo ya da gazetelerin alıcısı olan kitleler, internette dolaşıma giren yazılı ve görsel medyaların yalnızca alıcısı değil üreticisi haline de gelmiştir. Alanlarında uzman kişilerin ücreti karşılığında bir gazete yazdığı köşe yazıları, internete erişimi olan kişiler tarafından oluşturulan amatör blog sitelerinde ya da X platformundaki metinlere doğru genişlemiştir. Yapımcı, kameraman, kurgucu, set ortamı gibi bir dizi unsuru barındıran ve CD'lerinin ya da sinema biletlerinin satıldığı porno filmlerinin karşısında, yatak odasında webcam aracılığıyla çekilen ve ücretsiz erişimli *tube* sitelerine yüklenen bireysel içerikler yükselişe geçmiştir. Bu kullanıcı türevli içerik üretimi, internete demokratik bir öz atanmasını da sağlamış ve “özgür içerikler” olarak bazı çevrelerce kutlanmışsa da bunun aksine “maddi olmayan emek” (Lazzarato, 1996) ya da “ücretsiz emek” (Terranova, 2000) kapsamında değerlendirilerek sömürüye dayandığı gerekçesiyle de eleştirilmiştir. İnternetin ilk dönemlerinden itibaren kullanıcıların adım adım “katılımcı” olarak yapılandırılması ve pasif izleyici konumları dışında hareket edebilmesi, bugün platformlar üzerinden para kazanan işçilerin “girişimci”, “kendi işinin patronu” ya da “kendi hesabına çalışan” kişiler olarak konumlandırılmasına giden yolu açmıştır. Bilgi toplumu ideologlarının kurguladığı “toplumsal özne” ve tarihin bu aşamasında, dünya çapında hakim olmaya başlamış neoliberal ekonomi de yaşamın her alanında bireysel özerkliği teşvik ederek kişilerin kendi çabalarıyla zenginleşebileceği girişimcilik fikrinin yaratılmasında büyük paya sahip olmuştur.

Teknolojik gelişmelerin tüketici ve üretici pratiklerinde neden olduğu “köklü değişimlere” rağmen sermayenin dokunmadığı tek şey, kapitalist firmanın mülkiyeti ve sahiplik yapısıdır (Troncoso, Utratel, 2020: 58). İnternetin sağladığı sınırsız olanakların kişilere ücret ödmeden sosyal medya platformlarını kullanabilme ya da geleneksel iş yerinin fiziksel sınırlarının ötesinde istediğinde ve istediği kadar çalışabilme “özgürlüğünün” öne çıkarılması; bu üretimlerin gerçekleştiği ve üretimlerden gelen gelirdeki büyük payın sahibi araçlar olarak şirketleri görünmez kılmaktadır. Dijital emek platformlarında çalışan kişilerin “kendi hesabına çalışan” (*self-employed*) olarak konumlandırılması, platform çalışmasından kaynaklanan tüm sorumluluk ve risklerin onlara yüklenmesi anlamına gelmektedir (Stewart ve Stanford 2017:424). Çevrimiçi pazarlara ürün ya da hizmet satışıyla dahil olan bu “mini-

girişimcilere” platformların en büyük vaadi esnek çalışma düzeni ve patronsuzluktur. Bu vaat ve “kendi işinin patronu” konumundaki çelişki, bağımsız yüklenicilerin tamamen platform sahibi şirketlerin kuralları çerçevesinde hareket edebilmesidir. İşin tam olarak nasıl yapılması gerektiğı ve bunun için ne kadar ödeme yapılması gerektiğı üzerinde “mini girişimcilerin” bir inisiyatifi yoktur (Schmidt, 2017). Benzer biçimde Facebook gibi sosyal medya platformlarında üretici de haline gelen tüketicilere (üreten tüketici/üre-tüketici) (Fuchs, 2009: 81-82) uygulamaları diledikleri gibi özgürce kullanabildikleri söylene de platform, üretim ve tüketim biçimlerini baştan belirlemekte ve bunun dışında hareket imkânı tanımamaktadır (Çeliker Saraç, Aksoy, 2021: 151; Adrejevic, 2011: 286; akt. Krüger, Johanssen, 2014: 632).

Dijital emek platformlarında işçilerin konumuna dair bir diğer çelişki ise müşteriler değışse bile onların sürekli olarak aynı platformda hizmet ve ürünlerini satmaktan dolayı o platformun “işçisi” haline gelmeleridir. Buna rağmen platformlar hiçbir şekilde asgari ücret, iş güvencesi, sağık sigortası, genel sigorta, ücretli izin ya da hastalık izni sunmamaktadır. Platform çalışanlarından “esnek çalışma düzeni” uğruna bu işleyişe tabii olmaları beklenmektedir (Papadimitropulos, 2021: 251). Öte taraftan platform işçileriyle yapılan bazı araştırmalar, işçilerin esnek çalışma koşullarını önemsediklerini de göstermektedir (Wood vd., 2019: 67; akt. Bakın, 2023). Örneğın *gig* ekonomide yer alan bazı işçilerin bir düzeyde esneklik istediğı, kendi programlarını belirleme ve evden çalışma olanaklarına olumlu baktığı bilinmektedir (Berg vd., 2018: 67-70). Esnek çalışmaya doğıru kaymanın işçilerin kendi tercihi olduğı düşünülebilir ancak ‘özerk işçi’nin ‘yukarıdan kurulmuş bir’ esnekliğe tabii olduğı görölmektedir (Cohen, 2019: 70-71). Bu esneklik düşük ücretler, güvencesizlik, işin koşullarından dolayı içinden çıkılamayan anksiyete ve öfke pahasına kazanılmaktadır (Standing, 2011: 6).

Platform çalışma modelinin yaygınlaştığı ilk dönemlerde emek arzının düşük olmasından dolayı görece yüksek ücretler kazanabilen *gig* çalışanları için istedikleri zaman çalışabilmenin keyfini bir süre çıkardıkları söylenir (Alemdar, 2022). Çalışma saatlerini belirlemedeki büyük özgürlük ilk önce kutlanmışsa da sermaye için kusursuz bir düzenleme olduğı çoğı zaman atlanmıştır. Platformların gittikçe çok geniş bir işçi havuzuna ulaşması, çalışanlar arasındaki rekabeti keskinleştirmiş ve bu rekabet koşullarının ücretleri aşağı doğıru baskılamasıyla sonuçlanmıştır (Barkın, 2023: 398). Üstelik düşük gelirli ölkelerde yaşayan insanlar da dâhil dünyanın dört bir yanındaki

işçilerin aynı işler için birbiriyle rekabete sokulması ve platform sahibi şirketin de bu rekabeti puan, skor, rütbe gibi algoritmik uygulamalarla körüklemesi platforma içkin eşitsizlik ve sömürüyü derinleştirmektedir (Woodcock, Graham, 2018; Alemdar, 2022). Dijital platformların sahibi şirketlerin politikalarıyla teşvik ettiği küresel rekabet; aracılık politikalarında değişim talep etmeyi ve komisyonlar konusunda pazarlığa girmeyi güçleştirerek işçilerin kendilerine karşı örgütlenmesini engellemektedir. Dolayısıyla işçilerin iş birliği yapmak yerine rekabete teşvik edildiği sömürü koşullarının en aşırısına tanıklık edildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu rekabet koşulları, sermayeye rekabet ile güdülen ve en iyisini üretmek için çabalayan işçiler havuzunda emek gücünün maliyetini düşürmek için geniş bir pazarlık seçeneği sunmaktadır (Cohen, 2019: 62). Bu haliyle çalışanların daha uzun saatler çalışarak daha fazla kazanabilmesi mümkünse de işin sermaye tarafından el konulan ücretsiz kısmı, işçinin gelirine oranla daha fazla artmaktadır. Marx'ın "parça başı ücretin kapitalist üretim biçimiyle en uyumlu ücret biçimi olduğunu" yazması bu anlamda şaşırtıcı değildir. (akt. Srnicek, 2017A: 44). Dolayısıyla “mikro girişimcilik” pek tatmin edici satışları beraberinde getirmemektir ve bu noktada platformların, çoğunlukla az geliri olan “mini girişimcileri” mi yoksa tekelleşmeyi mi doğurduğu sorusu cevaplanması önemli bir soru olarak görünmektedir (Kenney, Zysman, 2016: 66).

b. Sermaye Birikim Süreci: Verilerin Tekelleştirilmesi ve Ağ Etkisi

Kapitalizm her krizin ardından yeni çalışma koşulları, üretim biçimleri, sömürü ilişkileri ve pazarlar sayesinde sermaye birikiminin özgün bir biçimini inşa ederek kendini yeniden yapılandırmayı başarmaktadır (Srnicek, 2016: 27). Kapitalist üretim biçimi, piyasada para karşılığında takas edilen mallarla meydana gelir. Dijital ekonomide platformların asıl işlevi platformun bağımsız yüklenicilerinden ve müşterilerinden ya komisyon yoluyla fiziksel bir para alacak ya da etkileşimlerini ve kişisel verilerini paraya çevirecek bir sermaye birikim metodunu benimsemesidir. (Bilic, 2024: 17) Dijital platformlarda, bazen *ücretsiz* sunulan dijital ürünler ve hizmetlerin varlığı (Örneğin kullanıcıların para ödmeden bilgiye ulaşabildiği arama motorları, YouTube, Facebook gibi ücret ödmeden ulaşılan içerikleri yayımlayan platformlar) sahibi şirketlerin nasıl kar sağladığı, sermaye birikimini nasıl gerçekleştirdikleri sorularını akıllara düşürmektedir. Öte taraftan parça iş başına kendi

payına daha az ücret alan şirketlerin kestikleri komisyonlardan para kazanıyor olması, sermaye birikimini görece daha somut bir yere konumlandırırsa da platform çalışanlarının bazı aylarda hiç gelir elde edemediği bir sistemde şirketlerin nasıl her yıl sonu milyarlarca kar ettiği² cevaplanması önemli bir soru olarak durmaktadır: Platform sahibi şirketlerin sermaye birikimi nasıl gerçekleşir?

Srnicek (2016) 21. yüzyıl kapitalizminin sermaye birikimi için çok uygun bir hammadde bulunduğunu belirtir: veri. Platformların en belirleyici özelliği olarak öne çıkarılan veri işleme ve kontrol etmenin platformlara kapitalist rekabette avantaj sağladığı ileri sürülmektedir. Daha çok veri birikiminin ön koşulu olarak daha çok kullanıcının platforma çekilmesi için girilen yarış sonucunda, “verileri tekelleştiren işletmeler” olarak platformların yükselişine tanıklık edilmektedir (*age.* 11). Platformların tekelci bir pozisyon elde etmek için olmazsa olmazı olarak “ağ etkileri” (*network effect*) öne çıkarılmaktadır. Farklı grupları bir araya getiren aracı niteliğinden sonra platformların en temel ikinci özelliği olarak tanımlanan ağ etkileri, bir platformu kullanan kullanıcı sayısı ne kadar çok olursa o platformun herkes için o kadar değerli hale getiren bir büyüme döngüsünü ifade eder. Bu anlamda ağ etkileri, üretim maliyetlerinin düşürülmesi yoluyla verimliliğinin artırılması ve rekabetçi pozisyonun korunmasını sağlayan platform kapitalizminde doğal olarak tekelleşme eğilimine neden olmaktadır (*age.* 30).

Tekelleşme, platform kapitalizmi ile başlayan bir olgu değildir, Paul Baran ve Paul Sweezy 20. yüzyıl kapitalizminin tanımlayıcı özelliğinin tekelci sermaye olduğunu 1966 yılında yazmıştır. 1980’li yıllarda neoliberal politikalar çerçevesinde yeniden düzenlenen bilgi ve iletişim ağlarının özelleştirilmesi ve kuralsızlaştırılmasının çeşitlilik yaratacağı varsayılmıştır ancak bu hareketler tekellerin alana egemen olmasıyla sonuçlanmıştır (Murdock, 1990: 2; akt. Yaylagül, 2019: 406). Kapitalizme içkin tekelleşme eğilimi; 1980’li yılların ortalarından sonra şirketlerin bilgi ve iletişim sektörüne doğru yatay genişlemesi ve bu pazara da egemen olma isteği sonucu yaratılan multimedya devleriyle sürdürülmüştür (Yaylagül, 2018: 26). Ardından bilgi üzerinde tekel kurma girişimleri, 1990’lardaki dot.com çöküşü itibarıyla internet tabanlı şirketlerin ücretsiz kaynakları paraya çeviren iş modelleri inşa etmesiyle devam ettirilmiş ve tekelci eğilimler, özellikle Google gibi “reklam

² Onlyfans’ın sahibi Leonid Radvinsky, Forbes’un milyarderler listesinde 921. sırada yer almaktadır. Bkz. <https://www.forbes.com/profile/leonid-radvinsky/>

platformları” ile daha da sağlamlaşmıştır (*age.* 33). Şirketlerin üretim sürecinden kaynaklanan riskleri ve sorumlulukları platformun “kullanıcısı” tarafına devretmesi ve tek kural koyucu olarak hareket edebilmesi de tekelleşme eğilimini güçlendirmektedir (Özyiğit, 2022: 27). Nitekim bu risklerin “çalışan” tarafa yüklenmesi ve asimetrik güç ilişkilerine dayalı kuralların yaratılması bir hata değil, platform kapitalizminin özelliğidir (Dorn, 2017:907; ak. Urhan, 2022). Ağ etkileri ve veri birikimi, bir platformun tekelleşmesine neden olurken aynı zamanda tekelci pozisyon bunların yeniden üretilmesini de sağlamaktadır. Bir kez küresel çapta milyonlara ulaşabilmiş bir platform, herkes tarafından güvenilir ve tercih edilir hale gelmektedir ve dolayısıyla bu platform piyasayı domine etmeye başlamaktadır.

c. Değer Yaratan Metanın Satılması: Emek-Gücü Sömürüsü ve Artı-Değere El Konulması

İletişimin ekonomi-politiği literatüründe yeni birikim döngüsü çerçevesinde kapitalizmin, dijital verilerin metalaştırılması yoluyla yeni formuna ulaştığı kabul edilmektedir. (Thatcher, O’Sullivan & Mahmoudi, 2016; 2-3). İşlenmemiş enformasyon parçacığı olarak tanımlanan veri, ham haliyle bir meta değildir; internet şirketleri tarafından toplanıp işletilerek anlamlı hale getirildiğinde metalaşmaktadır. Artı-değer elde etme amacıyla topraklara, kaynaklara ve bedenlere el koyan tarihsel sömürgecilik gibi bugün enformasyon ve iletişim teknolojileri sayesinde toplanan kişisel verilere şirketlerce el konulduğu görülmektedir. Bu bakımdan, tarihsel sömürgecilik temelinde gelişen ve fakat “yeni bir sömürgeci hareketi” temsil eden veri metalaşmasının bugünkü formunun “veri sömürgeciliği” kavramıyla da anlaşılabilirliği düşünülmektedir (bkz. Thatcher, vd. 2016; Couldry, N. & Mejias, U, 2019). Veri sömürgeciliği ya da dijital kolonyalizm; şirketlerin hammaddeleri olan verileri toplama, dönüştürme ve verimlilik ile karını artırmak amacıyla kullanma yoluyla hakimiyet kurması anlamına gelmektedir (Kwet, 2021). İnternet kullanıcılarının her hareketinin paraya çevrilmesi yoluyla kurulan gözetim ve denetim; bilginin özgürce paylaşılabildiği şeklindeki internet tahayyülü yerine sermayenin tahakkümünü perçinlemektedir (bkz. Zuboff, 2019).

Kar amacı güden dijital platformlarda ekonomik biçimler her zaman endüstriyel meta üretimi ve emek değer teorisinin geleneksel Marksist anlamında değer içeren metalar değildir. Platformlarda veri, değer üreten meta olarak sermaye

birikimini sağlamaktadır ve bu bakımdan tüm platform çalışma modellerinin ortak kesenidir (Bilic, 2024: 21-22; Thatcher vd. 2016: 5). Kar amacı güden dijital platformlarda kullanıcılara yapılan ödemeler temelinde bir ayrım bulunur. Yalnızca kullanıcı verileri ve reklam gelirleri üzerinden sermaye birikimini gerçekleştiren Facebook, X ve benzeri sosyal medya uygulamaları dışında Uber, Armut, Shopier gibi platformlarda kullanıcıların karşılığında para aldığı fiziksel ürün ya da hizmetlerinin alınıp satılması söz konusudur. Bununla birlikte platformlarda çalışanlar hiçbir şey yapmasa bile veri üretmektedir ve bu veriler için hiçbir ücret almamaktadır. Kenney, Zysman'ın platform aracılı iş ve platform aracılı içerik üreticiliği şeklinde yaptığı sınıflandırmaya denk düşen bu ayrım “değer yaratan metanın” niteliğinin de sorgulanmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan *üretken olmayan emek* ve *üretken emek* ikiliğinin kar amacı güden dijital emek platformlarındaki izdüşümü tartışılabilir.

Marx'ta *üretken olmayan emek* ve *üretken emek* ayrımı, sermaye birikimine katkısı bakımından yapılmaktadır. Marx, bu iki emek kategorisinden artı-değer yaratmayan emek faaliyetlerinin, üretken olmayan emek kategorisinde kabul edildiğini söylemektedir. Üretken emek, sermayeyle doğrudan değişilen emektir ve sermaye için artı-değer yaratmaktadır. Emegın bu formunun tanımlanması, platformlarda üretilen veriyi bir anlamda “üretken emek kategorisi” altına sokmakta ve değerin yaratılmasında kullanıcı etkisini ön plana çıkarmaktadır (Marx, 1862-63/1998: 364-73). Emek biçiminin öznesi olarak kullanıcıların çözümlenmesinde; Alvin Toffler'ın (1980) üreten tüketici anlamına gelen “*prosumer*” kavramı ya da Bruns'un (2007) üretmek ve kullanmak anlamlarına gelen İngilizce kelimelerin birleşiminden oluşan “*produsage*” teriminden yararlanılabilir. Kullanıcılar tarafından platform hizmetlerinden yararlanırken değil bizzat bu hizmetler aracılığıyla üretilen ve platform şirketinin metalaştırdığı kişisel veriler, sosyal ağlar, internette gezinme davranışları; platform sahibi şirketin sermayesini büyütür (Brown, Quan-Haase, 2012).

Platform kullanıcılarının izleyici emtiasından, ürettiği ürün karşılığında ücret almayan değer yaratıcısına dönüşmesine dair Lazzarato (1996) “Tüketici, metaları tüketmekle sınırlanmış durumda değildir. Tersine tüketim, yeni ürünler ve zorunlu koşullara uygun olarak üretken olmak durumundadır” ifadesiyle karşılığı ödenmeyen ve değer yaratan meta üretiminin varlığını ileri sürmektedir (2005, 237; akt. Çeliker Saraç, Aksoy: 139). Tüketici emegine yapılan bu vurgu, Dallas Smythe'ın izleyici metası olarak kavramsallaştırdığı kitle iletişim araçlarının izleyici kitlesinin asıl emtia

olarak reklamverenlere satıldığı fikrine kadar götürülebilir. Fuchs bu fikri dijital medya platformlarında kullanıcı verilerinin doğrudan reklamverene satışına uyarlamıştır. Ürettiği içeriğin meta olduğunu söyleyen Fuchs’a göre de dijital medya platformu kullanıcısı olmak çalışma ve emek anlamlarına gelmekte ve bunun karşılığında bir ücret almadıklarından dolayı da “sonsuz sömürüldüklerini” söylemektedir. Örneğin Facebook kullanıcıları yalnızca bu şirketin reklamverenlere sattığı verileri üretmekle kalmamakta, reklamverenin potansiyel müşterileri olarak emtia üretiminin diğer sektörlerinde de artı-değer yaratılmasına neden olmaktadır (Garnham, 2006: 179; akt. Çeliker Saraç, Aksoy, 2021:150).

Kar amacı güden dijital platformlarda sermayeye dönüştürülen veriler dışında içerikler, hizmetler ya da ürünlerden kesilen komisyonlar ile de platform sahibi şirketin sermayesini büyüttüğü bilinmektedir. Bu platform çalışmasının “gerçek bir iş” olup olmadığı, yine Marx’ın “üretken olmayan emek” ve “üretken emek” tartışmasına referansla açıklamak mümkündür. Üretken olmayan emek olarak; uşak, asker, polis, memur, metres, palyaço, müzisyen gibi gelirlerinin yalnızca sermayeyi yenilemeye yaradığı gruplara örnek olarak verilmektedir (Marx, 1862-63/1998: 246). Sermayeye doğrudan değişilen emek, üretken emek, yerini burada doğrudan gelirle değişilen emeğe bırakır. Örneğin bir pantolonu evdeki gündelikçiye diktirmek, kapitaliste bir gelire mal olurken birinin yanında çalışan terziye pantolonun verilmesi artı-değer üretimine yol açmaktadır. Bu bakımdan ilki, kapitalist için yalnızca kullanım-değeri üretir, oysa ikincisi değişim değerine de sahiptir. Marx buradaki tanımlamaların para sahibinden doğru yapıldığını ifade ederek üreticisi açısından bu hizmetlerin nihayetinde birer meta olduğunu ve hem kullanım hem de değişim değerine sahip olduğu ileri sürmektedir (age. 145). Dolayısıyla klasik ekonomi politik teorisinin ötesine geçerek artı değeri, sermaye ve emek gücü arasında gerçekleşen değişimin sonucu olan üretim ilişkileri temelinde ele almaktadır.

Tez özelinde de platform sahibi şirketlerin verilere ve içerik ile hizmetlerden doğan komisyonlara el koyması bakımından emek tartışması kaçınılmaz olmuştur. Marx’ın “Gerçek sermaye-olmayan, emektir.” sözüne referansla çalışmada platform sahibi şirketlerin artı-değere el koyduğu gerçeğine dikkat çekilmeye çalışılmaktadır.

“Artı değer yaratma becerisi ya işgününün
uzatılmasına (mutlak artı değer) ya da iş sürecinde

gerçekleştirilen ve emek gücünün üretkenliğini (görelî artı değer) yükselten yeni organizasyon aracılığıyla “üretici güçler”de yapılan sürekli devrimlerin sağlayacağı kazançlara dayanır. Kapitalist, iş sürecindeki ortaklaşa çalışmanın ve işbölümünün organizasyonundan ya da sabit sermaye (makine) kullanımından sağlanan görelî artı değere el koyar. Emeğin verimliliğini yükseltmeyi hedefleyen bu kesintisiz köklü değişikliklerin moturu, kapitalist rekabettir çünkü emeğin üretkenliği, her kapitalistin sosyal ortalamanın üstünde bir üretim tekniğini benimseyerek fazla kar sağlamaya çalıştığı rekabet sürecinde yükseltilir.” (Harvey, 2016: 96)

Bir ürünün elle tutulup tutulmadığının ya da beden/zihin emeği ayırımında nerede durduğunun ötesinde piyasa içerisinde mübadelesi belirleyici olandır. Platformlarda tüketiciler ve bağımsız yükleniciler çevrimiçi ürün ve hizmet alışverişi için bir biçimiyle ücret (komisyon ya da veri) öderler, böylece platform sahiplerine muazzam karlar getirirler. Pastadan asıl payı hissedarlar ve sahipler oligarşisine, kırıntılar ise (sabit olmayan gelir ya da boş zamanın değerlendirildiği bir uğraş) çalışanlara gider (Papadimitropulos, 2021: 250-251). Marx “Ve metresin üretken-olmayan emeği, kendisine, üretken işçilerin ücretinden yirmi kat fazla değişim-değeri, yani ücret getireceği için, bu hanımefendi, "zenginlik üretimi"ne yirmi kat fazla eklemiş olur ve ülke hizmetkarlarıyla metreslerine ne kadar fazla öderse o kadar fazla zenginlik üretir.” örneğiyle üretken olmayan emek ile üretken emeğin sermayeyi ne ölçüde zenginleştirdiği noktasında ortaklaştığını vurgulamaktadır (Marx, 1862-63/1998: 200).

Sonuç olarak, tüm bu özellikleri itibarıyla platform kapitalizmini neoliberal ideolojinin en aşırı tezahürü olduğunu söylemek mümkün görünmektedir (Murillo vd., 2017; akt. Marçeta, 2021: 76). Sermaye birikimi, sahiplik yapısı ve emeğin metalaşmasını çözümlerken dijital platformlar; kapitalist rejimin “yeni” bir aşamasından ziyade gittikçe vahşileşen bir kapitalizmin unsurları olarak görülmesi gerekmektedir. Platform kapitalizminde işçilik ya da üretim sürecinin temel maliyetlerini üstlenmeyen platformların büyümesinin önünde neredeyse hiç engel yoktur ve bundan dolayı hızlı ve yüksek oranlı ekonomik büyüme sergileyebilmektedirler (Srnicsek, 2016: 31). Bu bağlamda geleneksel pornografik

içeriklerin 1990'lar itibarıyla internet ekosistemine dahil oluşu ve ardından seks endüstrisi içerisinde en karlı sektörü haline gelişini bu ekonomi-politik çerçeve içerisinde değerlendirilmek mümkün görünmektedir.

2. Pornografinin Tarihsel Gelişimi

Pornografinin tarihi, bilinen yazılı kaynaklarda ilk kez tanımının yapıldığı 19. yüzyıldan çok önceye dayanmaktadır. Eski Yunancada “*pornographos*” kelimesi; fahişe anlamına gelen “*porno*” ve yazı, çizim kelimelerinin karşılığı olan “*graphos*” kelimelerinden oluşmaktadır ve fahişeler hakkında yazmak, fahişelik edebiyatı anlamlarında kullanıldığı bilinmektedir (Hyde, 1962/1986:9; Kendrick, 1987: 1; Palmer, 2000/2011: 105). Etimolojik kökeni Antik Yunan’a kadar sürülebilen pornografi kavramının karşılık geldiği formlar, farklı dönemler ve coğrafyalara göre değişiklik gösterse de cinsellik ile ilgili olduğuna dair bir fikir birliği bulunmaktadır. Bu anlamda asgari olarak “cinsel eylemlerin ve cinsel organların apaçık temsil edildiği” materyalleri pornografik olarak tanımlamak uygun görünmektedir (Hyde, 1962/1986: 9-10).

Pornografi kavramının tarihi incelendiğinde, ona anlamını yükleyen on dönük bakış, kişinin algılayışı olduğuna dair bir kanıya varılması mümkündür (Lawrence, 1929; Kahraman, 2005: 192). Oysa pornografi kavramını psikanalitik kuramlarla açıklamanın eksik kalacağı ve toplumda karşılık geldiği konumun aslında toplumsal ve iktisadi koşullar bağlamında inşa edildiğini öne sürmek yanlış olmayacaktır. Pornografik üretimde “alıcı” ve “satıcı” pozisyonlarında bulunan özneler ve nesneler cinsiyetlidir; tarihteki farklı üretim biçimlerine yayılmış erkek egemen pratiklerin sürekliliği buradan okunabilmektedir. Kadın ezilmişliği ve patriyarka tarihsel olarak çeşitli biçimler olsa da bu ilişkilerin asıl belirleyeni hâkim üretim biçimidir. Bu nedenle pornografik olanın ticarileşmesi ve müstehcenleşmesinin eş zamanlı gerçekleşmesi, açık seçik sergilenen kadın bedenlerinin endüstriyellemesiyle ilişkilidir. Böyle bir değerlendirme, Antik çağlarda kamusal alanlarda sergilenen dev fallus fresklerinin 19. yüzyıla gelindiğinde müstehcen olduğu gerekçesiyle Gizli Müzede saklanması maddi zeminde tartışmayı mümkün kılabilir (Kendrick, 1987: 2-10;). Ünlü pornografi yazarı Marquis de Sade’in Fransız Devrimi’nin Terör Dönemi olarak bilinen yıllarını cezaevinde geçirip ismini verdiği

Sadizmin en popüler pornografi türü olarak 20. yüzyılda *normalleşmesini* yapısal koşullar içerisinde okunmasını sağlayabilir (Weiss, 2006: 111).

Tezin bu bölümünde pornografi kavramı ve onun aldığı çeşitli formlara dair tarihsel bir anlatı sunulmaya çalışılacaktır. Pornografinin modern kökeni ve ilk üretilen eserlerden bahsedilecek; Viktorya döneminde çeşitli başlıklar altında bir alt kategori olarak tarihsel ortaya çıkışı ve 20. yüzyılda sıkı bir şekilde denetlenen ancak bir yandan da yaygınlaşan kültürel bir forma dönüşmesi irdelenecektir (McNair, 2009: 560). İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ile üretim ve tüketiminde başlayan artışın internetin icadıyla ivmelenişi ve çeşitli alanların “alt kategorisi” olmaktan çıkarak başlı başına bir sektör haline gelişi anlatılacaktır. Bu anlatıda; pornografik içeriklerde metalaşan cinselliğin ve bedenlerin bir sektörün ticaret nesnesi haline gelmesinde rol oynayan patriyarkal ve kapitalist kodlar çözümlenmeye çalışılacaktır (Lederer, 1980; Lane, 2000; Cronin, Davenport, 2001; Bernstein, 2007; Pavda, 2016; Horley, Clarke, 2016; Özdemir & Atay, 2023). Pornografiye ilişkin cinsellik, beden, erotizm, müstehcenlik gibi kavramlar da yine tarihsel bir çerçeveden anlatıya dâhil edilecek ve başta feminist literatürden olmak üzere bu alana dair söz söyleyen çalışmalar aktarılacaktır. Böyle bir değerlendirme çabasıyla, tarihte pornografi üretimindeki değişimler tespit edilirken aynı zamanda emek-sermaye ve kadın-erkek çelişkilerinin sürekliliğinin de açığa çıkarılması amaçlanmaktadır.

2.1. Pornografinin Tarihi

2.1.1. Modern Pornografinin Kökenleri

Pornografi kavramının modern anlamda tanımlanması, kilise-devlet ahlakına rağmen, Rönesans ve Aydınlanma döneminin sağladığı özgür bilim ortamında yapılan çağdaş akademik çalışmaların cinsel temsillerin bulunduğu Antik Yunan ve Roma’ya ait eserlere ışık tutmasıyla başlamıştır (Kendrick, 1987: 44). Bu eserlerde resmedilen ve orduya gelir sağlamak amacıyla devlet tarafından işletilen bir kurum olarak cinsel alışverişin gerçekleştiği genelevlerin kökeninin M.Ö. 504 Atina’sına dayandığı ortaya çıkmıştır. Fuhuş ve onun yapıldığı genelevlere ait bu kalıntıların Batı’da 1700’lü yıllarda ortaya çıkışıyla; antik çağların bıraktığı *kültürel miras* keşfedilmiştir (Wells, 1997). Devasa fallusların, hayvanlar ile girilen cinsel ilişkilerin, erkeklerin para karşılığı seks satın alabildiği genelevlerin gün yüzüne çıktığı bu Pompeii ve Herculaneum arkeolojik kazılar, Batının antik çağdaki atalarının ahlakını sorgulaması

ve bu görüntülere kılıf bulma çabasının dışında kalıntıları bir şekilde tanımlama ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda 1850 senesinde eserlerin isimlendirilmesi için C.O. Müller tarafından tarihi eski çağlara dayanan “antik kavram” pornografi kazılarak çıkarılmış ve kullanılması önerilmiştir (Kendrick, 1987: 2, 11, 34). Antik çağlarda fahişelerin yaptıklarının anlatıldığı ya da çeşitli cinsel birleşmelerin gösterildiği bu kalıntılar; Roma İmparatorluğunda evlilik dışı cinsel ilişkinin günah olmadığı gerçeğini ve cinsellik temalı görselliklerin “müstehcen” olarak imlenmediğini ortaya koyarken 19. yüzyılda isimlendirilmesi ve sınıflandırılmasında “müstehcen temsiller” olarak tanımlanacak ve “gizli odalara” kapatılacaktır (Smith, 1842; Eko, 2016: 109, OED, 2023).

19. yüzyılda daha “kurumsallaşmış” bir anlatıyla çerçevelenen ve sözlüklerde tanımlanan pornografik eserlerden önce, Sontag’ın “okuyucuyu cinsel yönden uyarmak” amacı taşıyan, sanat içinde bir yöntem ya da gelenek olarak tanımladığı pornografi türüne denk düşen metinler ve görseller de bulunmaktadır (Sontag, 1994). 1806 yılında Etienne-Gabriel Peignot’a ait bir metinde “ahlaksız ve müstehcen yayınlar” olarak tanımlanan (Hunt, 1996: 13-15) “*pornographe*” kelimesinin karşılığını cinsel birleşmelerin tekrarlandığı temsillerden oluşan bu söz konusu metinler, fotoğraflar ve hatta şarkılar oluşturmaktadır (Hunt, 1996: 262). 19. yüzyıl öncesi sayılı bir şekilde bulunan ve kilise ile hükümetin yasakçı zihniyetine karşılık özgürlükçü bir iddiayla üretilen bu eserlerin, kamusal alanda pornografinin tartışılmasına önayak oldukları ileri sürülmektedir. 18. yüzyıl Aydınlanma düşüncesinin yeşerdiği koşullarda, cinsel özgürlük dolayısıyla pornografinin de “üreme” üzerinden akılcılaştırıldığına şahit olunmakta ve pornografik metinlerin fantezisi, sekülerleşmiş bir cinselliğin dışavurumu olarak ifade özgürlüğü bağlamında algılanmaktadır. (Palmer, 2000/2011: 108-112). Nitekim pornografinin aydınlanmanın mantıksal sonucu olduğunu ileri süren görüşler de bulunmaktadır (bkz. Gilfoyle, 1996). Bu anlamda cinsel dürtüleri harekete geçirmeye çalışan, fahişelik hakkında yazılıp çizilen bu eserlerin kendilerinden sonra bu alanda yapılacak araştırmalara öncülük ettiği söylenebilir.

18. yüzyılda John Cleland tarafından yazılan Fanny Hill (1748), The Pornographer (1769) ve The Depraves Peasant (1776) başlıklı genelevler ve fahişeler hakkındaki romanların yazarı Nicholas Edme Restif de la Bretonne ve On Prostitution (1836) başlıklı eseri kaleme alan sağlık uzmanı Jean-Baptiste Parent-Duchatelet erken

dönem pornografinin başını çeken eserleri vermiştir (Kendrick, 1987). Restif de la Bretonne, toplumdaki cinselliğe dair toplumun yargılarını değiştirmeyi amaç edinen bir reformcu olarak kendini tanımlanmış ve “The Pornographer” ünvanını gururla taşımıştır (Kendrick, 1987: 19). Benzer şekilde Parent-Duchatelet da (1790-1836) yazdığı konular hakkında kendini şöyle savunmaktadır:

“Eğer kimseyi karalamadan, lağımlara girebilmiş, pis işlerle uğraşabilmiş, zamanımın bir kısmını atık sahalarda geçirebilmiş ve çoğu insanın aşağılayıcı ve iğrenç olarak görüp kapatacağı yerlerde yaşayabilmişsem, tüm yönlerini inceleyerek bir nebze de olsa fayda sağlama umuduyla neden daha farklı bir türde bir lağımı (emin olun ki, hepsinden daha pis bir lağım) açmaktan utanç duymalıyım?” (akt. Kendrick, 1987: 21)

18. yüzyılda kilise ve devlet otoritesine karşı muhalefet eden kesimlerin pornografik ve erotik içerikleri “siyasi mizah” olarak kullandığı da görülmektedir. Bu kullanımların en belirgin örneği Fransa'da verilmiştir (Palmer 2000/2011: 121). Fransız Devrimi öncesinde ve sırasında pornografi, *ancien régime*'e meydan okumanın bir aracı olarak benimsenmiş, politik nedenlerle edebi bir tür olarak kullanılmıştır. Devrimin öncü figürlerinden Mirabeau ve Saint-Just dahi pornografik içerikler üretmiştir (Hunt, 1996: 301). Halk; eşitlik, özgürlük ve kardeşlik şiarıyla aristokrasiye karşı ayaklanırken *her anlamda sınırları aşmaya* hazırdı ve bu dönemde, özellikle Marie Antoinette gibi aristokrat figürlerin pornografik hicivlerde özne haline getirildiği yayınlar tarihte benzeri görülmemiş bir şekilde yaygınlaşmıştı (Hunt, 1996: 329). Devrimle siyasi bir içerik kazanan pornografi, Jakoben liderlerin yasaklamaları ardından Terör Dönemiyle birlikte cinsel uyarıma neden olacak yazılı ve görseller olarak üretilmeye devam etmiş ve politik araç olma özelliğini yitirmişti (Hunt, 1996: 304-305). 18-19. yüzyıllarda politik mizahtan sanat tarihine, edebiyattan sağlığa kadar uzanan çeşitli alanlarda erotika ve pornografiye dair yazılı ve görsel eserler artan bir şekilde yaygınlaşmıştı. Buna zemin hazırlayan nedenlerden birinin MS 79 yılında meydana gelen yanardağ patlaması sonucu yok olan Pompeii ve Herculaneum şehirlerinin 1710'da keşfedilmesinin hemen ardından “şehvetli” fresklerin ortaya çıkışı olduğu düşünülmektedir (Kendrick, 1987: 2- 10; Eko, 2016: 109). Bu tarihlerden itibaren üretilen materyaller için ‘pornografi nedir?’ sorusunu Basil Bernstein'in (2000) “yeniden bağlamsallaştırma” kavramından yola çıkarak

cevaplamak, cinsel temsillerin üretim ve tüketim pratiklerinin yeniden değerlendirilmesine imkân tanıyabilir (Attwood, 2011: 104).

2.1.2. Pornografinin Ticarileşmesi ve Müstehcenleşmesi

Pornografinin tarihsel anlatımının çerçevesi; cinselliğin kurgulanışı, kadın bedeninin cinselleştirilmesi ve sermaye için bir değer yaratımı sürecinin konusu haline gelmesi ile belirlenmektedir. M.Ö. cinsel ilişkinin kap kacaklarda sınırsızca resmedilişinden Orta Çağ'da evlilik dışı cinselliğin lanetlenerek cinselliğe karşı iffetin vaaz edilişine, matbaacılığın yaygınlaşması ve özgürlükçü düşüncenin yeşerdiği 15. yüzyılda erotik metin ve görsellerin yeniden dolaşıma girişinden “pornografi” olarak etiketlenen 19. yüzyıl eserlerinin ticaretinin dallanıp budaklanışına kadar; cinselliğin ve bedenin müstehcenleşmesine ve artan bir biçimde “ticarileşmesine” tanıklık etmekteyiz. (Kendrick, 1987; Hardy, 1998). Patriyarkal düzende cinsellik ve kadın bedeni, ilkel birikimin erken dönemlerinden itibaren onun ihtiyaçlarıyla da örtüşecek biçimde kurgulanmıştır. Bu anlamda eril tahakküm altındaki kadın cinselliği, elverişli bir ticari nesne olduğu ölçüde apaçık sergilenebilmiştir. Öte yandan kadın cinselliği ve fahişelik karşıtı söylemler geliştirilirken aile ideolojisinin de adım adım inşa edildiği görülmektedir. Pornografiden, fuhuştan vergi almaktan geri durmayanlar; fahişeliğin saygıdeğer aileye kalkan olduğunu da ilan ederek bu kurumların madalyonun iki yüzü olduğunu açıklamaktadır. Kadın Gözüyle Batı Avrupa'da Fahişeliğin Tarihi kitabı yazarı Wells konuyla ilgili şöyle yazmaktadır: *Cinselliğin ticareti saygı değer aileye kalkan olsun diye yapıyorsa, o halde saygıdeğer aileyi yerle bir etmenin tam zamanı, bir bakireyi korumanın bedeli bir fahişeyse demek ki bir daha asla bakireler olmayacağız, asla ve asla iffetli davranmayacağız.* (Wells, 1982/1997: 93).

Devlet tarafından işletilen Atina genelevlerinde de, Avrupa'da kilise eliyle kurulan genelevlerde de, 19. yüzyılda Osmanlı'da vergilendirilen fuhuşta da kadınların para karşılığı cinsel ilişkiye girmesi meşru iken fahişelik ve pornografi dışında kadının cinsel özgürlüğü kabul edilmemekte ve dahası suç sayılmaktadır (Belli, 2024; Sarıyannis, 2008). Evli kadınların evlilik dışı çocuk doğurmalarının asla bağışlanmadığı Nazi Almanyasında, fahişelik ve pornografi Nazi ileri gelenlerine bahşedilmiş ayrıcalıklardandı (Millet, 2011: 271). Doktorlar tarafından dahi cinsel duygulara sahip olan bir kadının hasta kabul edildiği ve hatta erkeğe benzetildiği 19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başlarında Batı dünyasında kadınlarda güçlü bir cinsel dürtünün

varlığını kabul etmenin skandal olacağı bilinmekteydi (Degler, 1974: 1468). Patriyarkal tahakküm çağlar boyu kadınları yalnızca erkekleri tatmin etmek üzere cinsel ilişkinin bir tarafı olması için baskılamış, erkek fantezisini süslediği ölçüde kadının “arzulu ve şehvetli” tarafları kabul edilebilir olmuştur (Yaman, 2012). Cinselliğe ilişkin çağlar boyu devam eden bu ikiyüzlü alışveriş, müstehcen/iffetsiz/kötü kadın ile namuslu kadın arasındaki ayrımı derinleştirerek kadınların “layık olan” ve “layık olmayan” kategorilerine ayrılmasına da neden olmuştur (Wells, 1997). Bu ikilik, pornografik materyallerde istekli görünen ve cinsel ilişkiden çok zevk alan şeklinde resmedilen kadın temsili ile cinsel bağımsızlığını ilan ettiğinde kötü gözle bakılan kadın gerçekliği üzerinden okunmaktadır.

Eski zamanlardan beri cinselliği ya da bedeni üzerinden para kazanan kadının toplumdaki yeri aynıdır. Bununla birlikte daha genel anlamda “cinsellik” ve “erotik” içerikli materyallerin basımın keşfinden önce iktidarlar için pek sorun teşkil etmediği de görülmektedir (Wells, 1997: 19). Antik Mezopotamya ve Yunan metinlerine kadar götürülebilen “bahnameler” ya da Antik Roma şehirlerine ait erotik fresk kalıntılarından eski çağlarda cinsel temsillerin “ahlaksızlık” ile ilişkilendirilmediği anlaşılmaktadır. İngilizce pornografi kavramının ilk kez geçtiği 1842 tarihli yazılı kaynakta da William Smith, Romalılar döneminde en kaba şekilde kullanılan pornografi ya da müstehcen resmin, Yunanistan’da özellikle belirli bir dönemde yaygın olmadığını ancak her zaman hoşgörü ile karşılandığını yazmaktadır (Smith; 1842: 712; OED, 2023). Eski çağlara ait kalıntıları araştırma nesnesi yapan modern dönem çalışmalarda ise cinsel eylem ve cinsel organların temsillerinin çözümlemesinde ya da fuhuş üzerine yazılarda “müstehcenlik” kavramının ortaya çıktığı görülmektedir (Eko, 2016: 109). 5. yüzyıl Yunan oyunlarında sahnenin dışında ya da sahnenin arkasında anlamlarına gelen *ob-skênê* kelimesinden türeyen *obscene*, Arapça hcn kökünden gelen “çirkin sayılan, ayıp” anlamındaki *mustahcan* sözcüğünden Türkçeye geçmiştir (Schussler, 2013: 856; Nişanyan Sözlük, 2017). Etimolojik kökeni itibarıyla kelimenin, görülmemesi gereken öğeleri nitelediği anlaşılmaktadır. Bu anlamda erken dönem araştırmalarda pornografi müstehcenlik demek olmasa bile pornografinin müstehcen olduğu fikri hâkimdir (Kejanlıoğlu, 2001: 320).

Çağın ahlakına ve adabına aykırı olmasından dolayı müstehcen sayılan ve sağlık ya da sanat tarihi ile ilişkilendirilen erken dönem pornografik eserlerin

yazarlarının, tehlikeli olduğunu bildikleri bu alanda dikkatli olma çabası taşıdıkları ileri sürülebilir. Fahişelik ve cinsellik ile ilgili metinler yazarların sağlık, edebiyat ya da tarih alanında kategorilendirilebilecek bir anlatı duvarının arkasına sığınmak durumunda kaldığı iddia edilebilir (Kendrick, 1987: 26-28). 19. yüzyıla ait bu çalışmalarda cinsel içerikli olmasından dolayı müstehcenlik kavramıyla yan yana kullanılan pornografinin bugün farklı anlamlara gelen çıplaklık ve erotizm gibi kavramlarla ayrımı yapılmadığı, tüm bu kelimelerin birbirinin yerine geçecek bir biçimde kullanıldığı görülmektedir. Örneğin modern pornografi kavramının gelişmesinde önemli bir yere sahip olan ve “kitapkurdu” (*bibliophily*) kişiler tarafından oluşturulan bibliyografik eserlerde erotik eserlere ve egzotik cinsel geleneklere yer verildiği bilinmektedir (Kendrick, 1987: 74-76). 1857 yılına ait bir tıp sözlüğünde pornografinin “kamu sağlığı açısından fahişelerin veya fuhuşun tanımı” olduğu görülmektedir (Gonsalves, 2014; Kendrick, 1987). Bununla birlikte yine pornografik eser olarak sınıflandırılan cinsel hastalıklar üzerine araştırmaların da milliyetçiliğin yükselişe geçtiği 19. yüzyılda “sağlıklı nesiller yetiştirme” şiarını benimseyen devletler tarafından teşvik edildiği bilinmektedir. Örneğin Osmanlı’da, fuhuşu düzenleyen ve fahişeleri kayıt altına alan çeşitli çalışmalar sonucu hazırlanmış 1884 tarihli “Fuhuş Nizamnamesi” ya da cinsel sağlık ve cinsel yaşam tavsiyeleri üzerine yazılmış bahname türünün en bilinen örneklerinden "Bâhnâme-i Pâdişâh" söz konusu eserlere örnek gösterilebilir (Uzel, 2002:192; Belli, 2022; Belli, 2024).

Bu başlıkta verilen örnekler; cinsel sağlık, fuhuş araştırmaları, hiciv, sanat tarihi gibi çeşitli alanların bir alt kategorisi gibi üretilen pornografinin bugünkü anlamına kavuşmadan önce çeşitli biçimlerde ticarete dâhil olduğu fikrini desteklemektedir. Bu eserlerin ortak özelliği erkekler tarafından kaleme alınan ve daha çok kadın bedeninin apaçık gösterildiği/betimlendiği görseller ve metin olmalarıdır. Bu anlamda tarihsel olarak pornografinin karşılık geldiği tüm formlar göz önünde bulundurulduğunda, yüzyıllardır devam eden ancak üzerine konuşulmayan bu konuya bir yandan tehlikeli/ahlaksız/müstehcen öte yandan “karlı” ikiliği üzerinden bakıldığı görülmektedir (Kendrick, 1987: 23). Pornografinin tarih boyunca değişen bir ekonomi-politik niteliği vardır ve burada müstehcenlik etiketiyle yasaklamaların ve suçlamaların kurumsallaşması ile ticari pornografinin yaygınlaşmasının eş zamanlı olduğu görülmektedir. Bu ikilik, Engels’in uygarlığa geçişle aile düzenlerinde yaşanan dönüşüm anlatısına bir paralellik göstermektedir. Uygarlığa geçişle yaşanan

dönüşümde madalyonun iki yüzü olarak tasvir edilen bir ikilikten bahsedilir: tek eşlilik ve en aşırı biçimi fuhuş dâhil heterizm.³ Bu heterizm, erkek egemenliğinin geçerli olduğu uygarlığa geçişle erkek yararına işlemeye başlamıştır. Engels'in tabiriyle tek eşliliğin hâkim olduğu *karı-koca evliliklerini* içeren ataerki aileler, iktisadi ilişkiler üzerine kurulmuş ilk aile biçimidir (Engels, 1884/2017: 77-79). Bu doğrultuda kadın cinselliği karlı bir ticaretin nesnesi ya da kocayı tatmin eden bir ilişki olduğu ölçüde kabul edilebilir olmuştur.

Marksist ve sosyalist feministler, ataerki ile üretim biçimlerini ilişkilendirme fikrini genel olarak kabul etmektedir. Üretim biçimlerine statik olarak eklemelenen bir rejimden ziyade patriyarka üretim, yeniden üretim ve cinsellik üzerindeki yapısal denetim anlamında sistemik bir baskıya karşılık gelmektedir. Patriyarka, üretim biçimlerine bağlı tarihsel olarak çeşitli biçimler alabilmektedir ve bu anlamda kadınların ezilmişliğinin kendine özgü bir tarihi olduğu düşüncesi yanlış görünmemektedir. Feodalizmde evlilik kurumuyla kadınların cinselliğini ve üremesinin kontrol edilmesi amaçlanmıştı; evlilik, özel mülkiyetin ve mirasın soydan geçmesinin galip geldiği bir durumda daha önce olmadığı kadar iktisadi düşüncelere bağlı hale gelmişti (Pelizzon, 2020: 353-354; Engels, 1884/2017: 93). Engels, bu evlilik biçiminin kapitalist üretime çok uygun olduğunu söylerken haklı görünmektedir. Örneğin Pelizzon (2020) 13-15 yüzyıl Avrupasında kilise ve devlet yetkililerinin cinsel özgürlük fikri ve mülkiyet karşıtlığı fikri arasında bağlantı kurduğunu yazmaktadır. Bu nedenle otoriteye itaat zihniyetini de telkin etme amacıyla kadınların cinsel özgürlüğü üzerindeki kontrolün yeniden tesis edilmesi şart görünmüştür (s. 292). Avrupa'da Geç Orta Çağ döneminde geleneksel karı-koca aile düzeninin norm haline gelmesi ve “monarşik” bir aile yapısının teşvik edilmesi; dini tasvirlerin ve sanat eserlerinin aile odaklı tanzim edilmesinde de kendini göstermiştir. 15-16. yüzyıl itibarıyla “aile ideolojisi”, kadının ev odaklı esaretini hukuksal, dinsel ve devlet politikalarıyla kurumsallaştırmıştır (age. 274-292). Erken 16. yüzyıl Avrupasında kiliseler ve devlet politikalarında ailenin toplumun temel taşı olduğu fikri iyiden yerleşikleşmişse de tek eşli ailelerin dünyanın her yerinde eş zamanlı olarak ortaya çıkmadığı; tarihin farklı dönemlerinde farklı coğrafyalarda varolduğunun da notu düşülmelidir.

³ Engels'in Bachofen ve Morgan'a referansla kullandığı heterizm kavramı en kaba haliyle karı-koca evliliği dışındaki serbest cinsel ilişkiler anlamına gelmektedir.

Bu bağlamda tarihin belirli dönemlerindeki üretim biçimleri ve ataerkil yapılar arasındaki ilişkinin doğasının kavranması; pornografinin de değişen ekonomi-politik niteliğinin anlaşılmasını sağlamaktadır. Dağıtım olanaklarının gelişmesi, Aydınlanma düşüncesi, arkeolojik kazıların keşfi gibi nedenlerle yaygınlaşan ve ticarileşen pornografi üretimine, kapitalist birikim için kutsallaştırılan aile ve evlilik kurumuyla ilişkilendirilen cinselliğe eşlik eden bir püriten yaklaşım da bulunmaktadır. İktidarların bir yandan müstehcenlik suçlamalarıyla eserleri ve yazarları yargılarken diğer yandan buradan fayda sağladıkları görülmektedir. İlerleyen bölümlerde bu yasaklamalara daha yakından bakılacaktır.

2.1.3. Görsel İletişim Araçlarının Gelişimiyle Pornografinin Yaygınlaşması

Pornografinin modern kökleri ekonomi-politik koşullar ve teknolojik imkânlar bağlamında değerlendirildiğinde çeşitli türlerde karşımıza çıkan eserlerin hem üretiminin hem de tüketiminin bugüne kıyasla sınırlı ve seçkin bir zümreye özel olduğu söylenebilir. Öncelikle iktidarların cinselliğe/erotizme yönelik baskılarını delerek tesis edilmek istenen “ahlaklı toplum” sınırlarını aşacak bir pornografik üretim teknik açıdan mümkün değildi. Diğer taraftan, örneğin, limitli sayıda basılan Ashbee’nin pornografik bibliyografi kitabı *The Mysteries of Verbena House* (1882), yıllık geliri 110 İngiliz Sterlini olan bir orta-sınıf ailenin iki haftalık gelirine denk geliyordu. Pompeii ve Herculaneumh arkeolojik kazılarından çıkan erotik/pornografik eserlerin sergilendiği halka kapalı Gabinetto Segreto’ya ziyaretlerin bir dönem yalnızca zengin ve soylu erkeklere açık olması gibi pornografik eserlerin derlendiği bir kitaba erişim de üst-sınıfların ayrıcalığındaydı (Kendrick, 1987). Benzer biçimde bahname türünde açıkça cinsel birleşimlerin tasvirine ve pornografik minyatürlere yer veren Osmanlı’da geç 18. yüzyıl dönemine ait pornografik yayınlarda genelevlerin tasvirinin seçkin ve üyelere özel bir kulüp şeklinde yapıldığı görülmekteydi (Artan, 2011: 391). 20. yüzyılların başlarında da sınırlı sayıda üretilen pornografik filmlerin seçkinlere özel olduğuna dair Yunanistanlı Adou Kyrrou şöyle diyordu:

“Bir gün gelecek porno film lüksü bitecek. Tüm insanlık dilediği zaman, dilediği gibi kolayca izleyebilecek bu tür filmleri.” (Altan, 2011: 91; akt. Soydan, 2009: 43).

Her ne kadar pornografik ve erotik temsil biçimlerine yönelik çelişkili ve ikiyüzlü kısıtlamaların tarihsel süreç boyunca süreklilik gösterdiği ve günümüzde de

varlığını sürdürdüğü söylenebilse de yeni teknolojik araçların gelişimiyle birlikte bu içeriklerin kitleselleşmesi ve daha geniş bir erişilebilirlik kazanması mümkün hale gelmiştir. Tıpkı geçmişte çizim ve resim sanatının gelişiminin doğrudan erotik tasvirlerle yol açması gibi yeni görsel teknolojilerinin gelişimi de anında cinsel betimlemelerin yapılmasına neden olmuştur (Slade, 2006: 28). Pornografik içeriklerin yeni teknolojilere asimile olma hızı, onları neredeyse görünmez kılarak kısa sürede kanıksanan bir forma dönüştürmüştür (Patterson, 2004; Jones, 2020: 53). 19. yüzyılın sonlarında fotoğrafın keşfi ve hareketli görüntülerin kaydedilmesini mümkün kılan araçların geliştirilmesi; pornografik üretimin artan bir biçimde kitleselleşmesine ve yasaklamalara rağmen (bkz. Regina v. Hicklin, 1868; Comstock Yasası 1873) yeraltında sürdürülmesine olanak tanımıştır (Soydan, 2009: 40-42). Böylece 1960'lı yıllar ile birlikte cinsel özgürlüğün kamusal tartışmalara taşınması ve buna bağlı olarak yapılan yasal düzenlemeler öncesinde üretilen “ilkel pornografik filmler” direnç görmedikleri ve dolayısıyla müdahalelere kapalı “yeraltlarında” varlıklarını sürdürmüştür. (Heffernan, 2015: 38). Bu üretim şekli insan kaçakçılığı, fuhuş, çocuk istismarı gibi sömürüye açık bu sektörün daha da görünmez bir alanda varlığını sürdürmesine katkıda bulunmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla yaygınlaşan yasal sinematik pornografiyle birlikte üretim ve tüketim teknik açıdan kolaylaşmış, cinsel sömürü tam anlamıyla endüstrileşmiştir (Hughes, 2000: 36). Seks endüstrisinin bir sektör haline gelişiyse, pornografi karşıtı feministlerin eleştirilerine ve çeşitli çevrelerden gelen muhalefete karşı pornografik içeriklerin daha *duyarlı* hale geleceği görülecektir (Williams, 1989:86-87). Bu, seks endüstrisindeki sömürünün ortadan kalktığı bir yeniden yapılanma değil; feminist pornografi ve *queer* pornografi gibi isimlendirilen türlerin de üretilmeye başladığı anlamına gelmektedir. Ve fakat kamera arkasında güvenli, kamera önünde daha eşitlikçi ilişkilennmeler vadeden alternatif pornografinin, her yıl milyonlarca kadının ve çocuğun mağdur edildiği endüstrileşen cinsel sömürüyü yok etmenin ötesinde onu görünmez kıldığı söylenebilir. ILO'nun zorla çalıştırma üzerine açıkladığı 2022 verilerine göre bilinen 6.3 milyon kişi seks ticaretine dâhildir (ILO, 2022).

Görsel ve dijital medya araçlarının gelişimi, öncelikle seks endüstrisi içerisinde erotik fotoğrafçılığın öne çıkmasını sağlamış, bu erotik fotoğrafçılık da 1950'lerde Playboy gibi *softcore pornografik* temsillere yer verilen erkek dergilerine zemin oluşturmıştır. Dünya çapında yankı uyandıran ve erotik yayıncılık denildiğinde ilk

akla gelen dergi haline gelen Playboy, kurulduğu 1953 yılından itibaren çok çeşitli tartışmaların konusu olmuştur (Eggert, 2017). Kurucu Hugh Hefner’a, dergiciliği de aşan Playboy dünyasıyla geleneksel kalıpları yıkan özgür cinsellik savunucusu rolü atfeden “seks pozitif feminist” Camille Paglia gibiler bir yana bu ışıltılı “*pornotopia*”⁴ dünyasının arkasında sömürü gerçeğini işaret edenler de bulunmaktadır (bkz. Pyun, 2017; Steinem, 1983). Playboy’un kadınları özgürleştirmede aksine aşağılaması ve nesneleştirilmesi başta radikal feministler olmak üzere çeşitli çevrelerce eleştirilmiştir (Brownmiller, 2017). Nitekim Playboy dergisi ve Hugh Hefner’in sahipliğindeki gece kulüpleri ve mansiyonlar birçok kadın tarafından yapılan ifşalarda yerini almıştır.⁵ Playboy manifestosu ve bu dünyanın ardındaki gerçeklik dış dünyayla sınırlı iletişim kurabilen kadınların seks kölesi olduğu bir mansiyonda Hefner’ın türlü fantezilerinin karşılanması da ötesindedir (Dines, Silverman, 2022) 20’li yaşlarındaki kadınlarla partnerlik ilişkisi kuran Hefner’ın Playboy manifestosuyla kadını domestik yanı ile değil cinselliği ile resmettiği söylenmektedir (Bkz. The Playboy Philosophy). Hâlbuki bu özgür cinsellik anlatısı tamamen erkek merkezlidir. Cinselliğiyle ön plana çıkarılarak püriten yaşam tarzından uzak ev dışında konumlandırılan kadın imgeleri alttaki sömürüyü gizleyen liberal ajandanın ürünüyken dergi, beyaz orta-sınıf erkeklerin hedonistik yaşam arzularını pekiştirmeye hizmet etmektedir. 1963 yılında kimlik değiştirerek Playboy kızlarından biri olarak gözlem yapan feminist gazeteci Gloria Steinem, Playboy okuyan bir kadını Nazi kitapçığı okuyan bir Yahudi’ye benzetmekteydi (Gennari, 2014). Playboy gibi pornografik yayınlar; savaş sonrası Amerikan rüyasının tüm dünyaya pazarlanması, 1950’li yıllar ile palazlanan tüketim toplumunun desteklenmesi ve neoliberal öznenin yaratılmasına giden yolun taşlarının döşenmesi gibi işlevleri yerine getirmekte ve bir taraftan da dönemin hakim özgür cinsellik ve liberal feminist söylemlerinden nemalanmaktaydı. (Pitzula, 2011: 82-83).

“Erkeklerin tek elle gizlice” okudukları Playboy gibi dergilerin içerikleri sonraki yıllarda çeşitlenmiş ve ardından 20. yüzyılın ortasından itibaren sinema salonlarına taşınacak pornografik filmlerin ilk örnekleri verilmeye başlanmıştır

⁴ Pornotopia, herkesin her an ve her yerde cinsellik arzuladığı bir fantezi dünyası anlamına gelmektedir. Playboy, Paul Preciado tarafından “tarihin ilk multimedya genelevi” şeklinde benzersiz bir “pornotopya” olarak tanımlanmaktadır. Bkz. Preciado, P. (2019). Pornotopia: An Essay on Playboy’s Architecture and Biopolitics. New York: Zone Books.

⁵ “Playboy ve Henfer’in yaşamından kurtulan kadınlar Playboy gerçekliğini anlattıkları kitaplar yazmış, ilgili belgesellere konu olmuş ve sayısız röportaj vermiştir. Bkz. St. James, I. (2009). Bunny Tales Behind Closed Doors at the Playboy Mansion. Philadelphia: Running Press Adults; Hefner, C. (2024). Only Say Good Things: Surviving Playboy and Finding Myself. New York: Grand Central Publishing.; Gavin, Dolores (Yapımcı). (2022-2023). *Secrets of Playboy* [Belgesel]. A&E.

(Özdemir, Atay, 2023; Slade, 2006). Sinema salonlarına gelmeden önce ise Linda Williams'ın "primitif" olarak tanımladığı 20. yüzyılın başlarındaki kısa, siyah-beyaz ve çoğunlukla "hard-core" olarak nitelendirilen ve erkeklere özel/pornografik anlamlarına gelen "stag filmler" furyası başlamıştır. Stag filmlerin sinemasal bir estetikten uzak, basit ve "hedefe odaklı" anlatısına, izleyici erkeğin ekranda gösterilen cinsel eylemde özne hissedebileceği kamera açıları eşlik etmekteydi. Bu durum, John Berger'ın "çıplak resimler" için ileri sürdüğü öznenin resimde olmadığı, gerçek öznenin ona bakan erkekler olduğu fikrini sinemaya uyarlayan Mulvey'in (1975) sinemadaki röntgenci erkek bakış (*male gaze*) için kullandığı "Voyeuristic Gaze" ile açıklanabilir. Sinematik anlatının geleneksel neden-sonuç ilişkisine dayalı yapısından sapılan bu kısa içeriklerde, izleyiciye bir anlatının dışında doğrudan mastürbasyon, penetresyon ve cinsel organ sahneleri gösterilerek bir anlamda "cinsellik" satılmaktadır. Nitekim bu filmlerin, genelevleri ziyaret eden erkekleri cinsel olarak uyarmak ve böylece genelev hizmetlerinden yararlanmaya teşvik etmek amacıyla araçsallaştırıldığı görülmektedir (Williams, 1989: 58-92; Heffernan, 2015: 39).

1970'li yıllarda "hard-core" olarak tanımlanan ilk uzun metrajlı filmler gösterime girmeye başlamış, yüzyılın başlarındaki pornografi filmlerindeki temsillerin açıklığı ileri taşınmıştı. Pornografide erkeğin penetrasyon sonrası boşalmasını gösteren sekans anlamına gelen ve "climax" anı olarak da tanımlanan "money shot" 20. yüzyılın ortasından itibaren üretilen filmlerin vazgeçilmez unsuru olmuştu. Zizek'in "her şeyi gösteren, her zaman fazla ileri gidilen" olarak tanımladığı pornografik filmlerin bünyesi gereği baştan çıkarma anlarını geçerek doğrudan sekse geçtiği 21. yüzyıl pornolarında çok net bir biçimde göze çarpmaktadır (Zizek, 2005: 150-151). Pornografik materyallerin erkek bakışa hitap ettiğinin en açık örneği olan *money shot* çekimleri, kadınların orgazmını erkeğin boşalmasına bağlamakta ve kadın cinselliğini tamamen yok saymaktadır (Williams, 1989: 94-96). Erkek bakışa hitap eden bu filmlerin kamera arkası da eşitsizlikler, ihlaller ve sömürü ile karakterizedir (Boyle, 2011). 1972 senesinde gösterime giren ve hiç olmadığı kadar geniş bir kitleye ulaşarak bir "kült" haline gelen hard-core türünün en bilinen örneği Deep Throat, sonradan ponografi karşıtı feministlere katılan Linda Lovelace'a silah zoruyla çektirilen bir tecavüz senaryosudur (Hattenstone, 2005).

Pornografik filmler, televizyonların yaygınlaşmasıyla krize giren sinema endüstrisini kurtarmak adına salonlarda daha çok gösterilmeye başlanmıştır.

Türkiye’de de 1974-80 arasında ekonomik krizin reçetesi olarak “cinsellik satar” akıyla harekete geçen Yeşilçam’ın seks furyası dönemi yaşanmıştır (Yaren, 2018). 1980’den itibaren pornografik içeriklerin evlere girmesini kolaylaştıran videokaset teknolojisi ise seks endüstrisini daha da büyötmüştür (Soydan, 2009). Bu bağlamda kapitalizmde çok karlı bir alan olarak yeniden ele alınan cinselliğin, tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar piyasallaştırıldığını ve dönemin hâkim “cinsel özgürlük” söylemlerinin de bu süreci hızlandırdığı söylenebilir (Özdemir, Atay, 2023: 70). Levy (2005), feminizmin bir dönem eleştirdiği Playboy, striptiz gibi şeylerin 1980’ler itibarıyla genç kadınlar tarafından özgürlüğün ve güçlenmenin sembolleri olarak benimsendiği yazmaktadır. 1980’ler ile birlikte cinselliğin ana akım medyada daha çok alan kaplayışını “daha çok ticarileşen ve daha çoğulcu bir cinsel kültür” olarak tanımlayan McNair (2022) cinsel arzunun *demokratikleşerek* ana akımın pornografikleştiğini belirtmektedir (akt. Mayer, 2005: 306). Öyle ki internet pornografisi öncesi de eline kamerayı alan kişilerin porno üretebilmesi mümkün hale gelmiş, seks ticareti hiç olmadığı kadar yaygınlaşabilmiştir.

Ezcümle teknolojik gelişmelerin sağladığı olanaklar ve bu olanakların gelişmesinde elverişli olan patriyarkal kapitalizm şartlarında pornografi böylelikle yaygınlık gösterebilmiştir. “Seks satar” mantığıyla yalnızca sinema endüstrisi değil reklamcılık, fotoğrafçılık, dizi sektörü ve yayın alanlarında da pornografik türden içerikler piyasaya sürölerek cinselliğin metalaşmasına katkıda bulunulmuştur (Mayer, 2005; Schroeder, McDonagh, 2006; Gramazio vd., 2021) Burada sorulması gereken asıl soru ise “satan seks”in ne olduğu ve kimlerin bu alışverişten fayda sağladığıdır. Araştırmalar ve pornografik içerikler, antik çağlardan beri asıl olarak erkek bakışa hitap edecek temsillerin “alıcı” bulunduğunu göstermektedir. Nitekim tez kapsamında yapılan görüşmelerde de sektörde kadın bedeninin daha çok sattığı vurgulanmakta ve bu kadın bedeninin estetik oluşuna, kadınların izleyici olduğu bir porno kültürünün oluşmayışına bağlanmaktadır (Kişisel Görüşmeler, 2024).

2.2. Dijital Pornografi: Webcam Pornografiden Tube'lara

1970’li yıllardan itibaren striptiz kulüpleri, teleseks hizmetleri, seks shoplar ve nihayetinde dijital pornografiye kadar genişleyen seks endüstrisi, küresel ekonominin en karlı sektörlerinden olmaya başlamıştır. Bu sektörler arasında 1990’lı yıllarda internet kullanımıyla yaygınlaşan pornografi; cinselliği ve bedenleri piyasa

mantığında dönüştüren seks endüstrisinin büyümesinde büyük paya sahip olmuştur. Her şeyi alınır-satılır nesnelere çevirerek pazara sunan kapitalist ekonomik sistemde başlı başına dev bir küresel sektör haline gelmiştir (Cronin, Davenport, 2001; Patterson, 2004; Coopersmith, 2006; Padva, 2016; Gewirtz-Meydan, Böthe, Spivak-Lavi, 2024). Ağ aracılı pornografik içeriklerin, internet teknolojisinin artan bir biçimde evlere girdiği 1990’lar itibarıyla daha çok kişi tarafından üretilmesi ve daha çeşitli alıcılar bulabilmesi üretici ve tüketici profillerini de çeşitlendirmiştir. Gençler, kadınlar, eşcinseller de dikkate alınarak oluşturulan içeriklerin hitap ettiği bu çeşitli kitlenin daha “özgürleşmiş” olduğu düşünülmüştür (Attwood, 2007:445). Öte taraftan izleyici kitlesinin çeşitlenmesi ya da alternatif içeriklerin çoğalması ile “iyi porno” kategorisi yaratıldığı düşünülse de dünyanın dört bir yanından yükselen pornografi sitelerinin insan ticareti, seks köleliği, çocuk istismarıyla ilişkisine dair ifşalar, sömürünün seks endüstrisinin tek gerçeği olmaya devam ettiğini göstermektedir.⁶

21. yüzyılda teknolojik gelişmeler, ticari ve amatör medya üretimlerinin yanı sıra gelişmesine neden olarak üretici ve tüketici grupları arasındaki farkı bulanıklaştırmıştır. Medya üretimi ve tüketiminin bu gelişmeler doğrultusunda yeniden yapılanması, pornografik materyallerin niteliğini de değiştirmiştir. Geleneksel pornografinin karşısında yükselen alternatif içerikler sayesinde pornografinin demokratikleştiği ve içeriklerin mevcut cinsellik temsillerine de meydan okumaya başladığı iddia edilmiştir. (Attwood, 2007: 442). Attwood’un “anaakım ticari porno” olarak isimlendirdiği geleneksel pornografideki cinsel temsillerin; internet aracılı alternatif pornografideki toplulukların beğeni ve estetik olguları dikkate alınarak yeniden kurgulandığı ileri sürülmüştür (age. 443). Yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin bu yönlü dönüşümünü ekonomik, kültürel, toplumsal kısacası hayatın her alanındaki üretimlerde okumak mümkündür. The Economist’in 1997 yılında “yeni teknolojilerin ekonomisinin öncüsü” şeklinde takdim ettiği porno gra fi bu dönüşümün başını çeken sektörlerden biri olmuştur. Büyük çoğunluğunu erkeklerin oluşturduğu (Litam, Speciale, Balkin, 2022) izleyici kitlesini de tatmin eden bu dönüşüm, internet

⁶ Pornografik içeriklerin üretiminin arka planında yer alan sömürüye dair çeşitli araştırmalar bulunmakta; Brazzers, Pornhub gibi siteleri bünyesinde barındıran MindGeek ya da GirlsDoPorn da dâhil endüstrinin en popüler şirketlerinin davaları günümüzde devam etmektedir. Bkz. <https://traffickinghub.com/>; <https://www.bbc.com/news/technology-50982051>; <https://cease.org.uk/traffickinghub/>; <https://fightthenewdrug.org/what-happened-when-this-jane-doe-was-trafficked-by-girlsdoporn/>

tabanlı hizmet sağlayıcısı şirketler için karlı bir alan yaratılacağıının haberini vermiştir (Coopersmith, 2006: 2-3).

Teknolojik ilerlemelere 20. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla eşlik eden politik atmosferdeki değişiklikler, pornografi karşıtı feministlerin karşısında yükselen “seks pozitif” feminist gruplar ve eşcinsel hareketi alternatif pornografik içerik üretimlerini desteklemiştir (McNair, 2009). Bu desteğin yaygınlaşmasına eşlik eden önemli unsurlardan biri cinsel devrimin enstrümanı olarak kendine rol biçen “*soft-core* pornografi” ya da “romantizm ağırlıklı pornografinin” hem ekonomik hem bireysel olarak kadın özgürleşmesinin aracı şeklinde sunulmaya başlaması olmuştur (Cawston, 2019). 1990’lı yıllardan itibaren artan bir hızla kadın ünlülerin çıplaklığı “özgürlüğün bir ifadesi” olarak sektörde kendini kabul ettirmişti (Attwood, 2007: 451). Kadınların patriyarkal düzene karşı verdikleri mücadele ve mücadelenin kazanımları, neoliberal kapitalizm tarafından sistem içileştirmeye sonuçlanmış ve kadın cinselliğinin daha kolay ifade edilebilir duruma geldiği toplumsal koşullar, porno endüstrisi için karlı bir alan yaratmıştır. Bu anlamda kadınların hem üretici hem de tüketici olarak endüstriye çekilmesiyle cinsel özgürleşme kazanımları endüstri lehine olacak şekilde soğurulmuştur. Öte taraftan bu söylemlerin gerçekte karşılığı olmadığı kamera arkasında ve önünde kadına yönelik şiddetin devam etmesi ile ayyuka çıkmaktadır. Araştırmalar, pornografi sitelerindeki şiddet içerikli videoların tamamına yakınının kadına yönelik olduğunu bildirmektedir (Monk-Turner, Purcell, 1999; Fritz, Malic, Paul, Zhou, 2020; Vera-Gray vd., 2021). Pornografik içeriklerdeki temsillerin kadına yönelik fiziksel ve cinsel şiddet ile karakterize olması kadına yönelik baskı ve sömürüyü yeniden üretmektedir (Cramer, McFarlane, 1994; Bergen, Bogle, 2000; Atkinson, Rodgers, 2015). Sonuçta kadın çıplaklığı ve cinselliği, erkek bakışa ve sermayeye hizmet edecek şekilde sömürülerek seks endüstrisini büyütmektedir.

2.2.1. Amatör Pornografinin İlk Örnekleri: *Webcam Girl Porn*

Günümüzdeki tek başına bir “tür” (*genre*) haline gelmiş amatör porno, 1990’lı yıllarda pornografik üretimin yeni gelişmeye başlayan bir biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Amatör pornografi türü; yapımcısı, yönetmeni, kameramanı olmadan kendi imkânlarıyla pornografik içerik üreten ve bu içerikleri doğrudan kendi özel hesaplarından hedef kitleyle paylaşan kişilerin içeriklerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Pornografik kitaplar, filmler, fotoğrafların üretici/yapımcı tarafını

oluşturan şirketin, artık dijitalleşen ekonomik ekosistemde yalnızca ortam sağlayan bir “kolaylaştırıcı” rolüne büründüğü görülmektedir (Mowlabocus, 2009: 95). İlk örnekleri kadınlar tarafından verildiği bilinen⁷ “webcam” çekimli amatör içerikler, internet kullanımı ile yaygınlaşmaya başlayarak porno endüstrisinde önemli bir yer edinmeye başlamıştı (Rabouin, 2016; Jones, 2020). Porno endüstrisinin, kullanıcıların bu amatör içeriklere olan “talebini” fark etmesi, webcam üzerinden yayın yapan kişilerin kendi kendilerini kaydederek “markalaştığı” modeller geliştiren siteler ve platformların yaygınlaşması ile sonuçlanmıştır. “DIY porn” olarak isimlendirilen ve tube sitelerinde birçoğu ücretsiz olarak gösterilen kullanıcı türevli içerikler endüstri dışı bir *pornotopia* vaadediyor görünse de site sahibi şirketler para kazanmaya başlamıştı (Ruberg, 2016: 151-156). Jones’un (2020) “bağımsız yükleniciler” olarak tanımladığı “Cam Models” 1990’ların sonu 2000’lerin başında kurulmaya başlayan Flirt4Free, Cams, iFriends, MyFreecams gibi sitelerde üretim yapmaya başlamış ve bu “dijital seks işçileri” çevrimiçi işgücünün önemli bir kısmını oluşturmuştur. Bu siteler “camming” piyasasını günümüzde de domine etmektedir (Jones, 2020: 52; Ruberg, 2016: 148).

Webcam siteleri ilk olarak 1996 yılında ortaya çıktığında, müşterilerin cinsel içerikli video ve canlı yayınlara dakika başına ödeme yaptıkları bir modelle “özgün”, etkileşimin öne çıktığı, herkesçe erişilebilir alternatif içerikler olarak sektörde yer edinmiştir (van der Nagel, 2021). Alternatif pornografi sitesi olarak popülerleşen sitelerden biri de 2001 yılında kurulan SuicideGirls olmuştur. Site, “Güzel, çıplak, dövme ve piercingli modellerin *nüde* fotoğraflarının, canlı yayınlarının ve videolarının paylaşıldığı küresel yetişkin topluluğu” olarak tanımlanmaktadır (Attwood, 2007: 443). “Kendin yap kültürü” ile karakterize alternatif pornografik materyallerin bulunduğu SuicideGirls’ün “modelleri” geleneksel içeriklerdeki gibi “porno yıldızı” değil, alt kültüre ait eşsiz bireyler ve bir anlamda “mikro-celebrity” olarak sayılmaktadır. Pornografik webcam sitelerinde profesyonel çekimler yapılan geleneksel pornografiden ziyade “gerçek arzularla gerçek insanların gerçek seks yaptığı” içeriklerin “sıradan” insanlarca çekilmesi onları “gerçekçi” kılmaktadır. 2006 senesi itibarıyla XTube, RedTube gibi kurulan ve ücretsiz içerikleri de bulunduran “tube” siteleri (Ruberg, 2016: 149) aracılığıyla internet pornografisinin

⁷ Jennicam: The first woman to stream her life on the internet <https://www.bbc.com/news/magazine-37681006> (Son Erişim Tarihi: 2 Aralık 2024).

yaygınlaşmasının hem toplumsal hem de ekonomik olarak pornografi türlerindeki değişimleri derinleştirdiği iddia edilmiştir. Burada anaakım pornografinin “fantastik dünyası” ile gündelik olanın “estetik cazibesi” arasında bir ayrıma gidilerek özgünlüğün, fantezi yerine öne çıkarıldığı söylenmektedir (Attwood, 2007: 446-447). Pornoların içeriği dışında da “kar sağlama amacıyla” üretilen profesyonel pornografiden farklı olarak sitelere eklenen ücretsiz pornografinin “kapitalizm dışı ütopya” yarattığı iddialarında da bulunmaktadır. Bu anlamda kullanıcılar “kapitalizmin iğrenç çıkarlarını reddeden ve kârdan ziyade zevk için pornografi yaratarak kendini temsil etme politikasını üstlenen özgürleşmiş, neşeli sanatçılar olarak” da tanımlanmaktadır (akt. Ruberg 2016: 151) Kullanıcıların webcam pornografisini özgün görme nedeni olarak etkişim öne sürülmekte ve bu bağlamda daha “samimi” ve “doğrudan” ilişkilerin kurulabildiği bu topluluğun, katılımcı kültürü teşvik ettiği iddia edilmektedir (Attwood, 2007: 450; Jones, 2020: 47).

Bireysel üretilen ve doğrudan “hayranlar” ile paylaşılabilen farklı arzulara hitap eden bu sonsuz çeşitlilikteki içerikler, üretici-tüketici arasındaki etkileşimi mümkün kılmaktadır. “Tüketici” konumundaki izleyici kitlesinin içerik talep etmesine olanak sağlayarak onları da bir anlamda üretim sürecine dahil ettiği düşünülmektedir (Patella-Rey, 2021; Cronin, Davenport, 2001: 36). İnternet aracılı bu pornografik içerikler, sosyal etkileşimin öne çıktığı ve kullanıcı tarafından oluşturulan içeriklerin ağırlıkta olduğu bir interneti tanımlamak için kullanılan Web 2.0’a referansla, Porn 2.0 olarak da tanımlanmıştır (Jurgenson, Ritzer, 2012; Song, 2016) 1990’lı yıllarda artan bir şekilde gitgide evlere girmeye başlayan ve “elektronik agora” olarak da anılan internetin; geleneksel basılı ve görsel medyadaki gönderici-mesaj-kanal-alıcı ve etki-tepki şeklindeki doğrusal iletişim süreçlerini daha komplike bir forma soktuğu iddia edilmiştir. Bu anlamda geleneksel medyada “pasif tüketici” olarak görülen kitle, yeni medyada aktif bir izleyici ve de üretici konumunda yer alabilmiştir (Mowlabocus, 2009). Ev yapımı pornonun artışı, özgünlüğe yönelik “pazar talebini” artırmış ve tüketicilerin "sıradan" insanların seks görüntülerini izlemeyi talep etmelerine neden olmuştur (Jones, 2020: 53).

Esasen webcam modelleri, para karşılığı çevrimiçi ortamda “alternatif içeriklerden” ziyade kitlenin talebine uygun üretimler yapmak durumunda kalmıştır. Pornografik üretimin ön koşullarından biri patriyarkal ilişkiler olduğundan amatör webcam pornografik içeriklerin temsillerinin yine erkek bakışa hitap eden nitelikte

olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim webcam modelleri de içeriklerini bu bakışı tatmin edecek biçimde ürettiğini söylemektedir (Jones, 2020: 284). Bununla birlikte yine tüketicilerin çevrimdışı ortamda da içerikleri izleyebilme talepleri, videoların “korsan yayıncılık” altında çeşitli sitelerde dolaşıma sokulmasıyla sonuçlandı. Amatör pornografi sitelerinin aksi yöndeki pazarlama stratejilerine eşlik eden “İzin ver XTube sana parayı göstereyim” ya da “XTube.com ile kendi pornon üzerinde kontrol sahibi ol” sloganları ya da MyFreeCams’in sahibi Leo Radvinsky’nin webcam aracılı içerikler için korsan yayıncılığın imkânsız olduğunu çünkü canlı etkileşimli bir deneyimi korsanlıkla elde etmenin hiçbir yolu olmadığını belirtmişse de (akt. Patella-Rey, 2021) videolar izinsizce kaydedilip başka sitelerde yayımlandı (Jones, 2020: 54; Voss, 2015: 202-212). Sitelerde kullanıcıların bu gibi istismar ve şiddetine karşı çoğu zaman savunmasız olan içerik üreticileri siteye para kazandıran üretici olarak herhangi bir hakka da sahip değildir. Üstelik webcam üreticilerinin site sahibi şirketlerin iddialarının aksine kişilerin az gelir ettiği bilinmektedir (Jones, 2020: 190). İçeriklerin sızdırılması, tüketici talepleri ve bunlara eşlik eden az gelirler, ilk bakışta alternatif içeri yayıncılığıyla güvenle ve kolaylıkla para kazanılabileceği söylemlerinin aksini işaret etmektedir. Jones birçok kişinin “webcam pornografi” işini yarı zamanlı iş olarak gördüğünü ve ek gelir sağlamayı hedeflediğini söylemektedir (age. 2020: 83). Popüler sitelerden SuicideGirls’teki kişiler 2005 yılında platformu düşük ücretler, modeller ile yapılan kısıtlayıcı sözleşmeler nedeniyle eleştirerek bıraktığı bilinmektedir (Attwood, 2007: 451).

İnternetin demokratik kamusal alanlar yaratıp yaratmadığı değerlendirmeleri (bkz. Dahlberg, 2000) internet pornografisinin de benzer bağlamlarda tartışılmasına yol açmıştır. Profesyonel olmayan sıradan kişilerin beden görüntülerini “özgürce” satabildiği, cinsel temsilleri üzerinden “kolaylıkla” para kazanabildiği, daha çok kontrol sahibi olduğu içeriklerini doğrudan kitlesine ulaştırabildiği söylemleriyle pornografinin “demokratikleştiği” iddiasının çeşitli çevrelerce desteklendiği görülmektedir (Coopersmith, 2006; Coneybeare, 2024: 76). Oysa bu demokratik ortam ve işçilerin özerkliği; sağlık sigortasından yoksunluk, adaletsiz gelir dağılımı ve "geleneksel işler" tarafından sağlanan özlük hakları da dahil olmak üzere sömürü koşulları pahasına elde edilmektedir (Conaybeare, 2024: 79). Nitekim platformlara özgü kimi kısıtlamalar ve politikalar da göstermektedir ki platform sahibi şirketler çoğu zaman “yönetici” ya da “patrona” benzer pratikleri uygulayabilmektedir

(Easterbrook-Smith, 2022: 12). Amatör pornocular, gerçek bedenlerini maddi olmayan dijital bedenlere dönüştürerek bir gelir elde edebilir ancak bu yolla sermayenin genişlemesine katkı sunmaktadır. Dolayısıyla bu demokratikleşme retoriğinin altında SuicideGirls, MyFreecams, XTube platformlarının sahibi şirketinin “aracılık hizmeti” altında kullanıcı türevli içeriklerden sağladığı kar bulunmaktadır (Mowlabocus, 2009: 102; Jones, 2020: 60). Bu kadar demokratikleşme, özgürleştirme ya da güçlendirme atfedilen alternatif pornografiklerin “eski usul kapitalizm”e nasıl uyum sağladığını sormak yerinde bir soru olacaktır (Mowlabocus, 2009: 103).

“Öznelliği” ve “kendiliğindenliği” tüm ekonomi-politik koşullardan azade ederek dijital pornografinin tanımlayıcı ve ayırt edici nitelikleri olarak ortaya koymak; talep gören temsillere, metalaşmaya ve platform ekonomisine dair sorgulamanın eksikliğine sebep verecektir. Pornografik üretimlerdeki temsillerin kendinden menkul olmadığı ve erkek bakışı tatmin edecek “kadın bedenleri ve cinselliğinin” sattığı görülmektedir. Bu anlamda geleneksel pornografiye alternatif, daha eşitlikçi temsillerin de olduğu iddia edilen dijital pornografinin ilk örneklerinin patriyarkal yeniden üretimin ihtiyaçlarıyla uyumlaşabildiği söylenebilir (Mowlabocus, 2009: 106). Bununla birlikte üretimin bu yeni formunda görülen pratikler, kapitalist sistem ile uyumlu çalışmaktadır. Örneğin MyFreeCams’te profillerin yanında gösterilen “skor” hâlihazırda çok kazanan insanların gelirini daha artırmakta ve platform içerisindeki gelir adaletsizliğini derinleştirmektedir (Jones, 2020: 183-203). Dijital platformların nötr teknolojiler olduğu yanılgısı vardır oysa platformlarda inşa edilen öznellikler, içinde bulundukları güç ilişkilerine bağlıdır ve bu eşitsizlik ya da ayrımcılıklar “algoritmik baskı” olarak karşımıza çıkmaktadır. (Mowlabocus, 2009: 102-108).

2.3. Pornografiye Yönelik Eleştiriler ve Kısıtlamalar

Tarihin her döneminde ve farklı coğrafyalarda iktidarların cinsel temsillerin her türlü ile çeşitli yollarla mücadele ettiği bilinmektedir. Eski çağlarda üretiminde ve sergilenmesinde sakıncası olmayan eserlerin modern dönemde “müstehcen” ve “ahlaksızlık” olarak nitelendirilerek yasaklara tabii olması cinselliğe yönelik kavrayışın modern dönemde dönüşmesi ile ilişkili olduğu düşünülebilir. Yeniden üretim işlevi ile öne çıkarılan seks ile hazzın ön planda olduğu erotizm arasındaki gerilimin “seks tarihi” olarak okunabileceğini bildiren Kejanlıoğlu, Baumann’a

referansla bu gerilime devletin baskı ve ideolojik aygıtlarının müdahale etmesinden bahsetmektedir. Hem Türkiye’de hem de dünyanın çeşitli bölgelerinde bu yasakların sayısız örneği bulunmaktadır (Kejanlıoğlu, 2005: 330-331). Aile dışı cinselliğin, heteroseksüel dışı ilişkilendirmelerin, kadının cinsel özgürlüğünün katı biçimde lanetlendiği iktidarlarda cinselliğe, erotizme ve pornografiye dair basılı ve görsel yayınlara yönelik sansür girişimleri bulunmaktadır ve bu bağlamda pornografinin sınırlarını, üretildiği coğrafi konum ve tarihler belirlediğinden onun kültürel bir bağlama oturduğunu da söylemek mümkündür (Attwood, 2015: 95). Bu çalışmanın pornografiye ekonomi-politik bir çerçeveden bakma amacı olduğundan kültürel bir ürün olarak pornografi anlatısından uzak durulmaya çalışılmış ancak devletlerin bu endüstriye yönelik kısıtlamalarına yer vermenin de Onlyfans’in yasaklandığı koşullarda yazılan bu tezin varacağı yer açısından önemli olduğu düşünülmüştür. Nitekim yukarıda da bahsedildiği gibi tarihin her döneminde iktidarlara cinsellik sömürsünden fayda sağlayan ve ona karşıt söylemler üreten ikiyüzlü tavrını da sürdürmüştür.

1960’lı yılların özgürlükçü politik hareketleri, cinselliğe dair tabulara meydan okuduğu iddiasıyla pornografi ve erotika içeriklerine karşı olumlu bir havanın yaratılmasına neden olmuştur. Bu özgürlükçü atmosferin yoğun olduğu ABD’de, 1969’da Mahkeme tarafından verilen Stanley v. George kararına göre yurttaşların özel alanda okudukları müstehcen içerikler devlet tarafından yasaklanamayacaktı (Stanley v. Georgia, 394 U.S. 557, 1969). Bu doğrultuda kurulan Müstehcenlik ve Pornografi Üzerine Başkanlık Komisyonu, 1970 yılında pornografinin toplumsal etkisinin olumlu olduğuna dair bir sonuca varan raporu yayımlamıştır.⁸ Ancak raporun yayımlanmasından birkaç hafta sonra başbakan Nixon, raporu iptal ettiğini duyurmuştur. Türkiye’de de söz konusu içerikler; öpüşme sahnelerini “makaslayan” TRT televizyon döneminden ekonomik krizin reçetesi olarak “cinsellik satar” aklıyla harekete geçilen Yeşilçam’ın seks furyası dönemine uzanan geniş bir yelpazede değerlendirilmiştir (Yaren, 2018).

Kejanlıoğlu (2005) RTÜK tarafından 90’lı yıllarda televizyon kanallarına uygulanan yasaklamaları ve kısıtlamaları “ahlakçılık” olarak nitelendirirken “bir sektör olarak pornografi ve meta dünyasının” serbestliğinden dem vurmaktadır (s.

⁸ Commission on Obscenity and Pornography, The Report of the Commission on Obscenity and Pornography (US Government Printing Office: Washington, DC, 1970).

349). 21 Nisan 1992 tarihli TBMM oturumunda ANAP Giresun Milletvekili Burhan Kara “Alo Bilgi” “Alo Tel” isimlerinde PTT’nin 900’lü telefon bandına yönelik başlattığı tartışmada bu hattın “bel aşağı” içerikleriyle dolu bir kanal haline geldiği iddia etmekte ve şunları eklemektedir: “Anayasamızın 58 inci maddesi de, "Gençliğin korunması" başlıklıdır. Gençliğin korunması, sadece fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması şeklinde ele alınmamalıdır; kitle haberleşme araçlarının, çocuğun, ruh, ahlâk ve düşünce bakımından gelişmesinde en büyük etken olduğu bir gerçektir... Bu tür yayınla insanımızın aklına kadın odaklı erotizm pompalanmakta ve tamamen, kadının cinselliği sömürülmektedir başka önemli bir yönü ise gençlerdeki cinsel uyarılmayı aşırı derecede artırarak, cinsel münasebeti hayattaki en acil iş konumuna dönüştürmektedir ki, bunun kısa sürede getireceği netice, cinsel suçlarda, tecavüz olaylarında, homoseksüellikte artış ve kürtajda artıştır.” (TBMM Tutanak Dergisi, 19. Dönem, 1. Yasama Yılı, c.9, s.265, 21.04.1992). Burada vurgu yapılan “gençliğin korunması”, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurulu (BTK) tarafından alınan ve onbinlerin 2011 Mayıs’ında “İnternetime Dokunma!”, “Pornoma Dokunma” pankartlarıyla sokaklara dökülmesi (Karaca, Tahaoğlu, 2011), onlarca kampanyanın örgütlenmesi ile sonuçlanacak 5651 nolu yasanın internet düzenlemelerinde de kendini göstermektedir.⁹ 2023 yılına gelindiğinde ise Onlyfans hakkında CİMER’e yapılan şikâyetlerin de asıl gerekçesini oluşturacaktır.

1960’lı yılların “Cinsel Devrim” dönemi ve pornografinin kar getiren bir alan olarak keşfedilmesiyle ona yönelik kısıtlamaların gevşetilmesinin ardından pornografik materyallerin git gide daha da “aşırılaşan” ve “yozlaşan” bir içeriğe sahip olduğu görülmüştür. Üstelik daha gözlerden ırak, yeraltına çekilmek durumunda kalan üretimler; bayiiilerde satılan boy boy dergilere, sinema salonlarını doldurup taşıran uluslararası filmlere evrilmiştir. Bu yayılma, kadın hareketlerinin de ivmelendiği bir dönemde feministler tarafından fark edilmiş ve “pornografi karşıtı” hareketler ortaya çıkmaya başlamıştır (Kendrick: 236-239). Kendilerini “radikal feminist” olarak tanımlayan pornografi karşıtı kadınlar, cinsel devrimin patriyarkanın yıkılmasıyla

⁹ 7 Şubat 2018 tarihinde Resim Gazete’de yayımlanan hükme göre 5651 sayılı kanunun 8. maddesinin 4. Fıkrasının iptal edilmesi istenmiştir. AYM’nin iptal kararına göre TİB ve yeni haliyle BTK başkanı tarafından müstehcenlik suçu oluşturan yayınlara resen erişimin engeli getirilemeyecek; BTK başkanı ve öncesinde de TİB tarafından bu hükme dayanarak getirilen erişim engelleme kararlarının hepsinin de kaldırılması gerekecektir. Bkz. Akdeniz, Y. (2019). BTK artık müstehcen sitelere erişimi engelleyemeyecek. <https://www.diken.com.tr/btk-artik-mustehcen-sitelere-erisimi-engelleyemeyecek/>

mümkün olacağını ileri sürmekteydi (Beloso, 2012: 48). 1970’lerde yaygınlaşan bu pornografi karşıtı hareketinin etkileri ve kısıtlama/serbest bırakma/düzenleme gibi çeşitli şekillerde iktidarların da gündemine gelmesi literatürde bu konu üzerine yapılan çalışmaların da artmasına neden olmuştur. Özellikle 1980’lerde başlayan feminist “sex war” tartışmaları literatürü önemli ölçüde zenginleşmiştir.

2.3.1. Feminist Seks Savaşları

Seks endüstrisine yönelik eleştiri getiren ve pornografi ile fuhşun kadınlar lehine önlenmesi için mücadele eden kadınlar ile bu hareketi eleştiren kadınlar arasında 1980’lerde başlayan tartışmalar “seks savaşları” (sex war) olarak isimlendirilmektedir. Bu isimlendirme, feministlerin cinselliği kavrayışlarından doğan farklılıkların seks endüstrisine karşı pozisyonlarında belirleyici olmasından gelmektedir (Tong, Botts, 2021: 80). 20. yüzyılın ikinci yarısında pornografi üzerine gelişen feminist yazın, çeşitli bakış açıları ve yorumlar ortaya koymuşsa da 1990’lara kadar pornografinin tüm kadınlar için baskıcı olduğu görüşü hâkim olmuş ve anti-pornografi harekete yönelik eleştiriler asgari düzeyde tutulmuştur (Webster, 1981: 48). Carol Queen bu dönemde, pornografi karşıtı feminizmin neredeyse feminizmin kendisiyle eşanlamlı hale geldiğini belirtmektedir (2015: 180). Tartışmada; anti-pornografi hareketi örgütleyen ve “cinselliği” kadına yönelik baskının bir kaynağı olarak gören “radikal feministler” ya da “radikal-kültürel feministler” bir tarafı oluşturmaktadır. Diğer tarafta ise kadınlar için cinselliğe daima olumlu anlam yükleyen, onu sadece güç ve zevk kaynağı olarak gören ve cinsel arzuyu uyandırmak için pornografiden yararlanma çağrısında bulunan “seks pozitif feministler” bulunmaktadır. Taraflar bu şekilde basitleştirilmiş tanımlar ile tasvir edilmektedir. Oysa bu karikatürize edilmiş ve birbirine düşman gibi betimlenmiş kamplar arasında hem bu tanımlamaların ötesinde politik ve ekonomik bakış farklılıkları mevcuttur hem de bu tanımlamalara hiç uymayan üçüncü taraflar da bulunmaktadır (Chapkis, 1997: 12).

1970’li yıllardan daha önceki yüzyıllarda ahlaksız olduğu gerekçesiyle yasaklamalar getirilen ve eleştirilen pornografi, feminist kadınlar tarafından “dini ve manevi değerler” dışında gerekçelerle eleştirildi (bkz. *Against Our Will: Men, Women and Rape*, 1975; *Pornography: Men Possessing Women*, 1981; *Pornography and Silence*, 1981). Radikal-kültürel feminist kampta konumlandırılan kadınlar fuhuş ve

pornografiyi; aşka dayalı seks ve erosu yozlaştırdığı, ticaretin nesnesi haline getirdikleri seksî kadınlara yönelik baskının nedeni olarak gördükleri için eleştirmektedir. Feminist politikanın cinsel yakınlığa dair yeni değerler geliştirerek erkek egemenliğinin kökenlerine meydan okuduğunu iddia eden Kathleen Barry, yeni cinsel değerlerin eşitlikçi bir düzlemde inşa edileceğini iddia etmektedir. Bu iddiaların temelinde; seks ve bedenlerin alınırsatılır olmasının gerçek ve pozitif bir cinsellik deneyimini baltaladığı, bu hizmetlerin alıcısı kişilerin cinsellik algısının pornografiyle belirlendiği düşüncesi yatmaktadır (Chapkis, 1997: 13). Toplumsal cinsiyet ve cinselliğin aynı baskıcı toplumsal güçler tarafından inşa edildiğini ileri sürerek kadınların bu eşitsiz konumlarının pornografiyle pekiştirildiği iddia edilmektedir. Bu bakımdan patriyarkal propaganda olarak pornografi, erkeklerin özne-kadınların nesne olduğu bir cinsel değerleri temsil etmektedir. Seksin ve bedenlerin ticarileşmesi yalnızca alıcı tarafı değil, bedenini ve cinselliğini satan taraf için de olumsuz bir cinsel hayatı şekillendirebileceğini düşünen bu feminist kadınlar pornografi ve genel olarak seks endüstrisinin kadınların bedenlerine ve erkeklerle ilişkilerine de yabancılaştığını iddia etmektedir. Böylece pornografi üzerine başlayan feminist tartışmaların seks işçiliği, BDSM, lezbiyen kimlikler ve hatta penetrasyonun kendisi de dâhil çeşitli cinsel pratikleri de kapsayacak şekilde genişlediği görülmektedir (Queen, 2015: 181).

Esasında pornografi karşıtı feminizm, 1960'ların cinsel devriminin cinsel ve toplumsal eşitlik yaratmak yerine öncelikli olarak erkeklere fayda sağladığı ve kadınları daha da dezavantajlı bir duruma düşürdüğü eleştiriler etrafında bir araya gelen radikal ve sosyalist kadınlardan oluşuyordu. Bu kadınlar cinselliği kadınların maruz kaldığı baskı durumuyla ilişkilendirmeye başladılar. Susan Brownmiller'in *Against Our Will: Men, Women and Rape* (1975) başlıklı kitabında, cinsel şiddet tehdidin kadınları sürekli bir korkuya mahkûm ettiği, kadınların bu korkuyu aşmak amacıyla erkekler ile ilişkilenecek durumda kaldığı ve dolayısıyla doğrudan cinsel şiddet faili olmayan erkeklerin dahi "tecavüz" tehdidinden fayda sağladığı ileri sürüldü. Brownmiller, pornografiyi tecavüze benzeterek onun kadını insandışılaştıran bir "erkek icadı" olduğunu ve genç erkeklere kadın bedeninin cinsel ilişki için her zaman müsait olduğu ve bunun bir erkek hakkı olduğunu öğrettiğini söylemektedir (Bronstein, 2011: 61). Brownmiller ile aynı pornografi karşıtı feminist fikirlere sahip Dworkin bir adım daha öteye giderek kadına yönelik şiddetin nedeni olarak pornografiyi işaret etmektedir (Dworkin, 1979). Pornografiyi "kültürel sadizmin

ideolojisi” olarak tanımlayan Dworkin, cinsel şiddetin ve nesneleşmenin açıkça belirgin hale geldiğini söylemektedir (Barry, 1979: 217-218).

Pornografi karşıtı feministler 1970’li yıllarda dünyanın birçok yerinde çeşitli eylemliliklerde bulundular. Bu örgütlenmelerden ABD’deki Pornografi Karşıtı Kadınlar (*Women Against Pornography*, WAP) dünya çapında ses getiren bir oluşum oldu. WAP, Andrea Dworkin, Susan Brownmiller, Gloria Steinem gibi dönemin bilinen feministlerinin inisiyatifiyle “Pornografiyi ülkedeki bir numaralı kadın hakları sorunu haline getirme” amacıyla kuruldu. 1970’li yılların sonunda kampanyayı büyütme çabası hareket, toplumu bilinçlendirmek için giriştikleri eylemler dışında hukuki olarak da yasaklamalar yapılması talebinde bulundu. Bu yolda pornografiyi erkekleri ve kadınları günahkâr cinsel ilişkilere sürüklediği gerekçesiyle kınayan sağcı gruplar ile de ilişkiler kuruldu. Her ne kadar argümanları farklı temellere dayansa da pornografi karşıtı feministler, Meese Komisyonunda somutlaşan hukuki mücadelede Hristiyan gruplar ve sağcı siyasiler ile yaptığı ittifak ve cinsellik konusundaki muhafazakârlıklıkları nedeniyle eleştirilere maruz kaldı (akt. Patella-Rey, 2021: 10). 1980’lerin başlarına gelindiğinde kadın hareketinin bazı kesimleriyle ilişkileri gerildi (Bronstein, 2011: 68). Pornografi üzerinde yoğunlaşan cinsellik tartışmaları ve ikili kutuplaşmalar, 1982 yılında düzenlenen Barnard Koleji Cinsellik Konferansı’nda doruk noktasında ulaştı (Tong, Botts, 2021: 83). Feminist tartışmaların odağında yer alan fuhuş ve pornografi tartışmalarına dair McElroy, iki kampın kendi siyasi ajandalarını yürütmek ve karşısındakini lekelemek adına tartışmayı “ideolojik bir kavgaya” dönüştürdüğünü söylemektedir (Beloso, 2012: 49).

Pornografi Komisyonu Raporu’nun yayımlanması ile sonuçlanan WAP içerisindeki kimi feminist kadınlar, pornografiyi tarihsel bağlamından kopararak değerlendirdiği için de eleştirilere tabii tutuldu (Kendrick, 1996: 229). Erken dönem radikal feministler, kadın ve erkeklere giydirilen toplumsal cinsiyet rollerini verili olarak kabul ederek erkekleri cani, acımasız, cinsel dürtüleri ile hareket eden varlıklar olarak ele alırken diğer taraftan kadınları anaç, duygusal, pasif rollerle ilişkilendirdi. Bu durum, porno oyuncusu kadınların da “kontrol edilemeyen erkek şehvetinin çaresiz kurbanları” olarak alımlanmasına neden oldu (Bronstein, 2011: 62). Pornocu kadınlar için kurban klişesini tekrarlamakla eleştirilen pornografi karşıtı feministlerin pornografi endüstrisine maddi imkânsızlıklar dolayısıyla giren kadın gerçekliğini görmezden geldikleri iddia edildi (age. 69). Öte yandan “fahişe damgası” (*whore*

stigma) yarattıkları ve “seks işçilerini” kriminalize ettikleri de söylendi (Pheterson, 1993: 58). Radikal-liberter ya da liberal feministler pornografi karşıtı hareketi ahlakçılık ile eleştirirken bir taraftan sansürcü olmakla da suçladı. Bu eleştiriler, Sansür Karşıtı Feminist Komite (FACT) isimli bir komisyonda somutlaştı. Nitekim komisyon sayesinde ABD Yüksek Mahkemesince Minneapolis ve Indianapolis’ta kabul edilen pornografi karşıtı hükümler, anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle feshedildi (Tong, Botts, 2021: 82). Pornografi karşıtı feministleri eleştiren gruplar içerisinde pornografiyi ifade özgürlüğü bağlamında savunanlar ve pornografinin güncel durumunu eleştirip kadınlar lehine alternatif pornoların (*alt-porn*) mümkün olduğunu iddia eden seks pozitif gruplar bulunmaktadır (McElroy, 1997: 1).

Pornografiyi patriyarkanın propaganda aracı olarak görmeyen “seks pozitif” feministler, cinselliklerini keşfetme yönünde her zaman bir engelle karşılaşan kadınların arzulara sahip, cinsel hazzı keşfetmeye çalışan özneler olarak resmedildiği pornoların, patriyarkal tabulara meydan okuyabileceğini savunmuşlardır. Pornografinin kültürel ve politik stereotipleri yıktığını, kadın cinselliğine yönelik baskı ve sınırlamaların aşılmasında destekleyici olduğunu ileri süren seks pozitif kadınlar, tecavüz fantezisini de içerecek şekilde pornografiyi özgür kadın cinselliği kapsamında savunabilmektedir (bkz. McElroy, 1997). Bununla birlikte bazı seks pozitif kadınlar ise bir konsept olarak pornografiyi savunurken, ana akım pornografinin toplumdaki cinsiyetçi rolleri yansıttığını kabul ederler. Pornografiyi tümüyle reddetmek yerine “iyi pornolar” olarak görülebilecek alternatif pornolar (*alt-porn*) üretilebileceğini savunmuşlardır. Kadınları aşağılayan ve cinsiyetçiliği derinleştiren temsillerin aksine feminist diskur benimseyen senaryoların mümkün olduğunu ileri sürmüşlerdir. Seks endüstrisinin cinsiyetçi bir toplumun parçası olduğu ve feminist bir ütopya olmadığı fikrini benimseyen seks pozitif feministler, özü itibarıyla karşı çıkmak yerine bu yapıya özgü toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine karşı mücadele edilmesi gerektiğini düşünmektedir (Rubin, 2011). PorNO kampanyasına karşı PorYes hareketini kuran seks pozitif feministler, queer ideolojiyle ilintili alternatif pornografi endüstrisinin temellerini atmış, bugün Berlin’de en bilineni düzenlenen feminist/queer porno festivallerinin öncülüğünü yapmışlardır.¹⁰

¹⁰ Rupp, AM. Pornographic revolution. <https://www.poryes.de/europe-me-magazine-no-29/> (Son erişim tarihi: 26.01.2025).

Sonuç olarak PorYes, FACT gibi liberal feminist oluşumlar, pornografiyi kadınların cinselliği keşfetme potansiyeli ve ifade özgürlüğü bakımından savundukları görülmektedir. Tam da bu noktada pornografi karşıtı feminist hareketin; kadınlara seksten zevk alabilecekleri bir alan bırakmadığı ve kadınların cinselliklerini keşfetme yolunda duydukları utanma duygusunu (*shaming*) perçinlendikleri gerekçesiyle eleştirildiğini söyleyebiliriz (Vance, 1985: 6). Gerçekten de pornografi karşıtı radikal feministler, sistem içerisinde erkek-üstüncü kodlar ile inşa edildiğinden dolayı kadınların cinselliği tamamen reddetmesi gerektiğini söyleyecek kadar ileri gidebilmektedir (Chapkis, 1997: 19). Kadın cinselliği günümüzde dahi hala rahatlıkla konuşulan konular arasında değildir ve her ne kadar kadın hareketinin ivmelendiği 20. yüzyılda feministler cinselliği ana gündem maddesi yapmışsa ve bugün geçmişe kıyasla bazı engeller aşılmışsa da kadınların cinselliği özgürce yaşayabilmesi erkek egemenliğine bir tehdit olarak görülmektedir. Bu bağlamda erkekler ile ilişkilenenin anti-feminist olduğunu ilan eden sınırlı sayıda “radikal feministin” tepkisi, seks ticaretinin, şiddetin ve sömürünün yer aldığı seks endüstrisine karşı mücadele edenlere indirgenmemelidir. Bir grubun kadınların seks konusundaki inisiyatifini göz ardı ettiğini söylemek mümkündür (Sayers, 1992: 110). Bununla birlikte cinselliği ahlakçı bir yerden ele alma suçlamasını tüm harekete atfetmek pornografi ve erotika arasında ayırım yaparak erotikaya olumlu anlamlar yükleyen feminist kadınların varlığını görmezden gelmek olur.

Pornografi karşıtı feminist kadınlar arasında pornografi-erotizm farklılığına dair fikir ayrılığı bulunmaktadır. Örneğin WAP örgütleyicilerinden Robin Morgan ve Gloria Steinem pornografiyi erkek egemenliği ve kadın sömürüsüne dayalı bir cinsellik olarak tanımlamalarına karşılık erotikayı karşılıklı arzuya dayalı cinsellik şeklindeki nitelendirmektedir (Willis, 1993: 353). Steinem, erotika ve pornografi arasındaki farklılığı tanımlamak için aşkın tecavüzden, onurun aşağılanmadan, birlikteliğin kölelikten ve hazzın acıdan olduğu kadar bu ikisinin farklı olduğunu ileri sürerek erotikayı olumlu duygular ile özdeşleştirmektedir (Steinem, 1983). Eski bir porno oyuncusu olan Shelly Lubben erotika ve pornografinin ayırımına dair söyledikleri bu anlamda önemli görünmektedir: *...asıl mesele, sağlıklı cinselliği teşvik eden şey ile insanları sadece tek kullanımlık seks objeleri olarak tasvir eden şey arasındaki fark olabilir.* (akt. Davis, 2015). Öte taraftan erotika ve pornografinin bir farkı olmadığını söyleyen Willis’e (1993) göre erotika, “*classy porn*” için bir maske

olarak kullanılmaktadır. Edebi dille ya da pahalı fotoğraflar ile ifade edilip üst sınıfın tüketimine sunulan “erotik” içerik, pornografinin ta kendisidir. Eserleriyle, düzenlediği eylemlerle pornografi karşıtı feministler arasında isminden en çok söz ettiren Dworkin de erotizm ve pornografi ayrımı konusunda şöyle yazar: ... erotika, basitçe üst sınıf pornografidir: daha iyi üretilmiş, daha iyi tasarlanmış, daha iyi icra edilmiş, daha iyi paketlenmiş ve daha üst sınıf bir tüketici kitlesi için tasarlanmıştır.

Pornografi ve erotizm arasına kesin sınırlar çizilmeyeceğini bildiren Schussler (2013) da bu ayrımın zor olduğunu çünkü iki kavramın evriminin insan cinselliği evrimiyle şekillendiği iddia etmektedir (s. 854). Seks pozitif feministlerden Paula Webster, erotika ve pornografi arasındaki bu ayrıma tümünden eleştirel yaklaşarak bu dikotominin erkek ve kadının doğuştan getirdiği cinsel farklılıkların altını çizdiğini ve bu haliyle Viktorya dönemi ideolojisini yansıttığını ifade etmektedir. Webster, kabul edilen/kabul edilmeyen cinsel görseller arasında bir çizgi çizen evrensel kurallar olmadığını belirtmekte ve erotika ve pornografi tanımlamalarında kişisel zevkin, ahlakın, cinsel tercihlerin, sınırların, kültürün ve sınıfın belirleyici olduğunu ileri sürmektedir (Webster, 1981:49). Kimi fikir ayrılıklarına rağmen literatürde ve feministler arasında da herhangi bir duygusal bağ olmayan kaba cinsel birleşimlerin tasvir edildiği pornografinin yalnızca cinsel uyarılmaya sebebiyet verdiği ve erotizmden şiddet, istismar, nesneleştirme gibi etik ve estetik anlamlarda farklılaştığı fikri kabul görmektedir (Willis, 1993; Fisher&Barak, 1991; Özdemir, Atay, 2023). Fakat erotizm her ne kadar cinsellik ve aşk ile ilişkilendirilse de günümüzde artan bir şekilde cinselliğin ve aşkın sınırlarını da aşmaktadır. Cinselliğin bir meta olarak piyasa ilişkilerine nasıl dâhil edildiğini inceleyen Horley ve Clarke (2016) erotika yoluyla cinselliğin metalaştırıldığının fark edilmesinin daha zor olduğunu, erotik olanın piyasada kaybolup gittiğini belirtmektedir. Erotizmin “insancıl bir sevgiyle yaşamla bütünleştiği oranda ‘pornografik’ olandan çıktığı ve “insan doğallığının en özgür, en zengin dışavurumu” olduğu noktalarında bir görüş birliği bulunuyorsa da erotik materyaller ticaretin bir unsuru haline gelen, para karşılığı satılan içeriklerdir. Bu haliyle “yaşama sevinciyle, aşkla bağlantısı” olduğunu iddia etmek zor görülmektedir (Kejanlıoğlu, 2001: 320).

3. Araştırmanın Yöntemi

3.1. Araştırmanın Bağlamı, Amacı ve Yöntemi

OnlyFans, aylık ücretli abonelik ve bahşiş (*tip*) üzerine kurulu iş modeli ile abonelere özel içerikler paylaşılmasına alan sağlayan bir dijital medya platformu olarak 2016 yılında Tim, Thomas ve Guy Stokely tarafından kurulmuştur. 2018 yılında OnlyFans'ın sahibi Fenix International şirketinin yüzde yetmiş beşini satın alan Leonid Radvinsky ile birlikte platform, daha çok “*not-safe-work*” olarak tanımlanan pornografik/erotik içeriklerin üretildiği bir yer haline gelmiştir. İşyerlerinin kapatıldığı, insanların işten çıkarıldığı, sokağa çıkma yasaklarının ilan edildiği COVID-19 şartlarında platforma hem üretici hem de tüketici olarak kaydolun üye sayısında artış yaşanmıştır. Türkiye’de de bu yıllarda özellikle X üzerinden platform daha tanınır hale gelmiştir. OnlyFans bu dönemde işsiz kalan kişilerin yaşamlarını idame ettirebilmek adına başvurdukları alternatif bir gelir modeli olarak tercih edilmiştir. Yalnızca fiziksel bir aradalığı gerektiren seks işçiliğinin bir alternatifi değil çocuklarına bakmak durumunda kalan kadınların da seçmek zorunda kaldığı bir yöntem haline gelmiştir (Cook, 2020).

Bu araştırma, Türkiye’de OnlyFans üzerinden gerçekleşen pornografik içerik üretimini konu almaktadır. OnlyFans aracılığıyla gelir elde eden kişilerin platform modeli çalışması ve pornografik içerik üreticiliğine dair deneyimlerinin araştırmanın kuramsal çerçevesini destekleyeceği düşünülmüştür. Çalışma kapsamında Kasım 2024-Ocak 2025 tarihleri arasında OnlyFans’te içerik üreten 8 kişi ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Türkiye’deki OnlyFans kullanıcılarının oluşturduğu araştırma evreni, çeşitli kıstaslar doğrultusunda daraltılmış ve araştırma örnekleme oluşturulmuştur (Tablo 3.1). Görüşmecilerin Türkiye’de yaşayan kişiler ile sınırlandırılmasının nedeni; Onlyfans’e yönelik Haziran 2023 yılında sosyal medya üzerinden “#OnlyFansKapatılsın” hashtagi ile başlatılan ve CİMER’e şikâyetler ile devam eden kampanyanın sonucunda sitenin fiilen yasaklandırılmasıdır¹¹. Pornografi bölümünde anlatılan iktidarların seks endüstrisi ile kurdukları ikiyüzlü ilişki, Türkiye devletinin yasaklamaları üzerinden bir kez daha

¹¹ Onlyfans’e erişim engeli getirilmesi için X sosyal medya platformunda paylaşılan gönderiler ve CİMER’e iletilen ilk şikâyet metni için bkz. <https://www.webtekno.com/onlyfans-kapanmasi-icin-kampanya-baslatildi-h135036.html>

okunabilmektedir. Bununla birlikte platform çalışma modeline özgü handikaplar; siteye getirilen fiili yasakla daha da derinleşmektedir. Bu açıdan güvencesizlik ve maddi kaygıların tartışılmasında Türkiye'nin özgünlüğü olduğu düşünülmektedir.

Araştırma örneklemini oluştururken katılımcılarının 18 yaşından büyük olması ve platformda en az üç ay boyunca aktif olmalarına dikkat edilmiştir. Bu süre, bulguların değerlendirilmesinde daha tutarlı ve anlamlı sonuçlara ulaşabilmek adına bir kriter olarak belirlenmiştir. OnlyFans'te aktif olarak içerik üretim üretmedikleri bir ölçüt olarak belirlenmemiş, platformu daha önce kullanıp bırakmış olan kişilerin de araştırmaya dâhil edilebileceğine karar verilmiştir. Platformdan ayrılma nedenlerinin, araştırma sonuçlarına önemli katkılar sunabileceği düşünülmüştür. OnlyFans'te içerik üreten kişilerin cinsiyetinin yarısından fazlasının kadın olması nedeniyle araştırma örnekleminde de bu orana dikkat edilmiş, altı kadın ve iki erkekle görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılacak kişilere ulaşmak amacıyla OnlyFans kullanıcılarının daha sık kullandığı gözlemlenen X üzerinden 21 Kasım 2024 tarihinde bir gönderi paylaşılmıştır.¹²

Tablo 3.1.

Çalışma kapsamında yapılan görüşmecilerin bilgileri

Görüşmeci İsmi	OnlyFans Aktiflik Durumu	Tam Zamanlı/Yarı Zamanlı
Aylin	Aktif (2022-)	Tam zamanlı
Hale	Aktif (2021-)	Yarı zamanlı
Meltem	Aktif (2021)	Yarı zamanlı
Nuri	Aktif (2020-)	Yarı zamanlı
Polat	Aktif Değil (2022-2024)	Tam zamanlı
Seray	Aktif (2022-)	Tam zamanlı

¹² Araştırmacının Onlyfans içerik üreticilerine ulaşmak için paylaştığı gönderi: <https://x.com/nisanuratici/status/1859667912782397499>

Zülal	Aktif (2024-)	Yarı zamanlı
-------	---------------	--------------

Gönderi, özel mesaj yoluyla OnlyFans içerik üreticilerine iletilmiş, birkaç cümleyle araştırmanın detayı paylaşılarak görüşme talebinde bulunulmuştur. Görüşmecilere "#OnlyFans", "#OF", "#OnlyFansTürkiye" gibi hashtagler taranarak ulaşılmış, ayrıca içerik üreticilerinin hesaplarını tanıtan çeşitli “*promote*” hesaplardan da kişilerle iletişim kurulmuştur. Bu yöntemle 21 Kasım-29 Aralık tarihlerinde X üzerinden toplamda 60 kişiye ulaşılmış, bunlardan yalnızca on üçünden dönüş alınabilmiştir. Mesaja dönüş yapan on üç kişi içinden yalnızca beşi ile görüşme gerçekleştirilebilmiştir. Görüşmecilerden biri aracılığıyla iki kişiye daha ulaşılabilmiş, bir kişiye de araştırmacının kişisel çevresi üzerinden ulaşılmıştır. Böylece toplamda sekiz kişinin altısıyla çevrimiçi ortamda bir araya gelinmiş, ikisiyle yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan bir kişinin “Engelli raporu” olduğu ve 18 yaşının üstünde olmasına rağmen bir vasisi olduğu öğrenildiğinden dolayı bu görüşmenin araştırma dışında bırakılması uygun görülmüştür.

İçerik üretimine, platformun politikalarına ve genel olarak çalışma biçiminin kendisine yönelik sorulardan oluşan bir soru setiyle ortalama 45-50 dakika süren görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İçerik üreticiliğine ilk olarak nerede, nasıl ve ne zaman başladıklarına; içeriklerinin niteliğine; aylık kazançları ve çalışma sürelerine; platformun ve pornografik içerik üretiminden kaynaklı yaşanan olumsuzluklara; platformun politikaları ve gelecek planlarına dair sorular yöneltilerek kişilerin deneyimleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Görüşmecilerin anonimliklerini korumak amacıyla araştırmada farklı isimler kullanılması tercih edilmiştir. Yine aynı nedenden dolayı kişisel bilgiler araştırmanın dışında tutulmuştur. Bununla birlikte 18-35 yaş aralığında olan görüşmecilerin ikisi dışında kalanının Onlyfans içerik üretimi haricinde gelir elde ettikleri işlerinin bulunduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Bu araştırmada dijital pornografi platformu OnlyFans hem ekonomi politik hem de feminist bir okuma ile incelenecektir. Bu incelemede pornografi, dijitalleşme ve kapitalizme dair sunulan anlatıyla tarihsel bağlamın vurgulanması ve görüşmelerden elde edilen bulguların da desteğiyle bütünlüklü bir değerlendirmenin sunulması amaçlanmaktadır. Araştırmanın temel hipotezi OnlyFans’ın kapitalizme

özgü eşitsizlikleri sürdürdüğü ve patriyarkal kodlarla belirlenen kadın imgesini yeniden ürettiğidir.

Bu çalışmada ele alınacak diğer hipotezler de şöyledir:

- Kullanıcıların deneyimlediği platform aracılı içerik üreticiliği, platform sahibi şirketlerin vadettiğinden farklı bir gerçekliğe sahiptir.
- OnlyFans'in sahibi şirket yüksek karlar elde ederken içerik üreticilerinin büyük çoğunluğu, yaşamlarını idame ettirecek geliri sağlayamamaktadır.
- OnlyFans güvencesiz çalışma koşullarına sahip olduğundan içerik üreticiliği sürdürülebilir bir gelir modeli olarak görülmemekte, geçici kazanç sağlamak için tercih edilmektedir.
- OnlyFans'te toplum tarafından tanınırlığa sahip küçük bir azınlık, toplam gelirin çoğunu elde etmektedir dolayısıyla içerik üreticileri arasında asimetrik bir güç ilişkisi bulunmaktadır.
- OnlyFans içerik üreticileri, platform üzerinden içerik üretmeyi güvenli bulmakla birlikte bunun Türkiye koşullarında “riskli bir iş” olduğunu düşünmektedir.
- OnlyFans'teki üreticilerin çoğunluğunu oluşturan kadınlar, “erkek bakışa” hitap edecek içerikler dolayısıyla bedenlerine ve cinselliklerine yabancılaşmaktadır.

3.2. Araştırmanın Zorlukları ve Sınırlılıkları

Pornografi üzerine yapılan araştırmalarda kaynaklara erişim ve kaynakların niteliği konusunda kimi sınırlılıklar bulunmaktadır. Öncelikle pornografi literatürü daha çok Küresel Kuzey'i odağına alan Batılı kaynaklardan oluşmaktadır. Bu anlamda çalışmada pornografi tarihi anlatılırken daha Batı merkezli bir anlatım geliştirilmiş, Küresel Güney'e dair kaynakların sınırlılığı dolayısıyla çalışmanın bu kısmı eksik kalmıştır. Bununla birlikte 20. yüzyıl ile beraber seks endüstrisinin pornografi ayağı daha çok bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımını gerektirdiğinden bu teknolojiye erişimin daha kolay olduğu Küresel Kuzey'de pornografi üretiminin yoğunlaştığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Kaynakların niteliği konusunda yaşanan sınırlılık ise pornografi ile ilgili verilerin doğruluğu konusunda yaşanmaktadır. Hem tarihsel olarak

pornografinin bir dönemde yeraltında yapılmış olması hem de internet tabanlı pornografi firmalarının bilgilerini paylaşmaması doğru verilere ulaşmayı zorlaştırmaktadır (Coopersmith, 2006:2). Bu bağlamda OnlyFans’e dair çeşitli pazarlama siteleri tarafından açıklanan veriler, bu pazarlama şirketlerinin “reklam” amacıyla da analiz yaptığı göz önünde bulundurularak kesin bir veriden ziyade genel bir eğilim olarak görülmelidir. Her yıl açıklanan OnlyFans’in elde ettiği kar ve içerik üreticilerine ödenen toplam ücretler de yine bu açıdan şirketin reklam amacı ihtimali düşünülerek değerlendirilmelidir. Araştırmaya katılan kişilerin OnlyFans üzerinden elde ettiği gelirlerin birbirinden farklı olması, platformdaki gelir adaletsizliğine dair bir kıyaslamayı yapmayı mümkün kılarsa da bu gelirlerin Haziran 2023’te gelen erişim engeli dolayısıyla düşmesi genel olarak tutarlı bir “kazanç tablosu” sunulmasını engellemiştir.

Görüşmecilere ulaşmada kullanılan X hesabının bir süre inaktif olması ve ardından yoğun bir şekilde mesaj gönderilmesi nedeniyle mesajların spam filtresine takılmış olabileceği ihtimal dâhilindedir. Ayrıca hesap, X tarafından “hassas içeri uyarısı” olarak etiketlenen profillerle sık etkileşime geçmesi nedeniyle benzer uyarıyı almaya başlamıştır. Bu engellemelerin kişilere ulaşmayı zorlaştıracığı düşünüldüğünden günde ortalama beş kişiye mesaj göndererek hesabın kitlenmesi önlenmeye çalışılmıştır. Buna rağmen hesabın çeşitli aralıklarla kitlendiğine dair bildirimler alınmıştır. Araştırma evrenini oluştururken Türkiye’nin seçilme nedeni aynı zaman araştırmanın zorluğunu da oluşturmaktadır. OnlyFans kullanıcılarının yaşadığı güvenlik kaygılarından kaynaklanmıştır. OnlyFans kullanıcılarının özellikle sosyal medya üzerinden belirli aralıklarla eleştirilmesi ve lince uğraması; siteye getirilen erişim engeli; içerik üreticisi kişilerin evlerinin basılması, telefon ve bilgisayar gibi teknolojik cihazlarına el konulması ve soruşturmalar açılması onları anonimlikleri konusunda daha dikkatli olmaya itmiştir. Bu nedenle böyle bir araştırmaya katılıma mesafeli olmaları da görüşmecilere ulaşmayı zorlaştırmıştır.

4. Bulgular ve Değerlendirme

OnlyFans, aylık ücretli abonelik üzerine kurulu bir iş modeli ile özel içerikler paylaşılmasına aracılık eden bir dijital medya platformudur. OnlyFans kendini “içerik üreticileri ve hayranlarla olan bağlantıyı devrim niteliğinde değiştiren abone tabanlı sosyal platform” olarak tanımlasa da özellikle 2020 yılı itibarıyla çoğunlukla erotik ve

pornografik içeriklerin paylaşıldığı bir platforma dönüşmüştür. Ağustos 2021 yılında yetişkin içeriklere artık izin verilmeyeceğini açıklaması üzerine gelen tepkilerle kararın geri çekilmesi de platformun kullanıcılar ve içerik üreticileri tarafından bu amaçla kullanıldığını gösterir nitelikte olmuştur (Litam, Speciala, Balkin, 2022: 3094). Bu haliyle platformun her yıl açıklanan milyarlarca karı da seks endüstrisi hanesine yazılabilmektedir.

Pornografik içeriklerin tüketimi, 2020 yılında tüm dünyaya yayılan ve gündelik alışkanlıklarımızı dönüştüren COVID-19 pandemisinde artış göstermiştir (Grubbs, vd. 2022) Bu artıştan nasibini alan OnlyFans de 2020 Şubat ayı itibarıyla Google aramalarında ciddi bir yükselme kaydetmiştir (Easterbrook-Smith, 2022; Lozic, 2023; Lippmann, Lawlor, Leistner, 2023). Financial Times'ın raporuna göre 2020 yılından 2023 Kasım ayına kadar şirketin geliri %553 artmış, pandemi öncesi 20 milyon olan kullanıcı sayısı 12 ayda 120 milyona ulaşmıştır (Cooban, 2021). Bu haliyle OnlyFans, içerik üreticilerinin kolaylıkla para kazanabildiği, istenilen saatlerde istenildiği gibi üretimlerin yapılabilirdiği “pezevenksiz” bir alternatif sex work olarak sunulmuştur.¹³“Sex work” terimi ilk kez *Women Against Violence in Pornography and Media* konferansında Carol Leigh tarafından kullanılmıştır (Leigh, 1997: 223). Bu terim ile para karşılığı cinsel hizmet veren kişilerin “sesi olmayan mağdurlar” klişesinden kurtarılması ve kriminalize edilmesinin önlenmesi amaçlanmıştır (Sanchez, 2022: 4). İnternetin ve dijital teknolojilerin gelişiminin, terimin karşılık geldiklerinin çevrimiçi bir ortamda da yapılmasını mümkün kıldığı ileri sürülmüş ve terim webcam, teleseks aracılı seks hizmetlerini de içine alan bir şemsiye kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır (Cunningham vd. 2017: 1). Bu diskur, seks işçiliğinin internet aracılı bir versiyonu olarak Onlyfans'in değerlendirilmesinde de devam ettirilmiş, Onlyfans tabuları yıkan ve seks işçiliğinde yeni bir anlatı yaratan bir platform olarak çerçevelenmiştir (bkz. Ethanpak, 2021, Rodriguez, 2022; Atkinson, 2022).

Onlyfans'in alternatif olma iddiası, hem platform sahibi şirketin elde ettiği karlar ile içerik üreticilerinin kazançları arasındaki uçurum bakımından hem de seks ticareti, çocuk ve intikam pornosu da dâhil cinsel sömürünün devam ettirilmesi

¹³ Onlyfans: Pezevenklere Yer Yok (Belgesel) (2021).
<https://www.youtube.com/watch?v=FVoKLZUOLVE>

bakımından gerçeği yansıtmamaktadır.¹⁴ Seks ticareti, kız ve erkek çocuklarının da dahil olduğu bir cinsel sömürü biçimi olarak fuhuş, pornografi ve seks turizmi gibi alanları kapsamakta; bu seks ticaretinin yüzde 98'ini kadınlar ve kız çocukları oluşturmaktadır (Miller-Perrin, Wurtele, 2017: 124). Onlyfans de seks ticaretinin yasal sınırlamalara takılmadan icra edilebileceği bir platform olarak cinsel sömürüden kar elde etme olanağı tanımaktadır (Anti-Human Trafficking Intelligence Initiative, 2022; Anderson, 2025). Onlyfans'ın CEO'su Keily Blair "Platforma dahil olan herkesin yaşını ve kimliğini biliyoruz, 18 yaşın altındaki çocukların kaydolmasına izin yok" açıklamalarında bulunsada Onlyfans'ın çocuklara yönelik cinsel istismar içerikleri barındırdığı ve açılmış davaların da olduğu bilinmektedir¹⁵ (So, Marshall, Szep, 2024).

Söz konusu örnekler gibi onlarca olaya dayanarak OnlyFans'te kapitalizme içkin emek-sermaye çelişkisinin ve patriyarkal baskı ve sömürünün devam ettirildiği düşünülmektedir. Bu bölümde dijital platform çalışma modeli ve pornografik içeriklerdeki erkek bakış; OnlyFans'te içerik üreten kişilerle yapılan görüşmeler doğrultusunda tartışılacaktır. Araştırmaya başlarken varsayılan hipotezler de bu açıdan sınanacaktır. Seks ticareti mağdurları dışında çoğunluğunu kadınların oluşturduğu seks endüstrisine sürüklenen kişiler maddi kaygılar dolayısıyla bu endüstride yer almaktadır (Monroe, 2005). Bu açıdan ilk olarak Onlyfansçilerin platforma katılma nedenleri değerlendirilmiştir. Ardından platform ekonomisine atfedilen esnek ve kendi işinin patronu olduğun çalışma modelinin, kapitalist ütopya yaratıp yaratmadığı tartışmaya açılmış; kişilerin emek süreçleri irdelenmiştir. Burada özel olarak pornografik üretimin yarattığı olumsuzluklar da tartışılmıştır. Son olarak alternatif pornografik üretimin geleneksel pornografilerde tanıdık kadın ve kadın cinselliği sömürüsüne duyarlı olduğu iddiaları sorgulanmış ve Onlyfans'çi kadınların çoğu zaman para kazanmak için erkek bakışa hitap eden içerikler üretmek durumunda kaldığı ve çeşitli şiddet, baskı ve tacize maruz kalarak eril tahakküm ile karşı karşıya

¹⁴ Onlyfans'ın çocuk pornografisi, cinsel sömürü içerikleri ve intikam pornografisi içerdiği çeşitli araştırmalara konu edilmiştir. Konuyla ilgili derlenen rapor ve araştırmalar için bkz.

https://www.unco.edu/social-research-lab/pdf/of_report_1_19_24_final.pdf;
<https://www.dailypost.co.uk/news/north-wales-news/alleged-crimes-linked-onlyfans-reported-30924799>; <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/onlyfans-revenge-porn-mikayla-saravia-b2304436.html>

¹⁵ 11 Nisan 2024 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Adalet Bakanlığı tarafından paylaşılan davada yargılanan 30 yaşındaki Austin Koeckeritz, biri reşit olmamakla birlikte iki kadını seks ticaretine sürüklediği için yirmi yıl hapse mahkum edilmiştir.

<https://www.justice.gov/archives/opa/pr/wisconsin-man-sentenced-sex-trafficking-woman-and-minor-online>

geldiği sonucuna varılmıştır. Bu açıdan Onlyfans’ın hem kapitalist ve patriyarkal sömürünün kesişiminde yer aldığı görülmüştür.

4.1. OnlyFans’te İçerik Üreticiliği Pratikleri: Neden ve Nasıl Başladılar?

Dijitalleşme ve platform kapitalizminin anlatıldığı ilk bölümde özellikle enformasyon kuramcılar tarafından bu yeniçağın “neoliberal öznelere” olarak kurgulanan bireylerin, bilgi ve iletişim teknolojilerinin sunduğu imkânları akıllıca kullandıkları takdirde diledikleri gibi para kazanabilecekleri varsayılmıştır. Bu varsayım, OnlyFans ve onun reklamını yapan çeşitli siteler tarafından içerik üreticilerine her yıl toplamda kaç milyar dolar ödendiğine dair yapılan *PR* çalışmalarıyla güçlendirilir. OnlyFans’ın 30 Kasım 2023 tarihli resmi raporuna göre şirket 5,3 milyar doları içerik üreticilerine ödemiş; şirketin toplam net geliri ise 1,3 milyar doların üstünde olduğu belirtilmiştir. Vergi kesilmeleri öncesi kârlar 657 milyon dolar olarak açıklanırken bu karın neredeyse yüzde 66’sı olan 472 milyon dolar, platform sahibi L. Radvinsky’e ödenmiştir.¹⁶ Şirket sahibine ödenen bu payın aksine şirketin esas öne çıkardığı “içerik üreticilerine ödenen miktar” ise çok az bir kesim için yaşamı idame ettirecek ücret anlamına gelmektedir. Uluslararası Seks İşçileri Sendikası tarafından açıklanan verilere göre (IUSW, 2024) OnlyFans’te bir içerik üreticisinin ortalama geliri aylık 140 dolarken, 2020 yılında Washington Post’un yayımladığı bir rapora göre %10’luk dilimdeki hesaplar toplam gelirin %73’ünü almaktadır (akt. Ball, 2024). Gelirlerin arasında böyle bir uçurum olmasının aksine “OnlyFans’te bir aylık kazancımla ev aldım.” haberlerinin (Klausner, 2022; Lamont, 2022; Brookes, 2023 Hyde, 2024) sıklıkla karşımıza çıkması, insanlara kolaylıkla hayatlarını yola koyabilecekleri yönünde bir umudun aşılandığını göstermektedir. Tam da bu nedenle OnlyFans’e “kısa sürede para kazanıp çıkılabilecek” geçici iş muamelesi yapılmaktadır.

Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde, OnlyFans’e kısa sürede para kazanıp yatırım yapma amacıyla girildiği söylenmiştir. Görüşmeciler öğrencilik yıllarını rahat yaşamak, pandemi döneminde seks işçiliği yapamadığından buradan geçimini sağlamak, yurtdışında okumak, annesine ev almak gibi nedenlerden dolayı

¹⁶ Fenix International Limited. <https://find-and-update.company-information.service.gov.uk/company/10354575/filing-history> (Son Erişim Tarihi: 12.01.2025)

paraya ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir. Asgari bir yaşamın gerekliliği gibi görülebilecek bu talepler, geleneksel işlerdeki “asgari ücret” kazancıyla elde edilemeyeceği düşünüldüğünden OnlyFans’ın yükselişe geçtiği 2020 yılından sonra platforma katılmalarına neden olmuştur. Bunların yanı sıra halihazırda çalıştıkları işlerde gördükleri mobbing, yetersiz kazançlar, dijital platformların fiziksel bir aradalık gerektirmeyen güvenli alanı gibi nedenler de görüşmecileri Onlyfans’e itmiştir:

“Daha güvenli geliyor. Çünkü dokunulmazsın. Birebir de çok fazla diyalogda olmak zorunda değilsin. Çünkü işte ben çalıştığım zamanda bile sadece işimi yaparken, işte bence dijital platformlarda yer almalısın ya sen söylemleri ya da sırf işte bikinili fotoğraflarım yüzünden çok fazla baskıya uğramıştım. Dedim ki bunu bekliyorlar. Yani ben de kendimi bir şekilde onlardan izole edip aslında bu yola yöneldim. Burada kazanacağın parayı düşündükçe muhtemelen burada kalma isteğin de artıyor. Çünkü görüyorsun ki insanlar gerçekten milyonlar kazanabilir.” (Zülal, Kişisel Görüşme, 09.10.2024).

Bu noktada OnlyFans’ın, “kolay ve hızlı gelir” sağlamasından ziyade az maaşa çalıştıran, mobbing uygulayan ve uzun çalışma saatlerine sahip geleneksel işlerin sömürü koşullarının vadettiği çalışma düzeninden çıkış bileti olarak tercih edildiği söylenebilir. Nitekim görüşmeciler arasında bin doların üstünde kazanan 3 kişi hariç diğerleri buradan yalnızca ek gelir elde edebilmektedir. Neden OnlyFans’e girdiği sorulan Hale (Kişisel Görüşme, 12.12.2024) “Aslında kolay para diyebilirim. Ama kolay para diye bir şey yok aslında. Yani bu işin içine girdiğin zaman anlıyorsun. Birçok kaygısı, birçok sıkıntısı olan istismar edilebileceğin bir platform.” ifadesiyle OnlyFans’ın yalnızca dışarıdan kolay para kazanma yolu olarak algılandığının altını çizmektedir.

Platform çalışma modellerinde kolay para kazanabilmenin yolu olarak gösterilen esnek çalışma saatleri, patronsuzluk ve serbestiyet dışında cinsellik ve kadın bedeninin sattığı yönündeki patriyarkal mantığın da burada etkili olduğu görülmektedir. Kadın kılığına girerek kendini “crossdresser” olarak tanımlayan Nuri,

“kadın bedeni satar” diye bunu tercih ettiğini ifade etmektedir. Kadın görüşmeciler sürekli olarak çevrelerinden vücutlarının çok güzel olduğuna ve manken olabileceklerine dair söylemler aldıklarını dile getirmiştir. Ayrıca hâlihazırda paylaştığı bikinili fotoğrafına gelen yorumlar ya da doğrudan sosyal medyadaki takipçilerinden gelen bu yönlü talepler dolayısıyla da OnlyFans’e yöneldiklerini söylemişlerdir. Aylin de OnlyFans’ın bir fırsat olduğunu, böyle bir kazanç fırsatı varken değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. OnlyFans üzerine hazırlanan çeşitli istatistikler de kadınların erkeklere oranla çok daha fazla kazandığını ortaya koymaktadır.¹⁷ Bu bakımdan “kolay para kazandırmanın” kadın bedeni olduğunu ve burada geleneksel pornografide olduğu gibi erkek bakışa hitap eden içeriklerin asıl değere sahip olduğu görülmektedir.

Pornografik içerik üreticiliği için OnlyFans’i tercih etmelerindeki en büyük nedenlerden biri de bu platformun ismini duymuş olmalarıdır. OnlyFans’ın sahibi şirket Fenix International Limited’in en son 30 Kasım 2023 tarihinde gov.uk uzantılı internet sitesinde yayımlanan resmi raporuna göre 2023 yılının sonunda “fan” hesaplarının sayısı 305.066.000; “yaratıcı” hesaplarının sayısı ise 4.118.000 olarak açıklanmıştır. Bu, 2019 yılından bu yana yüzde binin üzerinde bir artışı ifade etmektedir. OnlyFans’ın isminin bu kadar duyurmasının kök nedenlerinden birinin 2018 yılında şirketin başına Leonid Radvinsky’inin gelmesi olduğu ileri sürülebilir. Radvinsky 1990’ların sonu ve 2000’lerin başında pornografi ile ilintili birçok sitenin yaratıcısı olarak sektörü domine etmeye başlamıştır. Önce porno sitelerine “yasadışı” ve “hacklenmiş” şifrelerle erişimin reklamını yapan bir web sitesi kurmuş ve ardından 2004 yılında kurulan ve endüstride en popüler site haline gelen webcam aracılı pornografik içeriklerin üretildiği MyFreeCams’in kuruculuğunu yapmıştır (Ritchtel, 2022). Endüstri içerisinde gerçekleşen bu alışveriş, sahiplik ilişkilerinin tekelleşmeye eğilimli yapısını ortaya çıkarmaktadır. Radvinsky, dijital pornografi endüstrisine hâkim biri olarak OnlyFans’ın sektörde hâkimiyet kurmasını sağlarken platform kapitalizminde şirketlerin büyümesini ve tekelleşmesini sağlayan “ağ etkisi” bu hâkimiyetin korunmasını desteklemiştir. Tekelleşmeye giden yolda Cardi B, Bella Thorne, DJ Khaled gibi ünlü isimlerin OnlyFans ile işbirliği yaparak platforma katılmalarının, platformun isminin duyurulmasına oldukça katkısı olmuştur. Nitekim

¹⁷ OnlyFans Gender Statistics: Female Dominance, Income Disparities, Subscriber Demographics. <https://gitnux.org/onlyfans-gender-statistics/> (Son Erişim Tarihi: 20.04.2025).

Radvinsky'nin sahipliğindeki MyFreeCams'te de ünlülerin “seks kasetleri” bir pazarlama stratejisi olarak kullanılmaktaydı (Brewster, Dawkins, 2021). Sonuç olarak başta seks işçileri olmak üzere bireylerin özellikle pandemi sonrası Onlyfans'e yönelmelerinin nedenleri maddi kaygılar ve Onlyfans'in pazarda en bilinen platform olmasıdır.

4.2. Onlyfans'te Emek Sömürüsü: 7/24'lük Mesai

Görüşmecilerin 7/24'lük iş olarak tanımladıkları bireysel pornografik içerik üreticiliği, Ritzer'in Toffler'dan (1980) ödünç alarak ve internet dolayımıyla genişlettiği “*prosumption*” formunda olduğu ileri sürülebilir. Nitekim Ritzer da tüketicilerin üreticiye dönüştürülmesini fast-food zincirlerindeki yeme-içme pratikleri üzerinden anlattığı Mcdonaldlaşma kavramına “amatör pornografiye dahil olma”yı da eklemektedir. İnternetteki üreten tüketicilerin kompleks bir formu olduğunu çünkü “geleneksel kapitalizm”den farklı olarak buradaki üretici tüketicilerin bundan keyif aldığı, severek içerik ürettiği söylenmektedir. OnlyFans'teki üreticiler için bu durum daha ziyade başından sonuna işin tamamlanması için gereken tüm aktörlerin (kameraman, reklamcı, muhasebeci, yapımcı, yönetmen vs.) kendileri olmalarından kaynaklanan bir zorunluluktur. Bu zorunluluğun çıktısının onlara OnlyFans aboneliği olarak dönebilme potansiyeli olsa da “7/24 çevrimiçi olma” durmaksızın artı değer üretme anlamına gelmektedir. “*Prosumer capitalism*” olarak da tanımlanan kapitalizmin bu aşamasında kontrol ve sömürünün daha farklı bir karaktere büründüğü ve ücretli emektense ücretsiz emeğin trendleştiği de belirtilmektedir. (Ritzer, Jurgenson, 2010: 15-22).

Görüşmecilerin deneyimleri de göz önünde bulundurulduğunda, birkaç saatte fotoğraf/video çekip paylaştıkları bir üretim pratikleri olmadığı anlaşılmaktadır. Pornografik içerik çekilmesinden paylaşılmasına kadar giden sürecin dışında, sosyal medya kullanımı bu işin en önemli parçasıdır ve çoğunlukla iş olarak göz ardı edilmektedir. Aylin sosyal medya üzerinde yarattıkları personayı, kurguyu devamlı sürdürdüklerini söylerken, Zülal de insanlarda kişisel yaşantısına dair merak uyandırmak için bir efor sarfettiğini belirtmektedir. Bu anlamda kişilerin sosyal medya kullanımları işin en önemli parçası olarak içerik üretim süreçlerine dâhildir. Platform çalışma modelinin sunduğu en büyük avantajlardan biri olan esnek çalışma modelinin, 7/24 iş anlamında bir esnekliği olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışma saatleri içerik

üreticileri tarafından belirlenebildiğinden bu yoğun çalışmaya “mecbur” değildirler ancak az çalışıldığında da bunun yalnızca ek gelir olarak onlara fayda sağladığını belirtmişlerdir. Nuri burayı “pasif gelir” olarak isimlendirerek çok da uğraşmadan ek gelir elde edebildiği bir yer olarak tanımlamaktadır.

OnlyFans üzerinden yaşamlarını idame ettirip ettiremeyecekleri sorulduğunda bunun çok çalışmayla ve “güçlü bir psikoloji” ile mümkün olacağından bahsedilmiştir. Bu bakımdan platform “güvenli bir alan” sunmaktan başka bir işverenin sorumluluğunda olan hiçbir görevi üstlenmemekte ve buna rağmen her iş başına yüzde yirmi komisyon kesmektedir. Bu güvenli alan söylemi de içerik üreticilerinin bazen parasını alamaması ve devamlı olarak içeriklerinin korsan yayıncılık altında çeşitli platformlarda ücretsiz dolaşıma sokulması bakımından gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır. Görüşmecilerden çoğu bunlara rağmen fiziksel seks işçiliğinden daha güvenli olduğu, bir sorun yaşadıklarında yardım masasına ulaşabildikleri ve özel içeriklerinde ve mesajlarında tehlikeli olduğu tespit edilen görsel ve mesajların şirket tarafından sansürlenmesinin onlar için Onlyfans’i tercih edilebilir güvenlikte kıldığını paylaşmıştır. Onlyfans’ın bu olumlu yanlarına rağmen görüşmecilere başka yollardan geçimlerini sağlamak isteyip istemeyecekleri, başka türlüünü dileyip dilemedikleri sorulduğunda ise neredeyse tümü başka bir seçeneği tercih edeceklerini söylemiştir.

4.2.1. OnlyFans İçerik Üreticilerinin Sosyal Medya Kullanım Pratikleri

Platform çalışma modelinde para kazanmanın yolu, içerik üreticilerinin diğer sosyal medya platformlarındaki varlığına bağlıdır. OnlyFans’ın bir keşfet sayfası olmadığından içerik üreticileri devamlı olarak diğer sosyal medya platformlarını kullanmak durumunda kalmaktadır (Coneybeare, 2024; van der Nagel, 2021: 398). Attwood, internet pornografisinde takipçileriyle yakın ilişkiler kurmanın bir yöntemi olarak cinsel olmayan içeriklerin de dahil edildiği bir pratik geliştirildiği ve böylece geleneksel pornografiden farklı olarak daha geniş bir “katılımcı kültür” inşa edildiğini yazmaktadır (2007: 450). Nitekim tüm görüşmeciler Twitter, X, Tiktok gibi çeşitli dijital platformlarda sürekli çevrimiçi olmaları, eğer orada içerik üretmezlerse “kaybolup gidecekleri” endişesinde ortaklaşmakta, bunu işin en önemli parçası olarak sosyal medyayı görmektedir. Seray, Aylin ve Polat sosyal medyada sansasyonel içerikler üretmek yoluyla OnlyFans’te abonelik sayılarını artırdıklarını ifade ederken Meltem (Kişisel Görüşme, 02.12.2024) az kazanmasının yetersiz çevrimiçi

varlığından kaynaklı olduğunu söylemektedir. İçerik üreticileri kendi reklamlarını düzenli olarak diğer platformlardan yapmak durumundadır çünkü binlerce pornografik içerik arasından kendilerinininkinin seçilmesi bu reklamlara bağlıdır. Reklam olarak paylaştıkları görsel ve videolara gelen yorumlar ise yeni müşteriler için bir “geri bildirim” gibidir. Gandini’nin (2018) freelance çalışma modeline dair vurguladığı serbest çalışanların işe alınmasındaki en belirleyici faktör olan müşteri yorumları, OnlyFans içerik üreticilerinin de yeni hayranlar çekmesinde temel ölçütü oluşturmaktadır. Bu bakımdan iyi birer reklamcı da olmaları gerektiğini belirten görüşmeciler, OnlyFans’ten daha çok X’te zaman geçirdiklerini belirtmişlerdir. Bu bakımdan Fuchs ve Terranova’nın dikkat çektiği karşılığı ödenmeyen emek, OnlyFans’çilerin sosyal medya kullanımlarına karşılık gelmektedir. Çok fazla etkileşim alması planlanan içerikler, her gün sayısız paylaşılan görseller, konum bilgileri vb. veriler ile OnlyFans kullanıcıları platforma ödedikleri komisyon dışında X, Instagram, Tiktok, Youtube gibi diğer sosyal medya platformları için de artı değer üretmektedir. Sosyal medya kullanıcıların birer üretici haline geldiği bu durum, Ritzer’in “prosumption” formuyla da uyumlu görünmektedir.

“Bu gerçekten 7-24, bayağı 7-24 bir iş. Çünkü ara verdiğinizde, yok olduğunuzda kazancınız da düşüyor, etkileşiminiz de düşüyor. O yüzden sürekli aktif olmanız lazım, sürekli online olmanız lazım. Tek bir platform kesinlikle yetmiyor. 4-5 tane platform da aynı anda, Sürekli online olmanız lazım, her gün içerik üretmeniz lazım. Ve bu çok şey, gerçekten yorucu bir şey oluyor. Ben burn out oldum ve son 6 aydır çok bir şey üretemiyorum mesela artık. Çünkü 2 yılı bitirdim sanırım, 3. yılıma girdim. İlk 2 yıl ben de gerçekten 7/24 çalıştım ve bunun dışında freelance olarak kendi işimi de yapıyordum aynı anda, yürütüyordum. Ama böyle şey yani ara vermeden yapılabilecek bir şey değil.” (Melttem, Kişisel görüşme, 02.12.2024).

İçerik üreticilerinin sosyal medya sitelerini bu kadar yoğun kullanması bir hayran kitlesi oluşturmaya yaramaktadır. Oysa bu 7/24 online olma durumu hem OnlyFans’i çevrimiçi hayatlarımızda daha görünür kılmakta hem de platformun ağ etkilerinin güçlendirerek tekelleşmesine katkıda bulunmaktadır.

4.2.2. Patronsuz-Esnek Çalışma Modeli: Gelir Adaletsizliği ve Güvencesizlik

Onlyfans, diğer platform modeline sahip şirketler gibi çalışanları; kendi işinin patronları olacaklarına ve diledikleri zaman çalışarak istedikleri ücretleri alabileceklerine dair propagandaya maruz bırakmaktadır. Oysa ilk bölümde de bahsedildiği gibi Onlyfans'ın tüm kara el koyan bir patronu bulunmakta ve her içerik üreticisi yapısal eşitsizliklerden dolayı “dilediği kadar para” kazanamamaktadır. Başta ünlüler olmak üzere çok fazla takipçisi olan üreticilerin çeşitli ajanslar ve sosyal medya uzmanları ile çalışması; yalnızca bir avuç azınlığın “kapitalist ütopya”dan” nemalanabildiğini göstermektedir. Üstelik bu kişilerin, onlar adına konuşması için “*chatter*” olarak bilinen kişilerle çalışarak 7/24'lük mesaiden ve zorunlu etkileşimlerden sıyrılma *ayrıcalığı* olduğu görülmektedir. Görüşmecilerin müşterileriyle kurdukları iletişimin üreticiler lehine olan tek kısmı ise komisyon ücretine takılmadan onlardan doğrudan ücret alabilecek yöntemlere alan açmasıdır. Para kazanma inisiyatifinin tamamen bağımsız yüklenicilere bırakıldığı platform kapitalizminde kişilerin aracılık ücretini ödememek için müşterileriyle yakın ilişkiler kurmak gibi alternatifler yaratmak durumunda kaldığı bilinmektedir (Gandini, 2018: 14). OnlyFans'çilerin de “Papara” uygulaması, X DM ya da Telegram'dan içerikleri ileterek doğrudan banka hesabına aktarılması gibi yöntemlerle OnlyFans ve diğer aracı platformların kestiği ücretlerden kaçınmanın yollarını keşfettiği ortaya çıkmıştır.

Onlyfans'teki ünlü kişilerin sosyal medya paylaşımları; OnlyFans'te bir ayda milyon dolarlar kazanabilmeyi çok mümkün göstermektedir. Dolayısıyla bir anlamda milyonlarca içerik üreticinin varlığı, çok kazanabilen azınlığın varlığına bağlıdır. Üstelik bu durum az kazanan kişilere umut aşılmasının yanında rekabet de yaratmaktadır. Bella Thorne gibi ünlü isimlerin bir kereliğine girip milyon dolar kazandığı bir platformda, birkaç bin kişilik Instagram takipçisi olan kişi için “kolay para kazanıp platformu terk etmek” gerçekleşmesi zor bir ihtimal olarak görülmektedir (Lawless, 2021). Bireysel içerik üreticiliğindeki bu şirketleşme mantığı bir yandan platformdaki gelir adaletsizliğinin daha da derinleştirmektedir. Platform kaydolan içerik üreticilerinin sayısının artması ve bu kişiler arasında ünlülerin bulunması, hem rekabeti keskinleştirmiş hem de bu rekabet koşullarının ücretleri aşağı doğru baskılamasına yol açmıştır (Barkın, 2023: 398). Görüşmeciler, hâlihazırda ünlü/*celebrity* kişilerin çok kazanmasına dair bu “gelir adaletsizliğinin toplumsal

adaletsizlikten geldiğini” söyleyerek yapısal eşitsizliklerin devamlılığına işaret etmiştir:

“Büyük bir dezavantaj bence az kitleye sahip olup öne çıkmaya çalışmak. Yani tek tuşla gerçekten bir link paylaşımıyla bunu yapabilirken benim girdiğim mücadele... Tabii ki olduğumuz ülkenin şartları da burada birazcık zorlayıcı oluyor. Böyle bir şeye karar veriyorsun, karar verme sürecin çok uzun. Belki bir şeyler tetikliyor seni ama bir şekilde buna karar veriyorsun.... Ama onların tabii ki avantajı çok çok büyük. Çünkü çok erişilebilirler. Çok büyük bir kitleden bahsediyoruz.” (Zülal, Kişisel görüşme, 09.10.2024)

Dolayısıyla platformlar bir pazarlama stratejisi olarak çok kazanan içerik üreticilerini ya da internet ünlüsünün aylık gelirlerine dair haberleri dolaşıma sokarak ya da resmi sosyal medya hesaplarında bu kişileri öne çıkararak kullanıcılar arası hiyerarşiyi derinleştirmektedir. Bella Thorne’un Onlyfans’e kaydolup yalnızca bir haftada 2 milyon dolar kazanmasından sonra Thorne’a üye olup para veren kişiler vad edilen “nude” fotoğrafı görememekten şikâyetçi olup paralarını Onlyfans’ten geri talep etmiştir. Bu olay sonrası Onlyfans ücret politikalarında değişikliğe giderek bir fotoğraftan istenebilecek maksimum ücret sınırı getirmiş, ödemelerin yedi gün değil otuz gün sonra yapılmasını kararlaştırmıştır. Onlyfans’in reklamının yapılması ve ödemelere sınırlama getirilmesi bakımından şirket Bella Thorne’un bu girişiminden kazançlı çıkmış; hâlihazırda az kazanan kullanıcılar daha dezavantajlı duruma düşmüştür (Sanchez, 2022: 9).

OnlyFans sahibi şirket, gelirinin çoğunu elde ettiği pornografik içerikleri kamusal beyanlarından uzak tutmayı tercih etse de (Easterbrook-Smith, 2024) bu kullanıcıları pornografik içeriklerle ilişkilendirmeden resmi sosyal medya hesaplarından paylaşmaktadır¹⁸. Geleneksel şirketlerde de işçileri rekabete sokarak üretkenliği artırmak amacıyla uygulanan “gamifikasyon” stratejisinin, bireysel içerik üreticiliğini merkeze alan bu platformlarda yaygın olarak benimsendiği görülebilmektedir (Schmidt, 2017: 12). Örneğin Etsy platformunda “starseller”

¹⁸ Onlyfans’in resmi X hesabında yapılacak kısa bir gezinti bu önermenin doğruluğunu göstermektedir bkz. <https://x.com/OnlyFans>

kategorisine alınarak ürünleri daha çok ön plana çıkarılan satıcılar gibi OnlyFans'te de “yüzdelik dilimler” ile üreticiler sınıflandırılmaktadır. Daha çok kazanabilen yüzdelik dilimlere girmek için çabalayan “sıradan” içerik üreticileri, bir ekibe sahip ünlü kişilerin aksine, reklamlarını yapmanın dışında da her işe kendileri koşmak durumundadır. Nasıl içerikler çekeceklerini düşünmek, kurgusunu ve düzenlemelerini yapmak, sosyal medyada merak uyandıracak kesitler hazırlamak gibi işleri yürütmektedirler. Nuri bu çabalarının bir masrafa dönüştüğünü şöyle anlatmaktadır:

“İşte tek başına üretimi yaparsan yani şöyle solo performanslarda içerik sıkıntısı çekmeye başlıyorsun. Yani bugün ayağımı çektim, öbür gün işte popomu çektim, bugün dirseğimi çekeyim, parmak ucumu çekeyim, ne kalıyor? Zaten her şeyi görüyorlar, bu sefer ekstra masraf, ekstra bütçe giriyor devreye. Bugün kostümü değiştireyim, bugün kıyafeti değiştireyim, bugün saçımı değiştireyim, bugün makyajımı değiştireyim derken, aslında örnek veriyorum, ayda 10 bin dolar kazanırken hop 6-7 bin dolarını başka bir şeylere harcadığını görüyorsun. Ve içeriği sabit bir kitleye yaptığın zamanda da o her zaman yenilenmesini bekliyor o kitle. O sebepten de seni de yenilenmen demek, senin de ekstra masrafın demek.” (Nuri, Kişisel Görüşme, 18.01.2025)

Hâlihazırda ünlü kişilerden dolayı yarışa birkaç on adım geriden başlamak durumunda kalan bireysel üreticiler, milyonlarca üreticinin içerikleri arasından seçilmek için “en yaratıcı” olmaya çabalamak zorundadır. Görüşmeciler her ne kadar bir patronları olmamasından ve esnek çalışma düzenine sahip olmaktan memnun görünse de tüm araç gereçleri temin etmekten aylık kazancının ne kadar olacağına kadar tüm kararları tek başına vermek zorundadır. Bu durum, çalışma koşulları ve ücret politikaları da dahil her şeyi belirleyen şirket olduğu bir yukarıdan kurulmuş esneklik düzeni olduğunu düşündürmektedir. Üstelik bu esneklik işin koşullarından dolayı içinden çıkılamayan anksiyete ve öfke pahasına elde edilmektedir (Standing, 2011: 6).

Platform çalışma modelindeki *çalıştığın kadar kazan* mantığı, yaşamı idame ettirecek kazancın ne pahasına elde edilebileceğini gizlemektedir. Görüşmeciler,

sosyal medyada daha çok görünür olma amacıyla “kışkırtıcı” içerikler paylaşarak etkileşim yaratabildiklerini ancak bu etkileşimin linçler pahasına elde edilebildiğini belirtmektedir. Dahası bu linçler sosyal medya ile de sınırlı kalmamakta; kişisel hayatlarında da onları tehdit eden durumlar olarak karşılırlarına çıkmaktadır. Bir yandan kendilerine sunulan bir seçenek olarak buradan para kazanabildiklerini ve vergi ödediklerini diğer taraftan ise hem dijital hem de fiziksel ortamlarda şiddet tehditlerine, hakaretlere, tacizlere ve fiziksel şiddete maruz kaldıklarını söyleyen görüşmeciler burada bir ikiyezlülük bulunduğunu ifade etmektedir.

Aylin ve Polat sosyal medyada haklarında yürütölen linç kampanyası sonrası bir restoranda fiziksel şiddete uğradıklarını anlatmışlardır. Polat bu olaylardan sonra içerik üretmeyi bıraktığını ve bir daha geri dönmek istemediğini aktarmıştır. Görüşmeciler arasında fiziksel şiddete maruz kalan üç kişi dışında kalan görüşmeciler de bir biçimiyle zorbalık, taciz ve şiddet tehdidiyle karşılaştığını bildirmiştir. Toplum tarafından ahlakçılık ile suçlanan görüşmeciler, “müstehcenlik” suçuyla gözaltına alınma, ev baskınları ve hatta tutuklama gibi devlet tarafından gelen baskıların bu “işin doğası” olduğunu belirtmiştir. Bu işin birçok riski beraberinde getirdiğini ifade etseler de bunların OnlyFans’e özgü olmadığını ve devletin özel yaşama müdahale eden politikalarına dikkat çekmiş ve özel olarak kadınların toplum tarafından zaten ikinci sınıf muamelesi gördüğünün altını çizmiştir. İsimlerini duyurmak ve gelirlerini artırmak amacıyla bu yolu tercih eden görüşmecilerin bu çabası, onları yapmaya çok da gönüllü olmadıkları ancak para kazanmak için zorunda kaldıklarını bildirdikleri içerikleri çekmeye sürüklemektedir. Zölal (Kişisel Görüşme, 09.10.2024) hiç istemeyerek abonelerinden gelen ve yerine getirdiği bir talebi anlattıktan sonra “Eğer ben bunu kabul etmezsem mesela bir sonraki tercih ben olmuyorum.” demektedir. Bu bakımdan güvenlik ve etik kaygılarına rağmen gelir sağlamak için üretim yapan görüşmecilerin güvencesiz çalışma koşullarına razı ettirildiği söylenebilir. Güvenceli ve istikrarlı çalışma biçimleri yerini neoliberalizmde güvencesizliğe bırakırken kaygı da bu “neoliberal yönetimselliğin normalleştirdiği ekonomik, toplumsal, varoluşsal güvencesizliğe eşlik eden duygu durumu olarak” sıradanlaşmaktadır (Fisher, 2022).

4.2.3. OnlyFans’te Yabancılaşma

21. yüzyılın başına değin sektör üzerine yapılan çalışmalar, pornografinin içeriğine odaklanarak sağlık üzerinde etkilerine, şiddet ile bağlantısına, kadının

baskılanmasına odaklanmıştır (Voss, 2012: 392). Seks ve bedenlerin alınıp-satılır bir şey olması gerçek, pozitif bir cinsellik deneyimini baltaladığı, bu hizmetlerin alıcısı kişilerin cinsellik algısını doğrudan belirlediği ileri sürülmüştür (Chapkis, 1997: 13). Seksin ve bedenlerin ticarileşmesi yalnızca alıcı tarafı değil, bedenini ve cinselliğini satan taraf için de olumsuz bir cinsel hayatı beraberinde getireceği düşünülmüştür. Görüşmeciler, kişiye özel içerikler ürettiklerini ve görüntülü sohbetlerde karşı tarafın isteklerini yerine getirdiklerini belirtmiş; görsel paylaşımların yanı sıra günlük hayatta da onlarla kişisel bir diyalogu sürdürdüklerini aktarmışlardır. Bazı görüşmeciler bu talepleri yerine getirmediğini ve özellikle mesajlaşma yoluyla özel iletişime mesafeli olduklarını da belirtmiştir. Bununla birlikte tüm görüşmecilerin “devamlı müşterileri” ile bir şekilde iletişim halinde olduğu görülmüş; karşı tarafı duygusal olarak da tatmin edecek bir personayı devam ettirdikleri anlaşılmıştır. Bu açıdan burada “kişinin karşısındakinde uygun bir zihinsel durum yaratacak kişisel ifadenin sağlanması için yine kişinin kendi duygularını ortaya çıkarmasını ya da baskılamasını” gerektiren duygusal emekten de bahsetmek mümkün görünmektedir.

Emek gücü sömürsünün emekçilerin kendi ürettiklerine, emek sürecine, diğer emekçilere ve kendine yabancılaşmasına neden olduğunu ifade eden Marx, emek gücünü kullanım değeri yaratan zihinsel ve bedensel faaliyet olarak tanımlamaktadır (Marx, 1932/2011: 138-153). Bu tanımlamanın eksik olduğunu düşünen bazı Marksist feministler, duygusal emeği de dâhil ederek tanımlamayı genişletmektedir (Colley, 2015/2018: 284). Hochschild (1983), duygu yönetimini çalışma sürecinin önemli bileşenlerinden görmektedir (akt. Colley, 2015/2018: 284). Bu duygusal becerinin emek piyasasına dâhil olmasıyla bir değişim değeri de ortaya çıkar ve bu anlamda kişinin kendine ve diğerlerine yönelik yabancılaşma yaşaması muhtemeldir. Onlyfans’te içerik üreten kadınlar hem cinsel içerikli paylaşımlar hem de kişisel ilişkiler kurma şeklinde iki iş üzerinden kar amacıyla sömürülmektedir. Kapitalist değerlerin tüm toplumu kuşattığı bir çağda romantik ve cinsel hazzın para karşılığı alınması ve bu hizmetlerin artı değer üretimine katkıda bulunması; Onlyfans’teki kadınların yabancılaşma içine girmesini mümkün kılar. Marx her ne kadar yabancılaşma açıklamasında endüstriyel alandan örneklerle başvursa da kapitalizme özgü toplumsal ilişkileri bu alanla sınırlı tutmayarak hayatın diğer alanlarında da kendini gösterdiğine dair bir anlayış sunmaktadır (Colley, 2015/2018: 286).

Görüşmecilerin etkileşimde olduğu kitleyle sohbetin ve kendisinden talep edilen özel içeriklerin cinselliğe yabancılaşmasına neden olduğunu söyleyen Zülal'in (Kişisel Görüşme, 09.10.2024) kişisel hayatında seks partneri bulma konusunda artık çok seçici olduğunu vurgulaması bu düşünceyi destekler görünmektedir. İçerik üretimiyle alakası olup olmadığından emin olmadığının notunu düşen Meltem (Kişisel Görüşme, 02.12.2024), son zamanlarda bir partner bulma, biriyle ilişkilene konusunda tereddütlerinin arttığını ifade etmektedir. Aylin de hayatında hâlihazırda biri olduğunu ve başka bir erkek fikrinin onu mutlu etmediğini söyleyerek eklemiştir:

“Çok fazla erkek var yazan. Onları gördüğümde “uy” (yüzünü buruşturuyor) oluyorum. Orada (OnlyFans'te) bir cinsel kimliğe büründüm ya bir erkek için beni öncelikle obje olarak görmeden değerlendirdiği ve tanıdığı bir alanı çok önemli ve değerli görüyorum. Bana bakan bir insan sadece bunu (vücudunu gösteriyor) görüyorsa zaten o erkekle iletişim kuramam. O yüzden zaten erkeklerle iletişimim sınırlı.”
(Aylin, Kişisel Görüşme, 06.12.2024)

Seray da ilişkilere yabancılaştığını, uzun zamandır romantik ilişkisinin olmadığını ve artık erkeklerin “iç yüzünü” gördüğünden dolayı güvenmenin zor olduğunu belirtmiştir:

“Ben zaten çok seks arzulayan bir kadın değildim, şimdi hiç arzulayamayan bir kadın oldum. Erkek beğenemiyorum, öyle bir duruma geldim. Söylenen hiçbir şey bana doğru, inandırıcı gelmiyor. (...) Romantik ilişki yok da (...) Romantiğe giremiyorum onlarla (erkekler ile).” (Seray, Kişisel Görüşme, 06.12.2024)

Dworkin'in “Pornografinin en korkunç yanı, erkek gerçeğini anlatmasıdır. Pornografi erkek üstünlüğünü ve kadınlara yönelik şiddet suçlarını sürdürme işlevi görür çünkü erkekleri kadınları hor görmeye, kadınları kullanmaya, kadınlara zarar vermeye şartlandırır, eğitir, alıştıırır ve ilham verir.” sözleri; erkeklerin iç yüzünü, kapalı kapılar ardında kim olduklarını, yakından gören bu kadınların deneyimlerinde yankılanmaktadır (Bronstein, 2011: 67). Bir süre erkek arkadaşıyla OnlyFans'te içerik üreten Hale (Kişisel Görüşme, 12.12.2024) kayıt alınan ilişki esnasında *mal gibi*

hissettiğini, cinselliğe yabancılaştığını ve erkek ile birlikte üretmediği solo içeriklerinde bu yabancılaşmayı hissetmediğini aktarmıştır. Bu açıdan geleneksel pornografilerde onlarca erkek set çalışanı önünde, erkeklerle ilişkiye giren kadınlardan farklı olarak OnlyFans'teki içerik üreticilerinin bu anlamda bir *ayrıcalığı* olduğu söylenebilir. Ve fakat özellikle özel olarak sipariş edilen içerikler ya da canlı sohbetlerde abonelerin doğrudan Onlyfans'çileri kontrol etmesi de olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. Kadınların cinsel hayatı üzerinde kontrolü sağlamak üzere baskı kurulması insanların kendi bedenlerine yabancılaşması ve dolaylı olarak da tabiat dünyasına yabancılaşması ile sonuçlanmaktadır (Pelizzon, 2020: 292). Görüşmecilerden Seray, çevrimiçi görüntülü sohbet sırasında karşısındaki adamın basit görünebilecek bir talebinin kendinde yarattığı olumsuz duyguları şöyle aktarıyor:

“Benim bir kere rahatsız olduğum bir görüşmem oldu bu konuda. Adam bayağı da yüklü, normalde herkesin attığını iki katına atmıştı zevkine. Aradı, karşıma oturdu ve şey dedi, kırmızı çorap giyer misin? Bilmem ne ayakkabı, giyeceklerimi ayarladı. Giyindim geldim, işte karşılıklı bir şeyler koyduk. Kadeh tokuşturduk, sohbet ediyoruz, bana karısını anlatıyor falan. Boşanma aşamasındaymış, olayları anlatıyor. Derken şey dedi, kırmızı çorabı siyah çorapla değiştirip gelir misin dedi. O gün çok pis, canım sıkılmıştı mesela o adama. Hala daha nefret doluyum ona karşı.” (Seray, Kişisel Görüşme, 06.12.2024)

Diğer taraftan uzun yıllardır bireysel partneri ya da bireysel cinsel hayatı olmadığını ifade eden Nuri, OnlyFans'te içerik üretiminin cinsel yaşantısını nasıl etkilediği sorusunu “Uzun yıllardır bireysel partnerim ya da bireysel cinsel hayatım olmadığı ve seks işçisi olduğum için, pozitif anlamda etkiliyor” olarak cevaplamıştır. Bu noktada Nuri'nin bir erkek olduğu göz önünde bulundurulduğunda OnlyFans'teki içerik üretiminin kadın ve erkekler üzerinde farklı etkileri olduğu düşünülebilir. Örneğin Aylin OnlyFans'te pornografik üretim yapmaya başladığından beri porno izleyemediğini dile getirerek sürekli arka planı düşündüğünü söylemektedir:

“Artık porno izleyemiyorum çünkü artık tüm porno çeken kadınların nasıl bir süreçten geçtiğini biliyorum.

*İnternete porno yaz yüz binlerce video çıkıyor ve bu yüz binlerce hayatı düşünüyorum. O video için mahvolan, değişen, ölen ve bunlar çok ağır geliyor... (Seray araya girerek “Biz şanslıyız”). Evet biz şanslıyız ama böyle bir gerçek var ve ben şanslılığımdan da emin değilim henüz. Porno gerçekten hayat draması gibi bir noktada, sadece farklı bir yerden ele alıyor. (...) Klasik bir porno sahnesidir, (kadraja) *** girer-çıkır, girer-çıkır. Bunu izlersin hep ekranda. Buna hazla bakmak aslında bir tık absürt geliyor artık bana (...) Arka planı düşündüğünde, gördüğünde, yaşadığında o artık senin için bir zulme dönüşüyor.” (Aylin, Kişisel Görüşme, 06.12.2024)*

Neticede profesyonel olmayan sıradan kişilerin (çoğunlukla kadınların) beden görüntülerini satabildiği, cinsel temsilleri üzerinden “kolaylıkla” para kazanabildiği, daha kontrol sahibi olduğu içeriklerini doğrudan kitlesine ulaştırabildiği söylemleriyle pornografinin “demokratikleştiği” ya da *alt-porn* üretimlerin “iyi porno” kategorisine düştüğü iddiaları doğru görünmemektedir (Coopersmith, 2006; Coneybeare, 2024). Platformlara özgü kimi kısıtlamalar ve politikalar da göstermektedir ki platform sahibi şirketler çoğu zaman “yönetici” ya da “patrona” benzer pratikleri uygulayabilmektedir (Easterbrook-Smith, 2022: 12). Bu nedenle demokratikleşme söylemlerindeki “isteyen herkes para kazanabilir”, “pezevenklere yer yok” söylemlerinin ardında kapitalizme özgü koşulların devamlılığı vardır. Bu görüngü ve öz arasındaki farkı ve çelişkiyi saptamak; patronsuz ve esnek çalışma modelinin ardındaki güvencesiz, 7/24 mesaili, gelir adaletsizliği ile hemhal çalışmayı bize göstermektedir. “Seks satar” aklıyla pornografik ve erotik içeriklerin yaygınlaştığı bu piyasada seksi kim alıyor, hangi şartlar altında satıyor ve kim satıyor gibi soruların yanında hangi seks satıyor sorusuna da yanıt aranmalı ve cinsiyet eşitsizliğinin yeniden üretilip üretilmediği sorgulanmalıdır (Mayer, 2005: 302).

4.3. Pornografinin Alternatifsizliği: Cinsel Sömürünün Devamlılığı

Pornografi çalışmalarında özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla pornografi kullanımının kadına yönelik şiddeti artırıp artırmadığı, kadına bakışı nasıl şekillendirdiği ve cinsel davranışlara etkisi gibi konulara olan ilgide; radikal feminist kadınlar tarafından başlatılan hareketin ivmelendirdiği ve porno filmlerinin nitelik ve

nicelik açısından “aşırılışmasının” sonucuyla bir artış olmuştur. Pornografi kullanımının kadına yönelik şiddette oynadığı rol önemli ölçüde literatürde (Boeringer, 1994; Allen, vd. 1995; Demaré, Briere, & Lips, 1988; Cramer, MCFarlene, 1994) kabul edilirken cinsel açıdan saldırgan davranışlara (Wright, Tokunaga, Kraus, 2016; Bridges, A. J., vd. 2010) ve cinsiyet eşitsizliğinin, kadına yönelik aşağılama ve baskının cinselleştirilmesinden duyulan hazza sebep olduğu yönünde kabuller bulunmaktadır (bkz. Brownmiller, 1975; Dworkin, 1979; Dworkin & MacKinnon, 1988; Dines, Jensen, & Russo, 1998). Ana akım pornografik içeriklerin zamanla sınırlarını genişlettiği, toplum tarafından kabul görmeyecek cinsel temsillerin her geçen yıl kabul ettirildiği düşünülmektedir. İnternet pornografisiyle “pornografinin daha da tuhaflaştığını” söyleyen araştırmacıların aksine son on yılda içeriklerde böyle bir dönüşüm olmadığı da iddia edilmektedir (Shor, Seida, 2018). Pornografi üretiminin internet kullanımıyla birlikte alternatif bir pornografi inşa etme iddiası olduğu yönünde kimi kabuller olsa da (Ryan, 2019; van der Nagel, 2021; Attwood, 2007:445) içeriklerin niteliği, etkisi ya da dahil olan özneler bakımından bir alternatif olduğunu söylemek zor görünmektedir (Klaassen, Peter, 2015; Grubbs vd., 2019; So, Marshall, Szep, 2024). Bu ekseninde OnlyFans’te içeriklerdeki temsiller, üreticilere yönelik tepkiler ve üreticilerin kişisel deneyimlerinin hangi açıdan geleneksel pornografiden kopuş hangi açıdan sistemin devamlılığı anlamına geldiğini tartışmak önemli görünmektedir.

4.3.1. Sadece Hayranlar, Yine Erkekler

İnternet pornografisinin alternatif temsiller ve alternatif izleyici kitlesini sunduğunu söyleyen çalışmaların aksine OnlyFans’te içerik üretenlerin %84’ünü kadınların; abonelerin ise yüzde 71’inin erkeklerin oluşturduğu bilinmektedir.¹⁹ Bu oranların tam doğruluğu konusunda bir netlik olmamakla birlikte çoğunluğun erkek hayranlardan oluştuğu bir gerçektir (Litam, Speciale, Balkin, 2022) Nitekim görüşme yapılan ikisi erkek yedi kişi, abonelerinin arasında hiç kadın olmadığını söylemiştir. Erkek içerik üreticilerinin de yine abonelerinin erkek olması, burayı kullananların heteroseksüel ve homoseksüel erkekler olduğu görüşünü desteklemektedir. Görüşmeciler kadınların pornografi için para vermeye eğilimi olmadığından, erkeklerin cinsellikle olan ilişkisinin içgüdülerinden geldiğinden ya da kadınların

¹⁹ OnlyFans Gender Statistics: Female Dominance, Income Disparities, Subscriber Demographics. <https://gitnux.org/onlyfans-gender-statistics/> (Son Erişim Tarihi: 20.04.2025).

“penis görmek” istemediğinden dolayı bu farklılığın oluştuğunu söylemektedir. Bu anlamda geleneksel pornografilerdeki erkek bakış, OnlyFans’te de devam ettirilmektedir:

“Nesli devam ettirme, sürdürmesinden geliyor yani bence, ilkelliğine baktığımız zaman. Hani kadınlar daha çok güven duyduğu erkeklere ilgi duyuyorlar. Erkeklerin ise tam aksine boşalmaları gerekiyor. Erkeklerin bence yüzde doksanı falan evli de olsalar başka bir kadınla birlikte olmak istiyorlardır. Ve bu onların içgüdülerinde var, gerçekten. Erkeklerin bu ilkel tarafını ya da bu içgüdüsel dediğim duygularını besleyen bir sistem var ama aslında. Erkeklerin cinselliğiyle çok daha barışık olması ama kadınların cinselliğini keşfedemiyor olması olabilir.” (Polat, Kişisel Görüşme, 06.12.2024)

Polat erkeklerin seks satın alması, pornografiye para vermesini erkeklikle özdeşleştirildiğini belirtirken Seray bunlara zaten parasız ulaşabilme imkânı olduğunu söylemektedir. Zülal (Kişisel Görüşme, 09.10.2024) erkeklerin daha çok pornografi tüketmesi konusunda cinselliğe olan talep dışında burada belirleyici olanın kadın bedeni olduğunu belirtmektedir. Kadın bedenine yönelik erkekler tarafından bu talebin nedeni olarak görüşmeciler daha çok “kadın bedeninin daha estetik” olduğu yorumunu yapmıştır.

“Erkekler zaten erkeklere içerik üretiyor. Yani bir erkek porno yapıyorsa alıcısı erkekler. Bir kadın porno yapıyorsa alıcısı yine erkekler. Ben de porno izliyorum mesela kendim için. Erkeklere bakmıyorum izlerken ben mesela. Ben de kadınlara bakıyorum. Belki de kadınlar güzel diyedir. Gerçekten ben de bilmiyorum şu anda yani ama dünyanın her yerinde bu hep böyle.” (Meltem, Kişisel görüşme, 2024)

Hem Onlyfans istatistikleri hem de görüşmecilerin bulgularına dayanarak platformun müşterilerinin ekseriyetini erkeklerin oluşturduğu görünmektedir. Bu, pornografik yayınların değişen ortamının farklı bir izleyici kitlesini beraberinde getirmediğini; eril

tahakküm üzerine kurulu seks endüstrisindeki sürekliliğin devam ettiğini göstermektedir.

4.3.2. Onlyfans İçerikleriyle de Devrim Yaratıyor mu?*

Tek tipleşmiş, heyecansız geleneksel pornografilerin (Attwood, 2007: 443) aksine dijital pornografik içeriklerin daha “arkadaş canlısı” bir nitelikte olduğu ileri sürülmekte; profesyonel estetiklik ve yapaylıktan uzak düşük kaliteli içeriklerin onları özgün kıldığı düşünülmektedir (Mowlabocus, 2009: 100-101). Patterson’ın geleneksel pornografiden ayrı olarak dijital araçların kolaylaştırıcılığıyla yaygınlaşan amatör porno dediği türde dikkat çektiği noktalardan biri kişiselleştirilmiş içeriklerdir. Amatör pornografinin yalnızca cinsellik ile ilgili olmadığını doğrudan ekranda izlenen kişinin hayatına dâhil olduğunu belirtmektedir (Patterson, 2004: 119). İnternette ücretsiz ulaşılacak binlerce pornografik içerik bulunurken insanların neden OnlyFans’i seçtiği görüşmecilere sorulduğunda verilen ortak cevaplardan biri de “amatör” ve “etkileşimli” içeriklerin OnlyFans’te ön plana çıkması olmuştur. Zülal (Kişisel Görüşme, 09.10.2024) OnlyFans’te üretilen içeriklerin geleneksel pornografiden ayrıldığı noktanın “kişiselleştirilmiş içeriklerin varlığı” olduğunu belirtmektedir. Kişiselleştirilmiş içeriklerin bulunduğu, üretici-tüketici etkileşiminin mümkün kıldığı dijital pornografi siteleri, izleyici öznenin “pornografik içerik üreticisi kişiye” erişimi olduğu fantezisini satmaktadır (Patterson, 2004: 112). Onlyfans’teki “amatör” ve “etkileşimli” içeriklerdeki temsillerin, geleneksel pornografik içeriklerdeki “porno yıldızları” ile karşılaştırıldığında ulaşılabilir bedenler ve cinsellikler olarak algılandığı söylenebilir.

Dijital pornografide özellikle amatör türler ya da webcam pornolarda kadınların gündelik hayatı; her zaman dikizlenebilecek açık bir pencereden sunulur. Zülal (Kişisel Görüşme, 09.10.2024), insanların OnlyFans’te ona abone olması için özel hayatını merak etmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Aylin de izleyicilerin “onu” izlemek için geldiğini belirterek yine bu özneliği vurgulamıştır. Öznelerin ön plana çıktığı OnlyFans’te Meltem (Kişisel Görüşme, 02.12.2024) izleyiciler ile “samimi” ilişkiler kurarak onlarla buluşabileceği imasını karşı tarafa veren “OnlyFans kızları” olduğunu belirterek bunun bir strateji olarak kullanıldığını ileri sürmüştür. Bu anlamda

*Onlyfans’in resmi Instagram hesabında kullanılan “İçerik üreticileri ve hayranlar arası bağlantıyı devrim niteliğinde değiştiren abone tabanlı sosyal platform” tanımlamasına referansla kullanılmıştır. <https://www.instagram.com/onlyfans/>

pornografinin internette yaygın olmasının nedeni yalnızca erotik imgelerin hızlı ve kolay bir şekilde dağıtılmasına ve özel olarak tüketilmesine olanak sağlaması değil, aynı zamanda pornografinin duygusal yükünün bilgisayar teknolojisiyle de bağlantılı olmasıdır. (Patterson, 2004: 120). Meltem, insanların yalnız olduğuna dikkat çekerek abonelerinin yalnızca onun pornografik içeriklerine değil bir “Nasılsın?” mesajı almak için de orada olduklarını söylemesi geleneksel pornografiden farklı olarak içeriklerin özgün bir yanı olduğunu düşündürmektedir. Pornografi kullanımı ile yalnızlık arasında pozitif bir korelasyon bulan çalışmaları (Butler vd, 2018) desteklercesine görüşmeciler, çoğu erkek olmak üzere insanların OnlyFans’i yalnızca mastürbasyon için değil insan etkileşimi için tercih ettiğini söylemiştir:

“Ama daha çok erkeklerin de yani genel olarak insanların da aradığı iki gıdım sohbet, bir sıcak temas, yani bir insanlık görmek. Çünkü çoğu yalnız insanlar zaten. Çoğu kadından da uzak kalmış, insanlıktan da uzak kalmış. Sohbet edecek birilerini bulamamışlar, dertlerini anlatacak birilerini bulamamışlar. Hani zaten herkes de bunu söyler, OnlyFans kullananlar. İçeriklerden önce sohbet önemli olan, o iletişimi kurabilmek karşındakıyla”. (Meltem, Kişisel görüşme, 02.12.2024).

Oysa burada “biricik” tüketicilere özel içeriklerin eşi benzeri bulunmayan özne tarafından üretildiğine dair bir illüzyon yaratılmaktadır. “Kişiye özel” olarak sunulan içeriklerin aynı anda birçok kişiyle paylaşıldığı bilinmektedir. Görüşmecilerin çoğu bir “video ve fotoğraf” stoğu üzerinden paylaşımlarını yaptıklarını söylemiştir. Üstelik görüşmecilerden birkaçı pornografik/erotik içeriklerini kayda alırken genelde rol yapmadığını söylese de kalan kadınlar neredeyse her zaman “fake” yaptıklarını söylemiştir. Dahası görüşmecilerden biri porno izleme nedenlerinden birinin oradaki kadınları taklit etmek olduğunu belirtmiştir. Bu anlamda içeriklerin alternatif ve özgün temsiller sunduğunu söylemek zor görünmemektedir. Burada irdelenmesi gereken seks endüstrisinin pornografik temsillerde kadın bedenini daima erkeklere hizmet etmeye hazır birer beden parçası olarak göstermesi ve bu anlamda kadın bedeninin ‘metalaşmasının’ dijital koşullarda da devam ettiğidir (Attwood, 2004). Görüşmecilerin ve genel olarak da OnlyFans içeriklerine bakıldığında geleneksel pornografide gösterilen “her daim seksi arzulayan” kadın imgesinin tekrarlandığı

görülmektedir. Polat (Kişisel Görüşme, 06.12.2024) ürettikleri içeriklerde ön planda olanın ve asıl “seçilenin” kadın olduğunu söylerken, kadının bedenini bir meta olarak tanımlamış ve fiziksel özelliklerine göre kadınların kategorileştirildiğini söylemiştir. Bu anlamda “piyasa değeri” olanın patriyarkal koşullarda kadın bedeni olduğu gerçeği, M.Ö. kurulan genelevlerden dijital pornografiye devam etmektedir.

4.3.3. Kamera Arkasında Onlyfans

20. yüzyılın ikinci yarısında pornografi karşıtı hareketi örgütleyen ve “cinselliği” kadına yönelik baskının bir kaynağı olarak gören radikal feministlerin 1990’lara kadar pornografinin tüm kadınlar için baskıcı olduğu yönündeki görüşü hâkim olmuştur (Webster, 1981: 48). Radikal feminist kampta konumlandırılan kadınlar, fuhuş ve pornografiyi; aşka dayalı seks ve erosu yozlaştırdığı, ticaretin nesnesi haline getirdikleri seksi kadınlara yönelik baskının nedeni olarak gördükleri için eleştirmektedir (Chapkis, 1997: 13). Fahişeliğin patriyarkal şartlar altında kadınların güçsüzlüklerini simgelediğini ifade eden ve kadın bedenlerinin piyasa için birer obje haline geldiğini altını çizen pornografi karşıtı kadınlar, porno izleyen erkeklerin içerikteki öznelere yönelik onlara her şeyi yapabilme/her istediğini söyleyebilme fikrine sahip olduğunu, pornoculara/seks işçilerine insandışı muameleyi, şiddet tehditlerini ve tacizleri hak gördüğünü ileri sürmektedir (Chapkis, 1997). Nitekim görüşmeci kadınların hepsi ürettikleri pornografik içerikten dolayı hayatlarının bir döneminde kadın düşmanlığıyla karşılaştıklarını belirtmiştir. Seray, insanların onu artık “insan gibi görmediğini” ifade ederek zaten pornografi üreticisiyse her şeyi yapar mantığıyla kendilerine yaklaşıldığını belirtmektedir (Seray, Kişisel Görüşme, 06.12.2024). Hale, pornografik içerik ürettiğinden dolayı yaftalamalara ve yapıştırmalara canının sıkıldığını belirterek:

“Ya ben savunduğum şeylerin tersini yapıyor gibi hissediyorum açıkçası. Çünkü kendimi aslında metalaştırıyorum ve erkek zihniyetine hizmet ediyorum. O yüzden bu bana gerçekten kötü hissettiriyor. Özellikle feminist ideolojiye karşı kendimi çok kötü hissettiriyor. Ama bir noktada da kadının kendi maddi özgürlüğü için istediğini yapabilmesinin de çalışabilir bir şey olduğunu biliyorum. Çünkü şu an gitar çalıyorum ya, hayalim olan şeyi yapıyorum

yani şu anda bunun sayesinde. Ama gerçekten zaman zaman üzüliyorum. Hatta şöyle ana hesabımdan insanların tweetlerini okuyorum. İnsanların yorumlarına çok daha fazla üzüliyorum. Bakış açılarına üzüliyorum. Yani 'Bu kadınlara hiçbir şekilde saygı duymuyorum. Kendi şeylerini korumak için 9-5 işte çalışan kadınlar var. Onlar güçlü kadın, siz değilsiniz.' İşte bu tarz yaftalamalar, yapıştırmalar çok canımı sıkıyor ve açıkçası onlara da katılmıyorum.” (Hale, Kişisel görüşme, 12.12.2024)

Katılımcılar ile yapılan görüşmelerde, her ne kadar geleneksel pornografiye ya da fiziksel seks işçiliğine kıyasla daha güvenli olduğu belirtilse de seks endüstrisinin “yeniden yapılandırılması” ya da “iyileştirilmesi” bağlamında OnlyFans’in cinsel sömürden çıkışın bileti olmadığı görülmektedir. Örneğin DIY (*kendin yap*) pornografi üreticileri, üretim araçlarını (örneğin kameralar, yükleme olanakları vb.) kontrol ederse eğer, kendilerinin kontrol edilemeyeceğine ve bu nedenle emeklerinin koşullarının ahlaki kaygılara yol açmayacağına dair bir anlatı bulunmaktadır (Ruberg, 2016). Gerçekten de görüşmeciler kadınlar geleneksel seks işçiliğine kıyasla daha kontrol sahibi olduklarını belirtmiştir. Ancak geleneksel pornografilerde yer alan kadınlar gibi OnlyFans’teki içerik üreticisi kadınların da kendilerini güvende hissetmediği ve etik kaygılar taşıdıkları görülmektedir. Aylin “*Ben bugün öldürülsem 'Orospu zaten, OnlyFans yapıyordum' diyecekler*” derken Seray da “*Sonu buydu diyecekler*” şeklinde bu ifadeye katılarak porno içerikleri çektiklerinden dolayı hayatlarından endişe ettiklerini belirtmektedir. Hale de toplumun pornocu kadınlara yönelik bakışına dair şunları söylemektedir:

“Yani toplum, kültürden dolayı böyle olduğunu düşünüyor. Toplumun bakış açısı, ataerkil düzen... Bunu yaptığımız için bizi eskort ve orospu olarak görüyorlar bu arada.” (Hale, Kişisel görüşme, 12.12.2024)

Görüşmecilerin toplumdaki konumlandırılmaları ve maruz kaldıkları baskı göz önünde bulundurularak seks endüstrisinin “iffetli/iffetsiz” kadın ayrımını derinleştirdiğini ve pornografinin cinsel şiddet ile nesneleşmenin en belirgin formu olduğunu söyleyen pornografi karşıtı feministlerin (Barry, 1979: 217-218) haklı

olduğu söylenebilse de kadına yönelik şiddetin nedeni olarak yalnızca pornografiyi işaret etmek de yetersizdir. Görüşmecilerden çoğu pornografinin kadınlara yönelik eşitsizlik ve baskının nedeni olduğu fikrine katılmayarak pornografi dışında kadınların zaten cinsel birer obje olarak kurgulandığı bir dünyaya doğdukları fikrini benimsemektedir. Dolayısıyla “seks işçiliği” yapan kadınlar için kurban klişesini tekrarlamak ve fahişe damgası yaratmakla eleştirilen pornografi karşıtı feministlerin, mevcut yapısal eşitsizliklerin üstüne inşa edilen, onlardan beslenen ve onları yeniden üreten bir kurum olarak pornografiyi ele almada eksik kaldığı söylenebilir (Pheterson, 1993: 58; Patella-Rey, 2021: 10). Aylin doğuştan fahişe olduğunu fark ettiğini ifade ederek şöyle söylemektedir:

“...ben 5. sınıfta sütyen takmaya başladım. 10 yaşında, 12 yaşında büyük bir memeye sahip olduğunda yetişkin erkeklerin sana tutumlarını çok farklı bir dünyadan görüyorsun” (Aylin, Kişisel Görüşme, 06.12.2024).

Uyarıcı (pornografi) ve tepki (izleyen/okuyan) arasında nedensellik kurulan araştırmalar, pornografik tüketimle doğrudan ilişkisi kurulan tepkinin belirli bir bağlamda toplumsallaşan özneye ait olmasını ıskalamaktadır (Hardy, 2007: 2). Segal (1990/1992) de pornografi izleyiciyi/okuyucusu ile seks suçlarının arasında bir nedenselliği ispatlamanın çelişki olduğunu ifade ederek pornografiye yönelik kısıtlamaların yapıldığı Suudi Arabistan, İran gibi ülkelerde kadına yönelik şiddette bir azalma olmadığını yazmaktadır (292-293). Görüşmeciler şiddet içeren pornografiler için buradaki “fanteziler” ile gerçek hayat arasında fark görülmesi gerektiğini ifade ederek pornonun kurgu olarak algılanması gerektiğini belirtmektedir. Kadınları aşağılayan fantezilerin gösterildiği pornoların oyun olarak anlaşılması gerektiğini söyleyen Aylin “Porno baktığında 100 yıllık bir şey. Tecavüz kaç yıldır var ne yazık ki” diye eklemektedir. Bu bağlamda cinsel suçların tek nedeni olarak pornografinin işaret edilmesinin cinsel sömürünün daha kökleşmiş nedenlerini göz ardı ettiği fikri desteklenebilir ve fakat pornografinin erkekleri, kadınların tecavüzden, kötü muameleden hoşlandığı yönündeki mitini pekiştirdiği de ifade edilmelidir (Segal, 1990/1992: 273; Zillman, Bryant, 1984; Cramer, MCFarlene, 1994).

OnlyFans’te içerik üretmenin zorluklarını anlatan görüşmecilerin, her işin kendi zorluğu olduğunu vurguladıkları ve bu zorlukları para kazanmak için

katlanılması gereken şartlar olarak algıladıkları görülmektedir. Ancak bu, cinsiyet temelli sömürünün basitçe bir “emek süreci”yle eşitlenmesi tehlikesini taşımaktadır. "Diğer işlerde olduğu gibi" şeklinde bir üretim süreci iddiası, talep edenin erkek, talep edilenin ise çoğu durumda kadın olması durumunda tam olarak geçerli değildir. Burada platform çalışması kaynaklı emek sömürüsü, cinsiyet temelli bir sömürüyle desteklenmektedir. Seks endüstrisindeki sömürüden etkilenen erkekler de bulunmaktadır fakat burada erkeklerin mağdur/fail ikiliği daha bulanıktır. Geleneksel pornografilerde de dijital pornografilerde de kadınların beyanları, birlikte olmaya zorlandıkları erkeklerin de işbirlikçilerden olduğu yönündedir. Görüşmeci iki erkeğin de maruz kaldığı linç, şiddet ve çeşitli baskılar, doğrudan erkek olmalarından değil sahip oldukları cinsel ve etnik kimliklerden ileri gelmektedir. Bu açıdan bu, başka bir tartışmanın konusudur. Bu çalışmanın odağında 1990’lar itibarıyla pornografik içeriklerin daha da çeşitlendiği ve “feminist” pornografi de dâhil alternatiflerinin ortaya çıktığı iddia edilen internet pornografisinde alıcıların çoğunlukla erkek, pornografik içeriklerin de yine erkek bakışa hitap edecek türde devam ettiği gerçeği yer almaktadır (Miller, vd. 2020). Geleneksel pornografi karşısında artış gösteren “alternatif pornografi” temelinde çoğunluğunu erkeklerin tükettiği içeriklerde kadın bedeninin metalaştırılması yatmaktadır ve bu haliyle cinsel sömürü devam etmektedir. Üreticilerin aynı anda tüketici ve amatör olmasından kaynaklı olarak içeriklerin biçimsel ve niteliksel anlamda farklılaştığı söylenebilse de bu farklılıklar dolayısıyla geleneksel pornografiden bir kopuş yaşandığını söylemek zor görünmektedir.

Sonuç

Bu çalışma boyunca platform kapitalizmi, patriyarka ve dijitalleşmenin OnlyFans’e yönelik analitik bir bakışın sacayaklarını oluşturduğu iddiası tartışılmıştır. İlk bölümde bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin toplumsal düzenin örgütlenişindeki rolü sorgulanmış; dijitalleşmeye dair çeşitli perspektiflerden kuramlar anlatılmıştır. Dijitalleşme, kapitalizmin yeni birikim düzeni içerisinde sömürünün genişletilmesi ve derinleştirilmesine dair üzerinde durulması gereken bir uğrak olarak ele alınmıştır. Karl Marx’a referansla teknolojinin kendinde bir özü olmadığı, içinde geliştiği ekonomi-politik koşullara bağlı olarak üretim ve tüketim süreçlerinde belirleyici olduğu iddia edilmiştir. Bu bakımdan internet aracılı platform çalışma düzeni de 1970’ler itibarıyla kalıcılaşan güvencesiz, esnek, istikrarsız neoliberal

koşulların mantıksal bir sonucu olarak okunmuştur. Kapitalizmin bu vahşileşmiş boyutuyla birlikte işin yapılması için gerekli araç gereçlerin temin edilmesinden yeni çalışma koşullarından kaynaklanan riskler ve asgari ücrete kadar işverenin sorumluluğundaki her şey işçilerin inisiyatifine bırakılmıştır. Bununla birlikte çalışma koşulları, fiyat politikaları ve daha genel olarak işleyiş üzerindeki tam söz hakkı işverenlerde kalmaya devam etmiştir.

İkinci bölümde kadın bedeninin nasıl cinselleştirildiği ve bu cinselliğin nasıl ekonomik bir değere dönüştürüldüğüne dair pornografiye tarihsel bir perspektiften bakılmıştır. Antik çağlardaki açık cinsel tasvirlerden Orta Çağ'da iffetin kutsanmasına, matbaanın yaygınlaşmasıyla erotik içeriklerin dolaşıma girmesinden pornografinin endüstrileşmesine kadar kadın bedeninin hem ticaretin hem de denetimin konusu olduğu görülmüştür. Kadın bedeni, patriyarkal kapitalist düzenin ihtiyaçlarına göre biçimlendirilmiş; tarih boyunca hem bastırılmış hem de eril bakışa hizmet edecek biçimde metalaştırılarak pornografi/fuhuş aracılığıyla ticarileştirilmiştir. Bu ikiyüzlü yaklaşım, kadın cinselliğinin erkeğin ve sermayenin ihtiyaçlarına hizmet ettiği sürece görünür ve kabul edilir olduğunu ortaya koymaktadır. 20. yüzyılda teknolojik gelişmelerle birlikte özellikle internetin yaygınlaşması, pornografiyi *marjinal* bir alt kategori olmaktan çıkarıp başlı başına bir sektör haline getirmiştir. Bir yandan çeşitli yasaklamalar getirilirken öte taraftan içerik ve kitlede artan çeşitlilik pornografiyi gündelik yaşantının alışıldık bir ögesi haline getirmiştir. Kanıksanan bir forma kavuşan pornografi, 20. yüzyılın değişen siyasi atmosferiyle alternatif biçimlerde de üreilmeye başlanmışsa da kadınların ve çocukların bu endüstride türlü sömürüye maruz kaldığı gerçeği değişmemiştir. Seks endüstrisinde şartların “daha iyi” ya da “daha güvenli” olması endüstrinin üzerinde yükseldiği patriyarkal kapitalist sömürüyü bertaraf etmemiştir.

Onlyfans; dijitalleşmenin kolaylaştırıcılığıyla geliştirilen esnek, güvencesiz, “kendi işinin patronu” olabileceğin platform çalışma modeline sahip pornografik içeriklerin satıldığı bir uygulamadır. Bu bağlamda hem platform kapitalizmine hem de eril tahakküme özgü baskı ve eşitsizlikleri barındırdığından platformun eleştirel feminist bir ekonomi politik bir okuması gerekli görülmüştür. Pornografik içeriklerin mevcut iktidar ilişkileri içinde kurgulandığı, bu kurgu içinde ekonomik koşulların yarattığı yeni iş modellerinin, patriyarkanın yeniden üretimini sağlayan ve patriyarka tarafından da yeniden üretilen erkek bakışın değişen formlarının anlaşılması önem

kazanmaktadır. Dolayısıyla Onlyfans'te geleneksel fuhuş, eskortluk ya da pornografi oyuncularını için söz konusu olan cinsel sömürüye ek olarak dijitalleşmeyle “kolaylaşan” bireysel içerik üreticiliğinin emek sömürüsü eklenmektedir. Bu açıdan dijitalleşmenin, söz konusu ideolojik formların yaygınlaşmasını hızlandırarak kadın bedeninin artan metalaşmasına katkıda bulunduğu ve sermaye lehine çalışma koşullarını biçimlendirdiği görülmektedir. Platform kapitalizminde “Çok kazanç elde etme” bir ihtimal olarak sunulurken bu ihtimal 7/24 çalışma, artan yabancılaşma, siber zorbalık ve şiddet tehditleri ve şiddetin kendisini beraberinde getirmektedir.

Onlyfans'ın esnek ve patronsuz koşulları, yaşamını idame ettirecek geliri sağlamayı tamamen üreticilere yüklerken görüşmeciler kendilerine kısmet güvenli bir platformun sağlandığını belirtmektedir. Bu güvenlik karşılığında ise Onlyfans'ın kestiği komisyon, toplam gelirin büyük bir kısmını alan küçük bir azınlık için çok bir şey ifade etmese de geliri daha az olan içerik üreticileri için buranın ek gelir kapısından öteye gidememesi anlamına gelmektedir. Onlyfans'ın kestiği ücretler dışında paranın içerik üreticilerinin hesabına gelmesi sürecinde iki farklı platforma aktarılması gerekmektedir. Bu aracı platformların da komisyon kestiğini belirten üreticiler, ayrıca sosyal medya vergisi de ödediklerini söylemektedir. Bu açıdan işverenin sorumluluğundaki sağlık sigortası, asgari ücret, özlük hakları, çalışmak için gerekli materyaller, yıllık izin gibi hâlihazırda platform çalışanlarına sağlanmayan hakların maliyetinden de kendini sıyıran platformlar, her bir içerik üreticisinden aldığı komisyonla sermaye birikimini sağlamaktadır. Böylece işçilerin uzun yıllar mücadelesini verip de kazandığı haklara, “özerklikleri” ve kısmi güvenlikleri pahasına platformlar tarafından el konulduğu görülmektedir. (Conaybeare, 2024: 79).

Esasen içerik üreticilerinin özerkliği, ay sonu kazanacakları ücret için kaç saat hangi koşullarda çalışabilmeyi belirleme imkânı ile sınırları çizilen negatif bir özerklik anlamına gelmektedir. Sağlanan çalışma saatleri esnekliği dışında platformun herhangi bir politikasında ya da kuralında içerik üreticileri söz sahibi değildir. Platformlarda “kar ortağı” ya da “paydaş” olarak geçen bağımsız yükleniciler ne ücret ne de işleyiş konusunda söz sahibidir, tek kural koyucu platformun kendisidir ve bağımsız yüklenicilerden bu kurallara tamamen uymaları beklenmektedir. İnternetin demokratikleşme söylemlerinin aksine bilgiye sahip platformun tek iktidar olduğu görülmektedir. Görüşmeciler her ne kadar komisyonun daha az olmasını dileseler de güvenliklerini koruduğu için burayı tercih ettikleri ve diğer işveren sorumluluklarının

karşılanmamasını sorun etmedikleri görülmektedir. Bu bakımdan bilgi, iktidara meşruluk ve etkinlik kazandırmaktadır. (Bauman, 2003: 62). İşin doğasında bunun olduğunu düşünen üreticiler zaten bu gibi hakları en baştan kendilerine ait de görmemektedir. Platformun güvenli olduğu iddiaları ise görüşmecilerin sürekli olarak korsan yayıncılık altında çalınarak çeşitli mecralardan dolaşıma sokulan üretimleriyle de boşa çıkmaktadır. Üstelik Türkiye’de erişim yasağı olan ve düzenli aralıklarla başta X olmak üzere sosyal medya sitelerinde linç konusu edilen OnlyFans dolayısıyla içerik üreticileri fiziksel ve sözlü şiddet, cinsel taciz, ev baskınları, gözüaltılar ve hatta tutuklamalar yaşamaktadır. Onlyfans’ın güvenli alan vaadi, içeriklerin üretildiği toplumun ekonomi-politik koşullarına bağlı olduğundan platform çalışma modelinin özelliklerinin bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

İçerik üreticilerinin hem platform çalışanı olmaktan dolayı hem de içeriklerinin mahiyeti bakımından maruz kaldıkları sömürü söz konusudur. Erkek müşterilerin taleplerini yerine getirmek, içerik üreticisi kadınlarda kimi rahatsızlıklara neden olurken, her talebi yerine getirmeyerek kırmızı çizgilerini korumanın da az müşteri ve dolayısıyla az kazanca yol açtığı anlaşılmıştır. Erkeklerin kendilerine yönelik bakışları ve kapalı kapılar ardında kadınlar ile kurdukları fantezileri bilmenin, onları erkekler ile ilişkilenebilmeye sürüklediğini paylaşmışlardır. Kadınlar için bu işin riskleri olduğunu aktaran görüşmeciler güvenebilecekleri bir yer olmadığı, bu kimlikle, bu dışlanmışlıkla nasıl hayatta kalacakları, aile üyelerinin öğrenmesi halinde başına geleceklerine dair kaygılar taşımaktadır. Bununla birlikte “her zaman öldürülme ihtimali” olduğunu belirten kadınlar, kendilerinin kadın olmaktan gelen toplumsal konumlarının farkındadır ve zaten pornografiden daha geniş bir eşitsizlik, baskının parçası olduklarının bilincindedir.

Onlyfans hakkındaki istatistiklerin gösterdiği gibi kadın bedeni ve kadın cinselliği paylaşılan hesaplara talep daha fazladır. Geleneksel pornografik temsillerin devam ettirildiği bu hesaplar, erkek bakışa hitap eden içeriklerin “piyasa değerinin” olduğunu düşündürmektedir. Bazı görüşmecilerin ana akım pornografileri izleyerek oradaki kadınları taklit ettiğini söylemesi; endüstrinin kar ettiği temsillerin dünden bugüne pek değişmediğini göstermektedir. Sürekli seks arzulayan, şiddetten haz alan, geleneksel kadın imgelerinin yeniden üretildiği pornografiler, kadına yönelik eril tahakkümü derinleştirmektedir. Bununla birlikte Onlyfans’te devam eden seks ticareti, intikam pornografisi içerikleri, çocuk istismarı ve seks endüstrisine içkin cinsel

sömürünün devamlılığı da hem kamera önü hem kamera arkasında pornografinin alternatifsizliğini gözler önüne sermektedir.

Görüşmecilerin maddi yönde olmasa da geleceğe dair kaygılarının olduğu görülmektedir. Nitekim görüşmecilerin neredeyse hepsi bir gün Onlyfans’i bırakmayı planladıklarını söylemiş ya da burayı daha “sanatsal” içerikler üretebilecekleri bir alan olarak kullanmayı arzuladıklarını dile getirmiştir. Onlyfans’i mevcut kullanım biçimleri, para kazanabilme pahasına göze aldıkları bir olumsuzluk olarak görüşmeciler tarafından kabul edilmiş; Onlyfans dışında daha farklı yollardan para kazanabilmeyi diledikleri aktarılmıştır. Refahını dert etmeyecek insanların; “*dolapta bir yemek, barınacak bir ev, üstüne güzel bir kıyafet, gezebilecek kadar paraya*” sahip olmanın herkesçe ulaşılabilir olması gerektiği belirtilmiştir.

Sonuçta asgari bir yaşamı sürdürebilmek için katlanılması gereken uzun saatli istikrarsız çalışma düzeninin ve erkek bakışa hitap eden içerik temsillerinin ne esnek ve rahat koşullar ne de alternatif pornografi anlamına geldiği görülmektedir. Dijital pornografik içerikler de hem üretildikleri platformların yapısı hem de nitelikleri bakımından farklılıklar içermekle birlikte bir tarihsel süreklilik barındırmaktadır. Erkek egemenliğinin kökenlerine meydan okuyacak yeni cinsel değerlerin inşa edilmesi ve emek-sermaye çelişkisinin emek lehine çözülerek ortada kalkması; eşitlikçi ve özgürlükçü bir düzlemin kurulması ile mümkün olacaktır.

Kaynaklar

Alemdar, A.A., (2022). Dijital fabrika, küresel proletarya. *Birartıbir*. (Söyleşi: Anıl Olcan) <https://birartibir.org/dijital-fabrika-kuresel-proletarya/>

Allen, M., vd. (1995). Exposure to pornography and acceptance of rape myths. *Journal of Communication*, 45(1), 5–26.

Ampuja, Marko, Juha Koivisto (2014). From “Post-Industrial” to “Network Society” and Beyond: The Political Conjunctures and Current Crisis of Information Society Theory, *TripleC* 12(2).

Anderson, N. (2025). How sex-traffickers are using OnlyFans to make money out of sex slaves as women come forward to describe abuse and torture. *Daily Mail*.

<https://www.dailymail.co.uk/news/article-14430385/sex-traffickers-OnlyFans-money-slaves-abuse-torture.html>

Anti-Human Trafficking Intelligence Initiative. (2022). Expert Analysis of Open Source Material relating to Child Sexual Abuse Material and Sex Trafficking occurring on OnlyFans.com. <https://followmoneyfightslavery.org/expert-analysis-ofbropen-source-material-relating-to-child-sexual-abuse-material-and-sex-trafficking-occurring-on-onlyfans-com/> (Son Erişim Tarihi: 19.04.2025).

Anttiroiko, A. (2015). Networks in context: the concept of network in Manuel Castells' theory of the network society. *Theoretical and Practical Research in Economic Fields*. 6 (1): 67-80.

Artan, Tlay (2011). Forms and forums of expression: Istanbul and beyond, 1600-1800. In: Woodhead, Christine, (ed.) *The Ottoman World*. Routledge Worlds. Routledge, London, pp. 378-405.

Atalay, G. E. (2018). Dijital aęda Marshall McLuhan'ı Yeniden Dřnmek: Bir Uzantı ve Amptasyon olarak Yeni Medya Teknolojileri. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 4 (6), 27-48

Atkinson, T. C. (2022). *Sex-e-Work: An Exploration on the Rise of OnlyFans as a Space for Sexually Explicit Content* (Doctoral dissertation, Carleton University).

Atkinson R., Rodgers T., (2016). Pleasure Zones and Murder Boxes: Online Pornography and Violent Video Games as Cultural Zones of Exception, *The British Journal of Criminology*, 56(6): 1291–1307,

Attwood, F. (2002). Reading Porn: The Paradigm Shift in Pornography Research. *Sexualities*, 5(1), 91-105.

Attwood, F. (2004). Pornography and objectification. *Feminist Media Studies*, 4:1, 7-19,

Attwood, F. (2007). No Money Shot? Commerce, Pornography and New Sex Taste Cultures. *Sexualities*, 10(4), 441-456.

Attwood, F. (2011), The Paradigm Shift: Pornography Research, Sexualization and Extreme Images. *Sociology Compass*, 5: 13-22.

Attwood, F. (2012). 'Art School Sluts: Authenticity and the Aesthetics of Altporn.' In *Hard to Swallow: Hard-Core Pornography on Screen*, edited by Claire Hines and Darren Kerr, 42–56. New York: Columbia University Press.

Bakın, A. (2023). Platform Çalışması ve Emegın Artan Güvencesizliğı. *Memleket Siyaset Yönetim*, 18(40), 379-408.

Ball, M. (2024). Breaking Down OnlyFans' Stunning Economics. <https://www.matthewball.co/all/ofpl#:~:text=According%20to%20one%202020%20research,billion%2C%20or%20%2449%2C000%20each.>

Barry, K. (1979). *Female Sexual Slavery*. New York University Press, New York.

Başaran, F.,(2019). Giriş: Marx, medya, meta ve sermaye birikimi. *Medya, meta ve sermaye birikimi: Marx geri döndü* içinde (s. 11-20). Vincent Mosco, Christian Fuchs, der. İstanbul: Nota Bene. (Funda Başaran, Türkçe yayının derleyeni)

Başlar, G. (2013). *Yeni Medyanın Gelişimi ve Dijitalleşen Kapitalizm*. Akademik Bilişim 2013 – XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri 23-25 Ocak 2013 – Akdeniz Üniversitesi, Antalya

Baudrillard, Jean. (2011), *Simülakrlar ve Simülasyon*, çev. Oğuz Adanır, Ankara, Doğubatu Yayınları.

Bell, D. (1976). The Coming of the Post-Industrial Society, The Educational Forum, 40(4), 574-579.

Belli, B. (2022). II. Abdülhamid ve İttihat ve Terakki Cemiyeti Yıllarında Osmanlı'da Yoksul Kadınlar ve Fuhuş Düzenlemeleri (1876- 1918). *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7 (Özel Sayı: Dr. Mahmut Kırkpınar'a Armağan), 1320-1354

Belli, B. (2024). Osmanlı'da fuhuşun gizlenen yüzü; modernleşme mi kontrol mücadelesi mi: Akademisyen Burcu Belli anlatıyor... *TR24*. <https://t24.com.tr/yazarlar/ebru-degirmenci/osmanl%C4%B1da-fuhusun-gizlenen-y%C3%BCz%C3%BC-modernlesme-mi-kontrol-m%C3%BCcadelesi-mi-akademisyen-burcu-belli-anlat%C4%B1yor,47132> (Söyleşi, Ebru D. Dedeoğlu).

Beloso, B. M. (2012). Sex, Work, and the Feminist Erasure of Class. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 38(1), 47–70.

Benkler, Y. (2006). *The Wealth of Networks: How Social Production Transforms Markets and Freedom*. Yale University Press.

Berg, J. vd. (2018). *Digital labour platforms and the future of work: Towards decent work in the online world*. International Labour Office (ILO), Geneva.

Bergen, R. K., & Bogle, K. A. (2000). Exploring the connection between pornography and sexual violence. *Violence and victims*, 15(3), 227–234.

Bernstein, E. (2007). *Temporarily Yours Intimacy, Authenticity, and the Commerce of Sex*. University of Chicago Press.

Bilić, P. (2024). Platforms and the critique of political economy. *Etkileşim*, 13, 12-26.

Bloomberg, J. (2018). Digitization, digitalization, and digital transformation: confuse them at your peril. *Forbes*.
<https://www.forbes.com/sites/jasonbloomberg/2018/04/29/digitization-digitalization-and-digital-transformation-confuse-them-at-your-peril/>

Boeringer, S.B. (1994). Pornography and sexual aggression: associations of violent and nonviolent depictions with rape and rape proclivity. *Deviant Behavior*, 15, 289-304.

Bonnie R. (2016). Doing it for free: digital labour and the fantasy of amateur online pornography, *Porn Studies*, 3:2, 147-159.

Bosworth, J. (2022). *Sex workers on OnlyFans: An exploratory investigation of services accessibility, psychosocial influences, and online culture* [Doctoral dissertation, Rutgers, The State University of New Jersey, Graduate School of Applied and Professional Psychology]. Proquest Dissertations Publishing.

Bóthe, Beáta & Tóth-Király, István & Griffiths, Mark & Potenza, Marc & Gábor, Orosz & Demetrovics, Zsolt. (2020). Are Sexual Functioning Problems Associated with Frequent Pornography Use and/or Problematic Pornography Use? Results from A Large Community Survey Including Males and Females. *Addictive Behaviors*. 112. 106603.

Boyle, K. (2011). Producing abuse: Selling the harms of pornography. *Women's Studies International Forum*, 34(6), 593–602.

Brewster, T., Dawkins, D. (2021). The shady, secret histroy of OnlyFans' billionaire owner. *Forbes*. <https://www.forbes.com/sites/thomasbrewster/2021/06/16/the-shady-secret-history-of-OnlyFans-billionaire-owner/?sh=74b442a05c17> (Son erişim tarihi: 19.01.2024).

Bridges, A. J., Wosnitzer, R., Scharrer, E., Sun, C., & Liberman, R. (2010). Aggression and sexual behavior in best-selling pornography videos: a content analysis update. *Violence against women*, 16 (10), 1065–1085. <https://doi.org/10.1177/1077801210382866>

Bronstein C. (2011). *Battling Pornography: The American Feminist Anti-Pornography*. Cambridge University Press.

Brookes, (2023). OnlyFans model starting 'affordable housing scheme' buys first homes as she defends property empire. *Derbytelegraph*. <https://www.derbytelegraph.co.uk/news/derby-news/OnlyFans-model-starting-affordable-housing-8124883> (Son erişim tarihi: 19.01.2025)

Brown, B., Quan-Haase, A.. (2012). 'A Workers' Inquiry 2.0': An Ethnographic Method for the Study of Produsage in Social Media Contexts. tripleC: Communication, Capitalism & Critique. *Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society*. 10. 488-508.

Brownmiller, S. (1975). *Against Our Will: Men, Women, and Rape*. New York: Ballantine Books.

Brownmiller, S. (2017). Hugh Hefner was my enemy. *The New York Times*. <https://www.nytimes.com/2017/09/29/opinion/sunday/hugh-hefner.html>

Bruns, A. (2007) Produsage: Towards a Broader Framework for User-Led Content Creation. In Shneiderman, B (Ed.) *Proceedings of 6th ACM SIGCHI Conference on Creativity and Cognition 2007*. Association for Computing Machinery, United States of America, pp. 99- 105.

Butler, MH. vd. (2018). Pornography Use and Loneliness: A Bidirectional Recursive Model and Pilot Investigation. *Journal of Sex & Marital Therapy*, 44:2, 127-137

Campbell-Kelly, M., & Garcia-Swartz, D. D. (2013). The history of the internet: the missing narratives. *Journal of Information Technology*, 28(1), 18–33.

Cawston, A. (2019) The feminist case against pornography: a review and re-evaluation. *Inquiry*, 62:6, 624-658

Chapkis, W. (1997). *Live sex acts: women performing erotic labor*. New York: Routledge.

Cılızoğlu, M. D. (2024). Online Sex Work of Women on OnlyFans: Oppression or Empowerment?. *Kadın/Woman*., 25(1): 39-56.

Cohen NS. (2019). Bir mücadele alanı olarak kültürel iş: freelance çalışanlar ve sömürü. *Marx geri döndü* içinde (s. 45-82). Vincent Mosco, Christian Fuchs, der. İstanbul: Nota Bene. (Funda Başaran, Türkçe yayının derleyeni)

Colley, H. (2018). Emek gücü. S. Mojab (Hazırlayan), *Marksizm ve Feminizm* içinde (s. 278-300). (Funda Hülagü, Çevirmen). İstanbul: Yordam. (Orijinal Yayın Tarihi: 2015)

Commission on Obscenity and Pornography, *The Report of the Commission on Obscenity and Pornography* (US Government Printing Office: Washington, DC, 1970).

Coneybeare, E. (2024). Behind the Paywall: Community, Labour, and Information Sharing on OnlyFans. *The iJournal: Student Journal of the Faculty of Information*. 9. 75-83.

Cooban, A (2021). OnlyFans has boomed during lockdown. Users spent \$2.4 billion on the adult-entertainment site in 2020, and 120 million people now use it. <https://www.businessinsider.com/OnlyFans-lockdown-boom-transactions-hit-24b-revenue-up-553-2021-4>

Cook, J. (2020). Selling nudes on OnlyFans kept these families afloat this year. The Huffington Post. https://www.huffpost.com/entry/OnlyFans-nudescoronavirus-pandemic-aid_n_5fd51fb6c5b62f31c1fdacf4 (Son erişim tarihi: 19.01.2025)

Coopersmith, J. (2006). Does Your Mother Know What You Really Do? The Changing Nature and Image of Computer-Based Pornography. *History and Technology*. 22. 1-25.

Coté, M. ve Pybus, J. (2014). Maddi olmayan emek 2.0'ı öğrenme: Facebook ve sosyal ağlar. (Çev. D. Öz). Michael E. Peters ve Ergin Bulut (Ed.), *Bilişsel kapitalizm! Eğitim ve dijital emek*. (s.241-270). Ankara: Notabene Yayınları

Couldry, N., & Mejias, U. (2019). *The Cost of Connection: How Data is Colonizing Human Life and Appropriating It for Capitalism*. California: Stanford University Press.

Cramer, E. & McFarlane, J. (1994). *Pornography and abuse of women*. Public Health Nursing, 11 (4), 268-272.

Cramer, E., McFarlane, J. (1994). Pornography and abuse of women. *Public health nursing* (Boston, Mass.), 11(4), 268–272.

Crary, J. (2015). 7/24: *Geç kapitalizm ve uyuların sonu*. İstanbul: Metin. (Orijinal basım tarihi: 2013).

Cronin, B., Davenport E. (2001) E-Rogenous Zones: Positioning Pornography in the Digital Economy. *The Information Society: An International Journal*, 17:1, 33-48,

Cunningham, S. vd. (2018). Behind the screen: Commercial sex, digital spaces and working online. *Technology in Society*, 53, 47–54.

Çalışkan, O. (2014). Kamusal Alan Bağlamında Ağ Toplumu ve Yeni Kamusal Alan Arayışı. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 41-62

Çamurcu, A.H. (2023). *Sosyal medyada beden ve mahremiyet: Onlyfans örneği*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Çeliker Saraç, D., & Aksoy, S. (2021). Dijital Medya Platformu İncelemelerinde Emek Tartışmaları: Ekonomi Politik Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi*, 8(1), 133-156.

Çuhacı, A. (2007). Ulrıch beck'in risk toplumu kuramı. *Sosyoloji Dergisi*, 3 (14): 129-158.

Dahlberg, L. J. (2000). The Internet and the public sphere: a critical analysis of the possibility of online discourse enhancing deliberative democracy. [Doctoral dissertation in sociology]. Massey University

Davis, B. (2015). Erotica vs. pornography. *The International Encyclopedia of Human Sexuality*, 352–353.

de Kerckhove, D. (1989). McLuhan and the "Toronto School of Communication". *Canadian journal of communication*, 14.

Degler C.N. (1974). What ought to be and what was: Women's sexuality in the nineteenth century. *The American historical review*, 79(5), 1467–1490.

Demaré, D., Briere, J., Lips, H.M. (1988). Violent pornography and self-reported likelihood of sexual aggression. *Journal of Research in Personality*. 22 (2).

Dick, M. (2010). The Concept of “Web Science” in the Social Realm: Building Bridges between a new Interdisciplinary Field and the Cultural “Wealth of Networks”. *tripleC: Communication, Capitalism & Critique*. Open Access Journal for a Global Sustainable Information Society. 8. 109-120.

Dines, G. & Silverman, E. (2022) Hugh Hefner’s Playboy Empire Was Built on the Abuse of Women. *MS Magazine*. <https://msmagazine.com/2022/01/28/hugh-hefner-playboy-feminist-women-rape-abuse-sexual-assault/> (Son Erişim Tarihi: 13.04.2025).

Dines, G. Jensen, R., Russo, A. (1998). *Pornography: The Production and Consumption of Inequality*. Psychology Press.

Drucker, P. (1968). *The Age of Discontinuity*. New York: Harper and Row.

Dworkin, A. (1979). *Pornography: Men Possessing Women*. Penguin Books.

Dworkin, A.; MacKinnon, C. (1988). *Pornography and civil rights: a new day for women's equality*. Minneapolis, Minnesota: Organizing Against Pornography.

Easterbrook-Smith, G. (2022). OnlyFans as gig-economy work: a nexus of precarity and stigma. *Porn Studies*, 10(3), 252–267.

Eggert, N. (2017). Hugh Hefner death: Was the Playboy revolution good for women?. BBC. <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-41426299> (Son erişim tarihi: 25.05.2025).

Eko, L. (2016). *The Regulation of Sex-themed Visual Imagery: From Clay Tablets to Tablet Computers* (Palgrave Macmillan).

Ercan, F. (2005). Çelişkili bir süreklilik olarak sermaye birikimi. *Praksis* (5): 25-75

Ethanpak. (2021) Revolutionizing Sex Work? The Growth of OnlyFans Within a Hostile Working Environment. *BPR*. <https://bpr.studentorg.berkeley.edu/2021/01/18/evolutionizing-sex-work-the-growth-of-onlyfans-within-a-hostile-working-environment/>

Feenberg, A. (1999). *Questioning Technology*. Routledge.

Vera-Gray F., McGlynn C., Kureshi I., Butterby, K. (2021). Sexual violence as a sexual script in mainstream online pornography. *The British Journal of Criminology*. 61 (5): 1243–1260,

Fisher, M. (2022). Kimse sıkılmıyor, her şey sıkıcı. *Terrabayt*. <https://terrabayt.com/kultur/kimse-sikilmiyor-her-sey-sikici/> (Son Erişim Tarihi: 20.04.2024)

Fisher, W. A., & Barak, A. (1991). Pornography, erotica, and behavior: More questions than answers. *International Journal of Law and Psychiatry*, 14(1-2), 65–83.

Fleming, P. (2017). The Human Capital Hoax: Work, Debt and Insecurity in the Era of Uberization. *Organization Studies*, 38(5), 691–709.

Fuchs, C. (2021). *Dijital kapitalizm çağında Marx'ı yeniden okumak*. (D. Saraçoğlu çev.). İstanbul: NotaBene. (Orijinal basım tarihi: 2019)

Gandini, A. (2018). Labour Process Theory And The Gig Economy. *Human Relations*, 1-18.

Gennari, J. (2014). Review of the book *Bachelors and Bunnies: The Sexual Politics of Playboy*, by Carrie Pitzulo. *American Studies* 53(1), 213-214.

Gilfoyle, Timothy J. (1996). Book Review, Lynn Hunt, editor, *The Invention of Pornography: Obscenity and the Origins of Modernity, 1500-1800*. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*. 32(3) 259-61.

Gonsalves, J. D., & Dick, A. (2015). Swinburne reads Keats: Prostitution, pornography and the decadence of aesthetic critique. *Cogent Arts & Humanities*, 2(1).

Graham, M., & Woodcock, J. (2018). Towards a Fairer Platform Economy: Introducing the Fairwork Foundation. *Alternate Routes: A Journal of Critical Social Research*, 29.

Gramazio, S., vd. (2021). Does Sex Really Sell? Paradoxical Effects of Sexualization in Advertising on Product Attractiveness and Purchase Intentions. *Sex Roles* 84, 701–719.

Grubbs, J. B., vd. (2019). Internet pornography use and sexual motivation: a systematic review and integration. *Annals of the International Communication Association*, 43(2), 117–155.

Güçdemir, Y. (2003). Bilgisayar Ağları İnternetin Gelişimi ve Bilgi Kirlenmesi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi Istanbul University Faculty of Communication Journal*, 0 (17).

Hall, R & Stahl, B. (2012). Against Commodification: The University, Cognitive Capitalism and Emergent Technologies. *tripleC: Communication, Capitalism & Critique. Journal for a Global Sustainable Information Society*. 10. 184-202.

Hamilton V. vd. (2023). “Nudes? Shouldn’t I charge for these?”: Motivations of New Sexual Content Creators on OnlyFans. In *Proceedings of the 2023 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems (CHI '23)*. Association for Computing Machinery, New York, NY, USA, Article 666, 1–14.

Han, G. (2024). *Porno Endüstrisine Alternatif Bir Dijital Mecra Olarak Onlyfans Platformunun Sosyal Bilimsel İncelemesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hardy, S. (2007). Pornography and Erotica. In *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*, G. Ritzer (Ed.). pp 3540-3542

Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi* (A. Onacak, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal basım tarihi, 2005).

Harvey, D. (2016). *Kent Deneyimi* (E. Soğancılar, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık. (Orijinal basım tarihi, 1989).

Hattenstone, S. (2005). After 33 years, Deep Throat, the film that shocked the US, gets its first British showing. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/uk/2005/jun/11/film.filmnews#:~:text=Lovelace%20became%20a%20born%2Dagain,that%20of%20her%20co%2Dstars>.

Heffernan, K. (2015). Seen as a Business: Adult Film's Historical Framework and Foundations. *New views on pornography: Sexuality, politics, and the law* içinde. Lynn Comella, Shira Tarrant, eds. Praeger.

Horley, J., Clarke, J. (2016). Sexual Commodification: Pornography, Prostitution, and Personal Constructs. In: *Experience, Meaning, and Identity in Sexuality*. Palgrave Macmillan, London.

Hughes, D. M. (2000). *The Internet and sex industries: partners in global sexual exploitation*. *IEEE Technology and Society Magazine*, 19(1), 35–42.

Hui Kyong Chun, W. (2014). Marshall McLuhan: The First Cyberpunk Author? *Journal of Visual Culture*, 13(1), 36-38.

Hunt, L, "Introduction: Obscenity and the Origins of Modernity, 1500-1800", Der. Hunt, *The Invention of Pornography*, s. 13-15.

Hyde, M. (1986). *Pornografinin Tarihi*. (Feride Çiçekoğlu, çev.) Ankara: Kalem Yayıncılık. (Orijinal basım tarihi: 1962).

Hyde, V. (2024). 'I wanted it so bad': OnlyFans star's mega impulse buy. Realestate. <https://www.realestate.com.au/news/i-wanted-it-so-bad-OnlyFans-stars-56m-eco-dream-home/>

ILO (2022). Data and research on forced labour. <https://www.ilo.org/topics/forced-labour-modern-slavery-and-trafficking-persons/data-and-research-forced-labour>

IUSW. (2024). OnlyFans Revenue User Stats. <https://iusw.org/OnlyFans-revenue-user-stats/> (Son erişim tarihi: 19.01.2025)

Jennicam: The first woman to stream her life on the internet.b BBC. <https://www.bbc.com/news/magazine-37681006> (Son Erişim Tarihi: 2 Aralık 2024).

Jensen, R. (1995). Pornography and Affirmative Conceptions of Freedom. *Women & Politics*. 15(1), 1-18.

Jones, A. (2020). *Camming: Money, Power, and Pleasure in the Sex Work Industry*. New York University Press.

Jurgenson, N. & Ritzer, G. (2012). *The Internet, Web 2.0, and Beyond*. The Wiley-Blackwell Companion to Sociology. 626-648.

Kadıoğlu, D. S., & Alparslan, E. (2025). Sex workers, content creators, gig workers, or all of the above: the experiences of sex workers on OnlyFans in Turkey. *Porn Studies*, 1–16.

Kafka, P. (2024). OnlyFans Figured Out the Best Porn Business on the Internet. <https://www.businessinsider.com/onlyfans-business-profit-success-porn-user-generated-content-2024-9>

Kahraman, H.B. (2005). *Cinsellik, Görsellik, Pornografi*, Agora Kitaplığı, İstanbul.

Karaca, E., Tahaoğlu Ç. (2011). Onbinler Haykırdı: İnternetime Dokunma. <https://bianet.org/haber/onbinler-haykirdi-internetime-dokunma-130007> (Son Erişim Tarihi: 18.04.2025).

Kejanlıoğlu, D. B. (2001). Cinsellik, Erotik Programlar, Müstehcenlik ve Ahlakçı İkiyüzlülük. D. Beybin Kejanlıoğlu, Sevilay Çelenk & Gülseren Adaklı (Ed.), *Medya Politikaları: Türkiye’de TV Yayıncılığının Dinamikleri* (s. 319- 357) içinde. İmge Yayınevi.

Kellner, Douglas, "Jean Baudrillard", The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2020 Edition), Edward N. Zalta (ed.). <https://plato.stanford.edu/archives/win2020/entries/ baudrillard/>

Kendrick, W. (1996). *The secret museum: Pornography in modern culture*. Second Edition. Berkeley, CA: University of California Press.

Kenney M., Zysman J. (2016). The Rise of the Platform Economy. *Issues in Science and Technology*, 32, 61-69.

- Kirillova, N.B. (2022). Strategic Concepts of Media Studies: from Marshall McLuhan to Manuel Castells. *Galactica Media: Journal of Media Studies*. 4: 295-308
- Klaassen, M. J., & Peter, J. (2015). Gender (In)equality in Internet Pornography: A Content Analysis of Popular Pornographic Internet Videos. *Journal of sex research*, 52(7), 721–735.
- Klausner, A. (2022). I made my first \$1M at 19 and now own 7 homes — one is Barbie-themed. *NYPPost*. <https://nypost.com/2022/11/24/i-made-my-first-1m-at-19-and-now-own-7-homes/>
- Krüger, Steffen & Johanssen, Jacob (2014). Alienation and Digital Labour - A Depth-Hermeneutic Inquiry into Online Commodification and the Unconscious. *tripleC: Communication, Capitalism & Critique*. ISSN 1726-670X. 12(2), p. 632–647.
- Kwet, M. (2021). Digital colonialism: the evolution of American empire. <https://roarmag.org/essays/digital-colonialism-the-evolution-of-american-empire/>
- Lamont, C. (2022). Owing It I used to work in Debenhams – then I bought my first house at 20 after joining OnlyFans. *TheSun*. <https://www.thesun.ie/fabulous/8339723/chloe-horton-OnlyFans-money-holidays-home-glasgow-scotland/>
- Lane, F. (2000). *Obscene Profits Entrepreneurs of Pornography in the Cyber Age*. Routledge.
- Langley P. & Leyshon a. (2017). Platform capitalism: The intermediation and capitalisation of digital economic circulation. *Finance and Society EarlyView*: 1-21.
- Lawless, T. (2021). OnlyFans isn't revolutionising sex work, and using it ruined things I once did for personal pleasure. *Guardian*. <https://www.theguardian.com/books/2021/aug/03/onlyfans-isnt-revolutionising-sex-work-and-using-it-ruined-things-i-once-did-for-personal-pleasure>
- Lawrence, D.H. (1929). *Pornography and Obscenity*. Londra: Faber & Faber.

Lazzarato, M. (1996) Immaterial Labour. In: Hardt, M. and Virno, P., Eds., *Radical Thought in Italy: A Potential Politics*, University of Minnesota Press, Minneapolis and London, 133-147.

Lederer, L. (1980). *Take Back The Night, Women On Pornography*, Bantam Books.

Leigh, C., “aka Scarlot Harlot”. (1997). *Inventing Sex Work*. In *Whores and Other Feminists*, ed. Jill Nagle, 223–31. New York: Routledge

Levy, A. (2005). *Female Chauvinist Pigs*. New York: Free Press.

Lippmann M, Lawlor N, Leistner CE. (2023). Learning on OnlyFans: User Perspectives on Knowledge and Skills Acquired on the Platform. *Sex Cult.* 9:1-21.

Litam, S.D.A., Speciale, M. & Balkin, R.S. (2022). Sexual Attitudes and Characteristics of OnlyFans Users. *Arch Sex Behav* 51, 3093–3103.

Lozic, J. (2023). Digital transformation in dating industry: OnlyFans Platform. Conference: 97th International Scientific Conference on Economic and Social Development – "Modern technologies and innovative concepts in the function of promoting cultural heritage" At: Varazdin, Croatia

Marčeta, P. (2021). "Platform capitalism - towards the neo-commodification of labour?," Chapters, in: Julieta Haidar & Maarten Keune (ed.), *Work and Labour Relations in Global Platform Capitalism*, 69-91, Edward Elgar Publishing.

Martin, I. (2024). OnlyFans Billionaire Owner pockets 472 million dividend. *Forbes*. <https://www.forbes.com/sites/iainmartin/2024/09/06/OnlyFans-billionaire-owner-pockets-472-million-dividend/> (Son Erişim Tarihi: 31.01.2024).

Marx, K. (1998) *Artı-Değer Teorileri Birinci Kitap*. çev. Y. Fincancı, Ankara: Sol. (Eserin orijinal basım tarihi: 1862-63).

Marx, K. (2011). *Kapital 1. Cilt*. İstanbul: Yordam. (Eserin orijinal basım tarihi: 1867).

Marx, P. (2022). The privatized internet has failed us. *Jacobin*. (Son erişim tarihi: 19.01.2025).

Mayer, Vicki. (2005). Soft-Core in TV Time: The Political Economy of a “Cultural Trend”. *Critical Studies in Media Communication*. 22. 302-320.

- McElroy, Wendy. (1997). A Feminist Defense of Pornography. *Free Inquiry Magazine* 17(4):1-4.
- McNair, B. (2009). Teaching Porn. *Sexualities*, 12(5), 558-567.
- Miller, D. J., vd.. (2020). A Literature Review of Studies into the Prevalence and Frequency of Men's Pornography Use. *American Journal of Sexuality Education*, 15(4), 502–529.
- Miller-Perrin, C. & Wurtele, S.K. (2017) Sex Trafficking and the Commercial Sexual Exploitation of Children. *Women & Therapy*, 40:1-2, 123-151.
- Millett, K. (2011). *Cinsel Politika*. Çev. S. Selvi, Payel Yayınevi.
- Monk-Turner, E., Purcell, H.C. *Sexual violence in pornography: How prevalent is it? . Gend. Issues* 17, 58–67 (1999). <https://doi.org/10.1007/s12147-999-0015-7>
- Monroe, J. (2005) Women in Street Prostitution: The Result of Poverty and the Brunt of Inequity, *Journal of Poverty*, 9:3, 69-88
- Morgan, R. (1974). Theory and practice: Pornography and rape. *Off Our Backs*, 4(10), 1-7.
- Mosco, V. Fuchs, C. (2019). Marx geri döndü: Günümüzde eleştirel iletişim çalışmalarında Marksist kuram ve araştırmanın önemi. *Marx geri döndü* içinde (s. 21-44). Vincent Mosco, Christian Fuchs, der. İstanbul: Nota Bene. (Funda Başaran, Türkçe yayının derleyeni)
- Mowlabocus, S. (2009) 'Porn 2.0? Technology, social practice and the new online porn industry' in Attwood, F. (ed.) *Porn.com: making sense of online pornography*. New York, Peter Lang. 69-87
- Mulvey, L. (1979). *Feminism, Film and the Avant-garde*, London, Croom Helm Verlag.
- Musik, C. & Bogner, A. (2019). Digitalization & society: A sociology of technology perspective on current trends in data, digital security and the internet. *Österreichische Zeitschrift für Soziologie*. 44. 1-14.

Neubauer, R. (2011). “Neoliberalism in the information age, or vice versa? global citizenship, technology, and hegemonic ideology”. *triple C: Communication, Capitalism and Critique* 9 (2): 195–230.

Nişanyan Sözlük. (2017). *Müstehcen*
<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/m%C3%BCstehcen> (Son erişim tarihi: 19.01.2025).

OED, (2023). Pornography,
https://www.oed.com/dictionary/pornography_n?tab=factsheet (Son erişim tarihi: 13.10.2024)

Özbey, İ.B. (2022). Dijitalleşme, Sosyal Medya ve Risk Toplumu, *İmgelem* (Online), 6 (10),

Özçetin, B. (2020). *Kitle iletişim kuramları kavramlar, okullar, modeller*. İstanbul: İletişim.

Özdemir, İ., & Atay, T. (2023). Pornografinin medya endüstrisi içindeki yeri. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, 13(1), 63-86.

Özyiğit, M. (2022). Platform Kapitalizmi, Dijital Emek ve “Yeni”İstihdam Biçimi Olarak Emek Platformları. *İstihdam Üzerine Teorik ve Ampirik Çalışmalar*. (s. 19-45). Nobel Akademik Yayıncılık

Padva, G. (2016). Pornography as Culture Industry. In: Bittlingmayer, U., Demirovic, A., Freytag, T. (eds) *Handbuch Kritische Theorie*. Springer Reference Sozialwissenschaften. Springer VS, Wiesbaden.

Palmer, B.D. (2011). *Karanlığın Kültürleri Sınır İhlallerinin Tarihinde Gece Yolculukları*. Şebnem Kaptan, çev. İstanbul: Ayrıntı. (Eserin Orijinal Basım Tarihi: 2000)

Papadimitropoulos, E. (2021). Platform Capitalism, Platform Cooperativism, and the Commons. *Rethinking Marxism*, 33(2), 246–262.

Patella-Rey, P.J.. (2021). *Sex Cam Modeling - Labor, Intimacy, and Prosumer Porn*. [Doctoral dissertation, Faculty of the Graduate School of the University of Maryland, College Park, Doctor of Philosophy]

Patterson, Z. (2004). Going On-line: Consuming Pornography in the Digital Era. In L. Williams (Ed.), *Porn Studies* (pp. 104–124). Duke University Press.

Pheterson, G. (1993). The Whore Stigma: Female Dishonor and Male Unworthiness. *Social Text*, (37), 39.

Pitzula, C. (2011). *Bachelors And Bunnies: The Sexual Politics of Playboy*. Chicago: University of Chicago Press.

Pyun, J. (2017). Camille Paglia on Hugh Hefner’s Legacy, Trump’s Masculinity and Feminism’s Sex Phobia. *The Hollywood Reporter*.

<https://www.hollywoodreporter.com/news/general-news/camille-paglia-hugh-hefners-legacy-trumps-masculinity-feminisms-sex-phobia-1044769/> (Son Erişim Tarihi: 13.04.2025).

Queen, C. (2015). Good Vibrations, Women, and Porn: A History. New views on pornography: Sexuality, politics, and the law içinde. Lynn Comella, Shira Tarrant, eds. *Praeger*. (s. 179-190).

Rabouin, D. (2016), Camming Gives Internet Porn Fans a Personal Touch, *News Week* <https://www.newsweek.com/camming-internet-porn-personal-touch-416577> (Son Erişim Tarihi: 31.01.2022)

Ritzer, G., & Jurgenson, N. (2010). Production, Consumption, Prosumption: The nature of capitalism in the age of the digital ‘prosumer’. *Journal of Consumer Culture*, 10(1), 13-36.

Rodriguez, T. (2022). Taboo to Trendy: How Is Onlyfans Breaking Boundaries and Creating Narratives. [Doktora tezi, Southeastern Louisiana Üniversitesi].

Ross, G. (1974). The Second Coming of Daniel Bell. *Socialist Register*, 11, 331-348.

Ruberg, B. (2016). Doing it for free: digital labour and the fantasy of amateur online pornography. *Porn Studies*, 3(2), 147–159.

Rubin, G. (2011). *Deviaons: A Gayle Rubin Reader*. Durham: Duke University Press Books.

Ryan, P. (2019). Netporn and the Amateur Turn on OnlyFans. In: *Male Sex Work in the Digital Age* . Palgrave Macmillan, Cham.

Sanchez, S. (2022). The World's Oldest Profession Gets a Makeover: Sex Work, OnlyFans, and Celebrity Participation. *Women Leading Change: Case Studies on Women, Gender, and Feminism*, 6 (1), 4-17.

Sariyannis, Marinos. (2008). Prostitution in Ottoman Istanbul, Late Sixteenth - Early Eighteenth Century. *Turcica*. 40. 37-65.

Sayers, J. (1992). Sex Exposed: Sexuality and the Pornography Debate. *Feminist Review*, 42(1), 110–111.

Schmidt, F. (2017). *Digital Labour Markets in the Platform Economy: Mapping the Political Challenges of Crowd Work and Gig Work*. Friedrich-Ebert-Stiftung .

Schroeder JE, McDonagh, P. (2006). The Logic of Pornography in Digital Camera Promotion. Reicherart, T, Lambiase J. ed., *Sex in Consumer Culture* içinde. Routledge.

Schussler, A.E. (2013) From Eroticism to Pornography: the culture of the Obscene. *Science Direct*, 92: 854-859.

Segal, L. (1992). Ağır Çekim Değişen Erkeklikler - Değişen Erkekler. (Volkan Ersoy, çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.(Eserin orijinal basım tarihi: 1990).

Shor, E. & Seida, K. (2018). “Harder and Harder”? Is Mainstream Pornography Becoming Increasingly Violent and Do Viewers Prefer Violent Content?, *The Journal of Sex Research*. 56(1), 16–28.

Slade, W.J. (2006). Eroticism and Technological Regression: The Stag Film. *History and Technology*. 22(1):27-52.

Smith, A. (2016), *Gig Work, Online Selling and Home Sharing*, Pew Research Center.

Smith, W. (1842). *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London, UK: Taylor and Walton.

Smythe, D.W. (1980). *Dependency Road: Communications, Capitalism, Consciousness and Canada*. New Jersey: Ablex Publication.

So, L., Marshall, A.R.C., Szep J. (2024) OnlyFans vows it's a safe space. Predators are exploiting kids there. *Reuters*. <https://www.reuters.com/investigates/special-report/onlyfans-sex-children/> (Son Erişim Tarihi: 19.04.2025).

Song, J. (2016). As L.A. porn industry struggles, 'web camming' becomes a new trend. LaTimes. <https://www.latimes.com/local/lanow/la-me-ln-porn-camming-20160803-snap-story.html> (Son erişim tarihi: 19.01.2024).

Sontag, S. (1994). The Pornographic Imagination in *Styles of Radical Will*, London: Vintage.

Soydan, E. (2009). Görsel medyada pornografi ve kültürel yansımaları, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Ana Bilim Dalı.

Srnicek, N. (2016). *Platform Capitalism*. Cambridge: Polity.

Srnicek N, (2017). The Challenges of platform capitalism, *IPPR*, 23(4) <https://www.ippr.org/articles/the-challenges-of-platform-capitalism>

Standing, G. (2011), *The Precariat: The New Dangerous Class*. London: Bloomsbury Academic.

Steinem, G. (1983). Erotica vs pornography. In Steinem, Gloria (ed.). *Outrageous acts and everyday rebellions*. New York: New American Library.

Stewart, A., & Stanford, J. (2017). Regulating work in the gig economy: What are the options?. *The Economic and Labour Relations Review*, 28(3), 420-437.

Sundberg, L. (2023). Towards the Digital Risk Society: A Review. *Human Affairs*. 34.

Tellan, T. (2020). Platform kapitalizmi ve medyanın değişen doğasını kavramak. Ankara II. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi. Ankara: İKSAD Yayınevi.

Terranova, T. (2000). Free Labor: Producing Culture for the Digital Economy. *Social text*. 18, 33-58.

Thatcher, J., O'Sullivan, D., & Mahmoudi, D. (2016). Data colonialism through accumulation by dispossession: New metaphors for daily data. *Environment and Planning D: Society and Space*, 34(6), 990-1006.

Tong, R., Botts TF. (2021). *Feminist düşünce*. Beyaz Sumer Aydaş, çev. İstanbul: Sel Yayıncılık. (Eserin orijinal basım tarihi: 2018).

- Törenli, N. (2004). Enformasyon toplumu ve küreselleşme sürecinde Türkiye. (1.Baskı). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Troncoso, S., Utratel, A.M. (2020). Care before Code: Supporting the Development of Distributed Co-operative Organisations (DisCOs). *Platforming Equality Policy Challenges for the Digital Economy* içinde. (s. 58-72). Hampshire: Autonomy.
- Urhan, B. (2022). Dijital Emek Platformlarında Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri. *Çalışma ve Toplum*, 5(75), 2583-2611.
- Uzel, İ. (2002). "Türkçe Bâh-nâmeler Hakkında Bir İnceleme", *Kebikeç*, 13:191-206.
- Valenduc, G., Vendramin, P. (2017). Digitalisation, between disruption and evolution, *Transfer: European Review of Labour and Research*, 23(2): 121-134.
- van der Nagel, Emily (2021). Competing platform imaginaries of NSFW content creation on OnlyFans, *Porn Studies*, 8:4, 394-410.
- van Doorn N., F. Ferrari, and M. Graham, (2020). "Migration and Migrant Labor in the Gig Economy: An Intervention," Social Science Research Network
- Vance, C. (1985). Pleasure and danger: toward a politics of sexuality. Carole S. Vance, ed. *Pleasure and danger: Exploring female sexuality* içinde. Londra: Routledge.
- Voss, G. (2012). 'Treating it as a normal business': Researching the pornography industry. *Sexualities*. 15. 391-410.
- Voss, G. (2015). *Stigma and the Shaping of the Pornography Industry*. Londra: Routledge Advances in Sociology
- Wasko, J. (2014). The study of the political economy of the media in the twenty-first century. *International Journal of Media & Cultural Politics*, 10 (3), 259-271.
- Webster, F. (2000). Information, Capitalism And Uncertainty. *Information, Communication & Society*, 3(1), 69-90.
- Webster, F. (2002). *Theories of the Information Society*. London: Routledge
- Webster, P. (1981). Pornography and pleasure. *Heresies*, 12

- Weil, B. (2022). Sex Work is (Gig) Work: Assessing the OnlyFans effect. *The Baffler*, 63, 78–86.
- Weiss, M. D. (2006). Mainstreaming Kink. *Journal of Homosexuality*, 50(2-3), 103–132.
- Weitzer, R. (2009). *Sociology of Sex Work. Annual Review of Sociology*, 35(1), 213–234.
- Wells, J. (1997). Fahişeliğin Tarihi. Nesrin Arman, çev. Pencere Yayınları.
- Whisnant, R., (2015). Not Your Father's Playboy, Not Your Mother's Feminist Movement: Feminism in a Porn Culture. *Philosophy Faculty Publications*. 161
- Williams, L. (1989). *Hard core: Power, pleasure, and the "frenzy of the visible"*. University of California Press.
- Willis, E., *Feminism, moralism, and pornography*, 38 N.Y.L. Sch. L. Rev. 351.
- Wright, P. J., Tokunaga, R. S., & Kraus, A. (2016). A meta-analysis of pornography consumption and actual acts of sexual aggression in general population studies. *Journal of Communication*, 66(1), 183–205.
- Yaman Öztürk, M. (2012). Ataerkil Kapitalist Toplumda Kadının Bedeni. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 27(4) ss:243-245.
- Yaren, Ö. (2018). Özgür Yaren ile Söyleşi: “Yeşilçam seks filmleri esas olarak İtalyan seks güldürülerinden etkilenmiş. <https://birikimdergisi.com/guncel/8798/ozgur-yaren-ile-soylesi-yesilcam-seks-filmleri-esas-olarak-italyan-seks-guldurulerinden-etkilenmis> (Söyleşi, Can Öktemer).
- Yaylagül, L. (2018), Enformasyon Toplumunun Ekonomi Politikası, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi Sayı 46
- Zhu, Yuxuan. (2022). The Historical Evolution of the Media in McLuhan's Theory. *Cross-Currents: An International Peer-Reviewed Journal on Humanities & Social Sciences*, 8(6), 85-90.
- Zillmann, D., & Bryant, J. (1986). Shifting Preferences in Pornography Consumption. *Communication Research*, 13(4), 560-578

Zizek, S. (2005). Yamuk bakmak: Popüler kültürden Jacques Lacan'a giriş. (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Eserin orijinal basım tarihi: 1989).

Zuboff, S. (2019). The age of surveillance capitalism: the fight for a human future at the new frontier of power: New York: Public Affairs

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : T.C. GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Hazırlayanın Adı Soyadı : Nisanur Atıcı
Tez Başlığı : Platform Kapitalizminde Pornografik Üretimin
Ekonomi Politikası: OnlyFans Örneği
Savunma Tarihi : 28 Nisan 2025
Danışman : Prof. Dr. Ceren Sözeri Özdal

JÜRİ ÜYELERİ:

Unvan, Ad-SOYADI

İmza

Prof. Dr. Ceren SÖZERİ ÖZDAL

Prof. Dr. Serpil ÇAKIR

Doç. Dr. Özlem DANACI YÜCE

Prof. Dr. Ulun Akturan
Enstitü Müdürü